

FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID
DECANAAT
TIENSESTRAAT 41
3000 LEUVEN
Academiejaar 2015 - 2016

De (on)feilbare strafrechtspleging. Een rechtsvergelijkend onderzoek naar de
controlemechanismen in België en Nederland ter preventie en aanpak van
gerechtelijke dwalingen

Promotor: Prof. Dr. D. VAN DAELE

Begeleidster: L. MERGAERTS

Verhandeling, ingediend door **HENDRIK NATENS**,
bij het eindexamen voor de graad van MASTER IN DE
CRIMINOLOGISCHE WETENSCHAPPEN

FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID
DECANAAT
TIENSESTRAAT 41
3000 LEUVEN
Academiejaar 2015 - 2016

De (on)feilbare strafrechtspleging. Een rechtsvergelijkend onderzoek naar de
controlemechanismen in België en Nederland ter preventie en aanpak van
gerechtelijke dwalingen

Promotor: Prof. Dr. D. VAN DAELE

Begeleidster: L. MERGAERTS

Verhandeling, ingediend door **HENDRIK NATENS**,
bij het eindexamen voor de graad van MASTER IN DE
CRIMINOLOGISCHE WETENSCHAPPEN

SAMENVATTING

Deze masterscriptie biedt een overzicht en vergelijking van de controlemechanismen ter preventie en aanpak van gerechtelijke dwalingen in België en Nederland. Een gerechtelijke dwaling kan gedefinieerd worden als de situatie waarin een feitelijk onschuldige persoon strafrechtelijk veroordeeld wordt voor een bepaald misdrijf dat hij niet heeft gepleegd of dat niet heeft plaatsgevonden. Dit kan een aantal nefaste gevolgen met zich meebrengen op persoonlijk en maatschappelijk vlak.

Gerechtelijke dwalingen zijn een universeel probleem. Ieder rechtssysteem wordt er immers mee geconfronteerd. Vaak vormt de combinatie van verschillende aspecten de oorzaak van een gerechtelijke dwaling. Een rechtssysteem dient te voorzien in wettelijke en buitenwettelijke controlemechanismen ter preventie en aanpak van gerechtelijke dwalingen. De controlemechanismen ter preventie dienen gericht te zijn op de mogelijke oorzaken. Wanneer een gerechtelijke dwaling zich alsnog voordoet, moeten er mogelijkheden zijn om deze te ontdekken en te corrigeren. Hiertoe dienen de controlemechanismen ter aanpak.

Als controlemechanismen ter preventie worden het principe van de wapengelijkheid, de waarborgen bij het verdachtenverhoor en de mogelijkheid tot DNA-onderzoek in strafzaken besproken. Het hoger beroep en de herzieningsprocedure worden aangehaald als mogelijke controlemechanismen ter aanpak van gerechtelijke dwalingen. Hierbij wordt telkens ingegaan op zowel de Belgische als de Nederlandse regeling. Vervolgens worden beide regelingen met elkaar vergeleken om ten slotte tot gefundeerde aanbevelingen te komen.

DANKWOORD

Ik wil graag mijn dankbaarheid uitdrukken aan een aantal personen die het mee mogelijk hebben gemaakt om deze masterscriptie tot stand te brengen.

Vooreerst bedank ik mijn promotor, prof. Dr. D. VAN DAELE, voor het aanreiken van het boeiende onderwerp van deze masterscriptie. Het was bijzonder leerrijk en interessant om een onderzoek te voeren naar gerechtelijke dwalingen, een fundamenteel en universeel probleem. Vervolgens ben ik mijn begeleidster L. MERGAERTS dankbaar voor het verstrekken van nuttige en waardevolle feedback dat noodzakelijk was voor de voltooiing van deze masterscriptie. Ten slotte wil ik ook mijn ouders, broer, zus en vriendin bedanken. Zij boden mij steeds hun steun en een luisterend oor aan.

INHOUDSTAFEL

INLEIDING	1
HOOFDSTUK 1. GERECHTELIJKE DWALINGEN: EEN FENOMEENANALYSE .	3
1. De interpretatie van het begrip ‘gerechtelijke dwaling’	3
2. De prevalentie van gerechtelijke dwalingen	5
3. De oorzaken van gerechtelijke dwalingen	8
3.1. Foutieve ooggetuigenissen	9
3.2. Fouten en onethisch gedrag van politionele of justitiële actoren	11
3.3. Valse en gedwongen bekentenissen	15
3.4. Onbetrouwbare informanten.....	17
3.5. Forensische wetenschapstechnieken	17
3.6. Ontoereikende verdediging door advocaten.....	19
3.7. Het accusatoire rechtssysteem.....	20
4. De controlemechanismen ter preventie en aanpak: begripsomschrijving	23
5. De kernproblematiek omtrent gerechtelijke dwalingen	25
HOOFDSTUK 2. METHODOLOGISCH KADER	30
1. Het functioneel rechtsvergelijkend onderzoek	30
2. De landenkeuze	32
3. De gehanteerde bronnen	34
4. De beperkingen van het onderzoek	35
HOOFDSTUK 3. CONTROLEMECHANISMEN IN BELGIË EN NEDERLAND	36
1. De mechanismen ter preventie van gerechtelijke dwalingen	36
1.1. Het principe van de wapengelijkheid	36
1.1.1. De onderzoeksfase	37
1.1.1.1. België.....	37
1.1.1.2. Nederland	40
1.1.1.3. Vergelijkend perspectief.....	43

1.1.2. De fase ter zitting	46
1.1.2.1. België.....	47
1.1.2.2. Nederland	49
1.1.2.3. Vergelijkend perspectief.....	52
1.2. Het verhoor	55
1.2.1. (On)geoorloofde verhoortechnieken.....	55
1.2.1.1. België.....	57
1.2.1.2. Nederland	59
1.2.1.3. Vergelijkend perspectief.....	61
1.2.2. De rechten van de verdachte bij het verhoor	63
1.2.2.1. België.....	64
1.2.2.2. Nederland	68
1.2.2.3. Vergelijkend perspectief.....	71
1.2.3. De opname van het verhoor	75
1.2.3.1. België.....	77
1.2.3.2. Nederland	78
1.2.3.3. Vergelijkend perspectief.....	80
1.3. Het DNA-onderzoek.....	82
1.3.1. België.....	82
1.3.2. Nederland.....	84
1.3.3. Vergelijkend perspectief	86
2. De mechanismen ter aanpak van gerechtelijke dwalingen	89
2.1. Het hoger beroep	89
2.1.1. België.....	90
2.1.2. Nederland.....	92
2.1.3. Vergelijkend perspectief.....	94
2.2. De herzieningsprocedure	97
2.2.1. België.....	98

2.2.2. Nederland.....	100
2.2.3. Vergelijkend perspectief.....	104
CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN	109
BIBLIOGRAFIE	114

LIJST VAN AFKORTINGEN

Commissie Evaluatie Afgelopen Strafzaken:	CEAS
Europees Hof voor de Rechten van de Mens:	EHRM
Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens:	EVRM
Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten:	IVBPR
Strafwetboek:	Sw.
Wetboek van Strafvordering:	Sv.

INLEIDING

Deze masterscriptie biedt een overzicht en vergelijking van de controlemechanismen ter preventie en aanpak van gerechtelijke dwalingen en België en Nederland. Eenvoudig gesteld kan er gesproken worden van een gerechtelijke dwaling wanneer een onschuldige persoon veroordeeld wordt voor een bepaald misdrijf. Dit zal negatieve gevolgen met zich meebrengen zowel op persoonlijk als op maatschappelijk vlak. Daarom moet een rechtssysteem voorzien in controlemechanismen ter preventie en aanpak van gerechtelijke dwalingen.

Nederland kende met de ‘Schiedammer Parkmoord’ een bekend geval van een gerechtelijke dwaling. In deze zaak uit 2000 werden twee kinderen seksueel misbruikt in een park in Schiedam, nabij Rotterdam. Eén van de twee kinderen liet hierbij het leven, het andere raakte zwaargewond. De man die de kinderen had gevonden en daarop de politie had gebeld, werd als de voornaamste verdachte gezien. Ondanks verschillende contradictorische getuigenissen, waaronder die van het overlevende kind, een gedwongen bekentenis die later werd ingetrokken en een negatieve DNA-test, werd de man definitief veroordeeld in 2003. Wanneer vervolgens in 2004 een andere man de moord op de twee kinderen bekende, werd de onschuldige veroordeelde vrijgesproken in 2005.¹

Dat het thema ook aan aandacht wint bij het grote publiek blijkt onder meer uit de hype omtrent de documentaire “*Making a murderer*”, waarin de zaak van STEVEN AVERY aan bod komt. AVERY werd in de Verenigde Staten het slachtoffer van een gerechtelijke dwaling toen hij ten onrechte veroordeeld werd voor een verkrachting en poging tot moord. Na achttien jaar gevangenisstraf kwam de dwaling aan het licht en werd hij vrijgesproken. De documentaire legt een aantal systematische pijnpunten van het Amerikaanse rechtssysteem bloot. Het succes van

¹ C. BRANTS, “Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 172-173; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 396; P. VAN KAMPEN en C. VAN OORT, “Herziening ten voordele van de gewezen verdachte” in M. BOONE, M. DE BRUIJN-LÜCKERS, W. FERDINANDUSSE, G. KNOBBOUT, V. MUL, M. VAN STRIEN en A. VAN DER WAL (eds.), *Sdu Commentaar Strafvordering*, II, Den Haag, Sdu, 2015, (583) 593-594.

de documentaire heeft ertoe geleid dat het thema zeer actueel is, niet alleen bij academici maar ook bij het grote publiek.²

In het eerste hoofdstuk van de masterscriptie vindt een fenomeenanalyse van gerechtelijke dwalingen plaats. Hierbij worden zowel de verschillende interpretaties van het begrip in de rechtsleer als de problematiek omtrent de prevalentie van gerechtelijke dwalingen besproken. Vervolgens biedt het onderzoek een overzicht van de mogelijke oorzaken van gerechtelijke dwalingen. Hierna wordt uitgelegd wat begrepen moet worden onder controlemechanismen ter preventie en aanpak. Op basis van de verzamelde informatie wordt ten slotte de kernproblematiek omtrent gerechtelijke dwalingen aangehaald.

Het tweede hoofdstuk behandelt de gehanteerde methodologie van het onderzoek. In dit deel zal duidelijk worden waarom de rechtsvergelijkende methode een meerwaarde kan bieden in het onderzoek naar gerechtelijke dwalingen. Hiermee samenhangend wordt de keuze voor een vergelijking tussen België en Nederland verantwoord. Verder wordt een overzicht geboden van de gehanteerde bronnen. Ten slotte wordt ingegaan op de beperkingen van het onderzoek.

In het derde en laatste hoofdstuk vindt de eigenlijke rechtsvergelijking tussen het Belgische en het Nederlandse rechtssysteem plaats. Er zal enerzijds een overzicht geboden worden van de controlemechanismen die beide landen voorzien ter preventie van gerechtelijke dwalingen. Anderzijds komen ook de controlemechanismen uit beide landen aan bod die een gerechtelijke dwaling kunnen aanpakken. Ten slotte zal de kennis uit de vorige delen gebruikt kunnen worden om eventuele aanbevelingen te formuleren.

² G. LOPEZ, *Netflix's Making a Murderer exposes flaws that go far beyond Steven Avery's trial* – 15 January 2016, 2016, www.vox.com/2016/1/12/10755690/netflix-making-a-murderer-avery-guilty.

HOOFDSTUK 1. GERECHTELIJKE DWALINGEN: EEN FENOMEENANALYSE

In dit hoofdstuk wordt vooreerst het begrip ‘gerechtelijke dwaling’ toegelicht. Vervolgens wordt er ingegaan op de problematiek omtrent de prevalentie van gerechtelijke dwalingen. Daarna worden de oorzaken die aan de grondslag van een gerechtelijke dwaling kunnen liggen aangehaald. Verder wordt uitgelegd wat begrepen moet worden onder controlemechanismen ter preventie en aanpak om tot slot de kernproblematiek te bespreken.

1. De interpretatie van het begrip ‘gerechtelijke dwaling’

Het begrip ‘gerechtelijke dwaling’ dekt op het eerste zicht een ruime lading. In ieder rechtsdomein worden beslissingen genomen die rechtsgevolgen met zich meebrengen. Hierbij bestaat telkens de mogelijkheid dat er gedwaald wordt. Zo kan een rechter bijvoorbeeld net zo goed dwalen over een vraagstuk van sociaal recht als over een materie van handelsrecht. Het is bijgevolg duidelijk dat gerechtelijke dwalingen zeer diverse vormen kunnen aannemen. In deze masterscriptie zullen echter louter strafrechtelijke gerechtelijke dwalingen besproken worden. Dwalingen die voorvallen in andere takken van het recht zullen voor het gevoerde onderzoek dan ook niet relevant zijn.

Volgens VAN KOPPEN kan er sprake zijn van een gerechtelijke dwaling “*wanneer iemand veroordeeld is voor een misdrijf dat hij niet heeft begaan of voor een misdrijf dat niet heeft plaatsgevonden*”.³ Deze definitie impliceert dus eenvoudig gesteld dat er gesproken kan worden van een gerechtelijke dwaling wanneer een onschuldige persoon ten onrechte wordt veroordeeld. Dit betekent echter ook dat de werkelijk schuldige persoon niet veroordeeld wordt voor het gepleegde misdrijf in kwestie, waardoor ook deze situatie als een aspect van een gerechtelijke dwaling kan gezien worden.⁴

HUFF, RATTNER en SAGARIN spreken van het begrip “*convicted innocents*”. Volgens hen zijn “*convicted innocents*” personen die strafrechtelijk gearresteerd worden en vervolgens ofwel schuld bekennen ofwel schuldig bevonden worden ten aanzien van het ten laste gelegde misdrijf, terwijl ze in werkelijkheid onschuldig zijn. Deze onschuld kan duidelijk worden vastgesteld doordat de veroordeelde persoon niet de dader was van het misdrijf of doordat het

³ P. VAN KOPPEN, “Rechterlijke dwalingen” in P. VAN KOPPEN, H. MERCKELBACH, M. JELICIC en J. DE KEIJSER (eds.), *Reizen met mijn rechter: psychologie van het recht*, Deventer, Kluwer, 2010, (911) 913.

⁴ T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 87.

misdrijf nooit heeft plaatsgevonden.⁵ Door deze interpretatie wordt een aantal personen die ten onrechte of op onrechtmatige wijze in de gevangenis zitten uitgesloten van het begrip “*convicted innocents*”. Zo valt een onterechte voorhechtenis hier bijvoorbeeld niet onder, daar er in dat geval nog geen sprake is van een schuldigverklaring. Ook personen die niet schuldig bevonden worden omwille van procedurefouten of een schending van hun rechten, worden niet beschouwd als “*convicted innocents*”. De werkelijke of feitelijke onschuld van de betrokkene wordt in dat geval immers niet expliciet vastgesteld. Ten slotte behoren ook schuldonbekwame personen wiens feitelijke schuld niet betwist wordt niet tot de categorie “*convicted innocents*”. Dergelijke personen kunnen door bijvoorbeeld een geestesstoornis niet als strafrechtelijke schuldig beschouwd worden voor een bepaald misdrijf, terwijl hun feitelijke schuld hiervoor wel aangenomen kan blijven.⁶

In Angelsaksische literatuur wordt het begrip “*wrongful conviction*” gehanteerd. Deze term vormt geen synoniem voor “*miscarriage of justice*”, wat een ruimer begrip is. Onder “*miscarriages of justice*” worden verschillende situaties begrepen zoals “*wrongful convictions*”, maar ook het opleggen van te lage sancties voor criminelen, verschillende vormen van foutieve politiehandelingen, zoals onrechtmatig gebruik van geweld of corruptie, het plaatsen van een onschuldige persoon in voorhechtenis, etc. Gevallen waarin niet de juiste persoon veroordeeld wordt voor een bepaald misdrijf worden eveneens beschouwd als “*miscarriages of justice*”. Wanneer hierdoor een feitelijk onschuldige persoon veroordeeld wordt, zal er bovendien sprake zijn van een “*wrongful conviction*”. Het kan echter ook zijn dat niemand veroordeeld wordt voor een bepaald misdrijf, waardoor het enkel een “*miscarriage of justice*” betreft. Een “*wrongful conviction*” leidt bijgevolg altijd tot een andere “*miscarriage of justice*”, namelijk de niet-veroordeling van de werkelijk schuldige persoon.⁷ Er kan gesteld worden dat er pas van “*wrongful convictions*” kan worden gesproken wanneer een strafzaak resulteert in de onterechte veroordeling van een feitelijk onschuldige persoon. “*Miscarriages of justice*” kunnen daarnaast ook betrekking hebben op schendingen van het recht op een eerlijk proces zonder dat dit noodzakelijk leidt tot een onterechte veroordeling. Hierdoor wordt de

⁵ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 10.

⁶ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 10-12; M. ZALMAN, “Qualitatively estimating the incidence of wrongful convictions”, *Criminal Law Bulletin* 2012, (221) 246.

⁷ T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 87; B. FORST, “Wrongful convictions in a world of miscarriages of justice” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (15) 15-16.

aanhouding van een onschuldige persoon, zonder dat dit leidt tot diens veroordeling, niet beschouwd als een “*wrongful conviction*” maar wel als een “*miscarriage of justice*”.⁸

Op basis van voorgaande interpretaties en definities wordt in dit onderzoek het concept ‘gerechtelijke dwaling’ gedefinieerd als het geval waarin een feitelijk onschuldige persoon strafrechtelijk veroordeeld wordt voor een bepaald misdrijf dat hij niet heeft gepleegd of dat niet heeft plaatsgevonden. Een ‘strafrechtelijke veroordeling’ impliceert dat de rechterlijke macht een strafrechtelijke sanctie, die een zeker leed inhoudt, oplegt aan een bepaalde persoon voor het plegen van een bepaald misdrijf.⁹ Het is niet vereist dat die strafrechtelijke veroordeling definitief is, waardoor er nog gewone rechtsmiddelen tegen aangewend kunnen worden. De negatieve gevolgen verbonden aan een gerechtelijke dwaling laten zich immers voelen vanaf de onterechte veroordeling, ongeacht het definitieve karakter ervan. Dit punt vormt het verschil met de definitie die VAN KOPPEN hanteert. Hij stelt immers dat een aanvankelijk onterechte veroordeling die later door een hogere instantie omgezet wordt in een vrijspraak, niet beschouwd kan worden als een gerechtelijke dwaling.¹⁰ Onder ‘misdrijf’ wordt een gedraging verstaan die door de wet is omschreven en waarop een straf is gesteld.¹¹ Tot slot moet de ‘feitelijke’ onschuld van de veroordeelde vaststaan. Dit houdt in dat er ofwel geen misdrijf gepleegd werd of dat het misdrijf gepleegd werd door een andere persoon dan de veroordeelde.¹² De gehanteerde definiëring is aldus gelijkaardig aan die van VAN KOPPEN, met als grote verschil dat deze auteur wel een definitieve strafrechtelijke veroordeling vereist alvorens te spreken van een gerechtelijke dwaling.

2. De prevalentie van gerechtelijke dwalingen

Om de problematiek omtrent gerechtelijke dwalingen te kunnen inschatten, moet een beeld verkregen worden van de prevalentie van het fenomeen. Het zal hierbij duidelijk worden dat de

⁸ B. FORST, “Wrongful convictions in a world of miscarriages of justice” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (15) 16-17.

⁹ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 393.

¹⁰ P. VAN KOPPEN, “Rechterlijke dwalingen” in P. VAN KOPPEN, H. MERCKELBACH, M. JELICIC en J. DE KEIJSER (eds.), *Reizen met mijn rechter: psychologie van het recht*, Deventer, Kluwer, 2010, (911) 914.

¹¹ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 178.

¹² D. RISINGER, “Innocents convicted: an empirically justified factual wrongful conviction rate”, *The Journal of Criminal Law and Criminology* 2007, (761) 762.

frequentie van gerechtelijke dwalingen sterk verschilt naarmate een rechtsstelsel louter accusatoir is dan wel gemengd met zowel accusatoire als inquisitoire elementen.¹³

Het is niet mogelijk om accurate data te geven omtrent gerechtelijke dwalingen. Niet iedere ten onrechte veroordeelde slaagt er immers in een manier te vinden om zijn onschuld te bewijzen. Sommigen zullen hier ook de moeite niet voor doen wanneer ze veroordeeld worden tot een lichte straf. Zo blijven vermoedelijk veel gevallen van gerechtelijke dwalingen onbekend, waardoor er een hoog “dark number” is.¹⁴ Verder is er geen afdoende methodologie die een geloofwaardig beeld kan schetsen van de prevalentie van gerechtelijke dwalingen. Interviews of surveys met veroordeelden geven immers niet altijd een waarheidsgetrouw beeld weer. Daardoor kan er ook moeilijk een precieze schatting gegeven worden van het aantal gerechtelijke dwalingen.¹⁵ Omwille van deze moeilijkheden moet er een beroep gedaan worden op andere data om de prevalentie van gerechtelijke dwalingen enigszins in kaart te kunnen brengen.

In de Verenigde Staten zijn er verschillende surveys uitgevoerd die bij enkele relevante politie en justitie actoren peilden naar hun schatting van de prevalentie van gerechtelijke dwalingen. Uit een eerste survey bleek dat 77.4% van de respondenten van mening was dat gerechtelijke dwalingen slechts voorvallen in minder dan 1% van alle veroordelingen.¹⁶ Twee recentere surveys toonden een gelijkaardig resultaat: de respondenten schatten dat in 1 tot 3% van alle veroordelingen een gerechtelijke dwaling werd begaan.¹⁷ Deze cijfers zijn uiteraard

¹³ M. KILLIAS, “Errors occur everywhere – but not at the same frequency. The role of procedural systems in wrongful convictions” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (61) 61-62.

¹⁴ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 53, 63; M. ZALMAN, “Qualitatively estimating the incidence of wrongful convictions”, *Criminal Law Bulletin* 2012, (221) 230.

¹⁵ R. HUFF, “Wrongful Convictions: The American Experience”, *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 2004, (107) 109; S. KASSIN, “False confessions”, *Albany Law Review* 2010, (1227) 1229; S. GROSS, “How many false convictions are there? How many exonerations are there?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (45) 45-46.

¹⁶ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, “Guilty until proven innocent: wrongful conviction and public policy”, *Crime & Delinquency* 1986, (518) 523; R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 54-61; S. GROSS, “How many false convictions are there? How many exonerations are there?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (45) 47.

¹⁷ R. RAMSAY en J. FRANK, “Wrongful conviction: perceptions of criminal justice professionals regarding the frequency of wrongful convictions and the extent of system errors”, *Crime & Delinquency* 2007, (436) 462; M. ZALMAN, B. SMITH en A. KIGER, “Officials' estimates of the incidence of “actual innocence” convictions”, *Justice Quarterly* 2008, (72) 93; S. GROSS, “How many false convictions are there? How many exonerations are

geen correcte weerspiegeling van het effectieve aantal gerechtelijke dwalingen, daar ze voornamelijk gebaseerd zijn op louter giswerk van de respondenten. Ze bieden echter wel een illustratie van een deel van de problematiek omtrent gerechtelijke dwalingen, namelijk dat de prevalentie ervan doorgaans onderschat wordt door de betrokken actoren.¹⁸

De precieze prevalentie van gerechtelijke dwalingen kan dus onmogelijk worden weergegeven. Er kan echter wel iets gesteld worden over de reeds ontdekte gerechtelijke dwalingen. Dit zijn aldus de gevallen waarin een persoon na zijn veroordeling toch voldoende elementen kon voorleggen waardoor zijn onschuld kwam vast te staan en hij bijgevolg werd vrijgesproken.¹⁹ Dergelijke vrijspraken namen de laatste decennia gevoelig toe.²⁰ Dit is in de eerste plaats te danken aan verdere evoluties in de forensische wetenschap, waarbij vooral sterk ontwikkelde DNA-testen van groot belang blijken om gerechtelijke dwalingen aan het licht te brengen. Aan de hand van dergelijke testen kan immers forensisch bewijs uit oudere zaken opnieuw onderzocht worden.²¹

there?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (45) 47.

¹⁸ S. GROSS, “How many false convictions are there? How many exonerations are there?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (45) 47-48; M. ZALMAN en J. CARRANO, “Sustainability of innocence reform”, *Albany Law Review* 2013, (955) 966.

¹⁹ S. GROSS, K. JACOBY, D. MATHESON, N. MONTGOMERY en S. PATEL, “Exonerations in the United States 1989 through 2003”, *Journal of Criminal Law & Criminology* 2005, (523) 524; S. GROSS, “How many false convictions are there? How many exonerations are there?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (45) 48.

²⁰ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 1; R. HUFF, “Wrongful Convictions: The American Experience”, *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 2004, (107) 108; S. GROSS, “How many false convictions are there? How many exonerations are there?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (45) 49; R. NORRIS en C. BONVENTRE, “Advancing Wrongful Conviction Scholarship: Toward New Conceptual Frameworks”, *Justice Quarterly* 2015, (929) 931.

²¹ De vrijlatingen aan de hand van DNA-testen kunnen echter ook een vertekend beeld geven van gerechtelijke dwalingen. Bepaalde types van strafzaken, zoals zaken omtrent moord en verkrachting, zijn immers vatbaarder om heronderzocht te worden aan de hand van DNA-materiaal, omdat bij deze misdrijven vaak DNA van de dader achterblijft op de plaats van het delict. Hierdoor vormen dergelijke strafzaken een disproportioneel groot aandeel van alle vrijlatingen door DNA-testen; R. HUFF, “Wrongful Convictions: The American Experience”, *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 2004, (107) 108; P. VAN KOPPEN, *Overtuigend bewijs – indammen van rechterlijke dwalingen*, Amsterdam, Nieuw Amsterdam, 2011, 269; R. HUFF en M. KILLIAS, “Wrongful Convictions and Miscarriages of Justice in comparative perspective – Preface and introduction” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (1) 3-4; M. KILLIAS en R. HUFF, “Wrongful convictions and miscarriages of justice – what did we learn?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (373) 376; R. NORRIS en C. BONVENTRE, “Advancing Wrongful Conviction Scholarship: Toward New Conceptual Frameworks”, *Justice Quarterly* 2015, (929) 931.

Er zijn daarnaast verschillende organisaties die ijveren voor het herbekijken van zaken van mogelijk onschuldige veroordeelden.²² “*The Innocence Project*” is de bekendste non-profitorganisatie die zich hiermee bezighoudt. In mei 2016 stond de teller van personen die in de Verenigde Staten vrijgesproken werden via een DNA-test na hun veroordeling, en bijgevolg na een gerechtelijke dwaling, op 341.²³ Dit cijfer heeft echter enkel betrekking op vrijspraken na DNA-testen, terwijl veroordeelden bijvoorbeeld ook vrijgesproken kunnen worden nadat de werkelijke dader bekentenissen aflegt.²⁴ Volgens de cijfers van “*the National Registry of Exonerations*”, die alle vrijspraken na een gerechtelijke dwaling betreffen, zijn er in de Verenigde Staten tussen 1989 en mei 2016 in totaal 1793 personen vrijgesproken nadat ze ten onrechte veroordeeld waren.²⁵

3. De oorzaken van gerechtelijke dwalingen

Onderzoek heeft aangetoond dat verschillende oorzaken aan de basis kunnen liggen van een gerechtelijke dwaling. Deze oorzaken kunnen plaatsvinden in het strafrechtelijk vooronderzoek of ter zitting in de rechtszaal. De voornaamste oorzaken die in de rechtsleer worden aangehaald zijn foutieve ooggetuigenissen, fouten en onethisch gedrag van politionele of justitiële actoren, valse en gedwongen bekentenissen, het gebruik van onbetrouwbare informanten, het gebruik van forensische wetenschapstechnieken en een ontoereikende verdediging door advocaten.²⁶ Doorgaans zal een gerechtelijke dwaling echter niet het gevolg zijn van slechts één van deze

²² M. ZALMAN, “An integrated justice model of wrongful convictions”, *Albany Law Review* 2011, (1465) 1517; S. COLE en W. THOMPSON, “Forensic science and wrongful convictions” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (111) 113; R. NORRIS en C. BONVENTRE, “Advancing Wrongful Conviction Scholarship: Toward New Conceptual Frameworks”, *Justice Quarterly* 2015, (929) 930.

²³ X., *The Innocence Projects*, 2016, www.innocenceproject.org/ (laatste consultatie: 30 mei 2016).

²⁴ P. VAN KOPPEN, “Rechterlijke dwalingen” in P. VAN KOPPEN, H. MERCKELBACH, M. JELICIC en J. DE KEIJSER (eds.), *Reizen met mijn rechter: psychologie van het recht*, Deventer, Kluwer, 2010, (911) 916.

²⁵ Naast de wetenschap dat niet alle gerechtelijke dwalingen bekend zijn, moet bij deze cijfers eveneens een kanttekening geplaatst worden. Zo zijn ook niet alle vrijlatingen na gerechtelijke dwalingen bekend. Vooral de vrijlatingen uit de grote steden zijn bekend door de verhoogde media-aandacht daar. Ook wordt er gesteld dat sommige vrijlatingen na gerechtelijke dwalingen opzettelijk verborgen gehouden worden, om zo de mankementen van het rechtssysteem niet bloot te leggen; S. GROSS, “How many false convictions are there? How many exonerations are there?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (45) 50; X., *Exonerations by year: DNA and non-DNA*, 2016, www.law.umich.edu/special/exoneration/Pages/Exoneration-by-Year.aspx (laatste consultatie: 30 mei 2016).

²⁶ M. SAKS en J. KOEHLER, “The coming paradigm shift in forensic identification science”, *Science* 2005, (892) 892; R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 64; R. HUFF, “Wrongful Convictions: The American Experience”, *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 2004, (107) 110.

factoren, maar moet de oorzaak gezocht worden in een combinatie van verschillende aspecten, die onderling versterkend kunnen werken.²⁷

Verder wordt ook het Angelsaksische accusatoire rechtssysteem vermeld als mogelijke oorzaak van gerechtelijke dwalingen.²⁸ Dit kan ook relevant blijken voor deze masterscriptie aangezien zowel België als Nederland een gemengd rechtssysteem hanteren waarin zowel accusatoire als inquisitoire elementen vervat zitten.²⁹

3.1. Foutieve ooggetuigenissen

De meeste gerechtelijke dwalingen worden veroorzaakt door foutieve ooggetuigenissen.³⁰ Dergelijke fouten worden meestal ter goeder trouw en dus onbewust gemaakt. Waarnemingen zijn immers vaak imperfect. Slechts in een minderheid van de gevallen wijst de ooggetuige doelbewust de verkeerde persoon aan als dader.³¹ Het is bijgevolg belangrijk om bij de beoordeling van een strafzaak omzichtig om te springen met beschuldigende ooggetuigenissen, zeker wanneer deze niet gepaard gaan met bijkomend bewijs à charge.³² Desalniettemin hebben

²⁷ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 65; R. HUFF, “Wrongful Convictions: The American Experience”, *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 2004, (107) 110; P. VAN KOPPEN, “Rechterlijke dwalingen” in P. VAN KOPPEN, H. MERCKELBACH, M. JELICIC en J. DE KEIJSER (eds.), *Reizen met mijn rechter: psychologie van het recht*, Deventer, Kluwer, 2010, (911) 927; M. ZALMAN en J. CARRANO, “Sustainability of innocence reform”, *Albany Law Review* 2013, (955) 985; B. GARRETT, “Trial and Error” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (77) 89

²⁸ R. HUFF, “Wrongful Convictions: The American Experience”, *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 2004, (107) 110.

²⁹ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafprocedure*, Antwerpen, Maklu, 2012, 34; T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 46-47; P. MEVIS, *Capita Strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 569.

³⁰ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 86; E. CONNORS, T. LUNDREGAN en N. MILLER, *Convicted by juries, exonerated by science: case studies in the use of DNA evidence to establish innocence after trial*, Washington (D.C.), National institute of justice, 1996, 85; B. GARRETT, *Convicting the innocent: where criminal prosecutions go wrong*, Cambridge, Harvard University Press, 2011, 367; B. FORST, “Wrongful convictions in a world of miscarriages of justice” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (15) 27.

³¹ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 86.

³² R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 69; B. GARRETT, “Trial and Error” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (77) 87.

politieleden en rechters de neiging om ooggetuigenissen te beschouwen als zwaarwegend bewijs.³³

Een onderzoek geleid door SCHECK, NEUFELD en DWYER toonde aan dat in 84% van de gevallen waarbij een veroordeelde persoon vrijgesproken werd na een DNA-test een fout van een ooggetuige aan de basis lag van de gerechtelijke dwaling.³⁴ SAKS en KOEHLER concludeerden uit een onderzoek van gerechtelijke dwalingen eveneens ontdekt door DNA-testen dan weer dat foutieve ooggetuigenissen een rol speelden in 71% van deze gevallen.³⁵ Deze onderzoeken hebben wel enkel betrekking op cijfers afkomstig uit de Verenigde Staten.

Identificaties door ooggetuigen kunnen dus inaccurate resultaten opleveren. Er zijn verschillende factoren die hieraan ten grondslag kunnen liggen. Deze factoren kunnen opgedeeld worden in drie grote categorieën: psychologische factoren, systemische factoren en sociale en culturele factoren.³⁶ De psychologische factoren hebben vooral te maken met het feit dat de getuige door het zien van een misdrijf in een verstoorde emotionele toestand kan verkeren, waardoor een correcte waarneming, bewaring en herinnering verhinderd kan worden.³⁷ De systemische factoren hebben betrekking op de gehanteerde procedures tijdens de identificatie. De gehanteerde identificatiemethode en hierbij gevolgde procedure zijn immers relevant om de correctheid van een identificatie te kunnen inschatten.³⁸ Ten slotte kunnen

³³ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 104.

³⁴ G.C. RAPP, "DNA's Dark Side", *The Yale Law Journal* 2000, (163) 165; B. SCHECK, P. NEUFELD en J. DWYER, *Actual innocence: Five days to execution and other dispatches from the wrongly convicted*, New York, Doubleday, 2000, 73; R. HUFF, "Wrongful Convictions: The American Experience", *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 2004, (107) 110.

³⁵ M. SAKS en J. KOEHLER, "The coming paradigm shift in forensic identification science", *Science* 2005, (892) 892.

³⁶ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 87.

³⁷ De manier waarop de waarneming van een gebeurtenis omgezet wordt naar een herinnering in het geheugen verloopt in drie achtereenvolgende fasen: de eigenlijke waarneming ("acquisition"), de periode waarin deze informatie wordt bewaard ("retention") en het terughalen van de opgeslagen informatie ("retrieval"). Wanneer personen een intense gebeurtenis zoals een misdrijf waarnemen kunnen er in iedere fase problemen optreden die een correcte herinnering kunnen verhinderen; R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, -Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 87-88.

³⁸ Meestal verloopt een identificatie door een getuige via een live line-up of via een line-up aan de hand van foto's. Om hierbij foutieve identificaties te vermijden, dient een aantal principes in acht genomen te worden. Zo moeten alle personen uit de line-up fysieke gelijkenissen vertonen en moeten de personen die de line-up begeleiden alle suggestiviteit vermijden; R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 87, 93-97; B. FORST, "Wrongful convictions in a world of miscarriages of justice" in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (15) 39; B. GARRETT, "Trial and Error" in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and*

foutieve ooggetuigenissen ook ingegeven zijn door sociale en culturele factoren. Deze factoren hebben enerzijds te maken met fysieke verschillen tussen de getuige en de verdachte en anderzijds met al dan niet bewuste verwachtingspatronen van de getuige.³⁹

3.2. Fouten en onethisch gedrag van politionele of justitiële actoren

Verschillende personen kunnen beroepshalve betrokken zijn bij een strafrechtelijk onderzoek. Hierbij kan voornamelijk gedacht worden aan politieleiden, procureurs en onderzoeksrechters. Wanneer deze personen fouten maken of onethisch gedrag vertonen tijdens het onderzoek, kan dit aanleiding geven tot gerechtelijke dwalingen. Deze oorzaak kan ook samenhangen met of leiden tot andere oorzaken van gerechtelijke dwalingen, zoals valse en gedwongen bekentenissen, foutieve ooggetuigenissen of het gebruik van onbetrouwbare informanten.⁴⁰

Volgens SCHECK, NEUFELD en DWYER is 63% van alle gevallen in de Verenigde Staten waarin er een vrijspraak is na een DNA-test het resultaat van fouten of onethisch gedrag van de politieagenten of andere personen beroepshalve betrokken bij het onderzoek.⁴¹ SAKS en KOEHLER voerden een gelijkaardig onderzoek uit en stelden dat foutief of onethisch gedrag

miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems, Abingdon, Routledge, 2013, (77) 86-87.

³⁹ Zo zal de kans op een foutieve identificatie sterk verhogen wanneer een getuige iemand moet identificeren van een verschillend ras. Het principe van de “*cross-race bias*” stelt immers dat getuigen moeilijkheden ondervinden bij het identificeren van personen van een ander ras. Daarnaast kunnen bepaalde verwachtingspatronen bij de getuige leiden tot onjuiste identificaties. Mensen hebben immers de neiging om te zien wat ze verwachten te zien. Stereotiepe beelden, ervaringen uit het verleden en vooroordelen tegenover bepaalde personen kunnen allemaal leiden tot verwachtingspatronen die de eigenlijke waarneming en de herinnering hieraan sterk kunnen verstoren. Wanneer er immers iets wordt waargenomen dat niet overeenstemt met de verwachtingen, zal het moeilijker zijn om dit correct te onthouden; R. HUFF, A. RATNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 87, 100, 102; B. GARRETT, “Trial and Error” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (77) 86.

⁴⁰ Uiteraard kunnen ook rechters en juryleden bij de uitoefening van hun discretionaire macht omtrent de schuldvraag fouten maken. Deze fouten zullen echter vaak een gevolg zijn van eerdere fouten in het onderzoek, daar ze voor hun beslissing vaak in zekere mate afhankelijk zijn van de informatie die ze aangereikt krijgen van de onderzoekers; C. BRANTS, “Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 166; B. FORST, “Wrongful convictions in a world of miscarriages of justice” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (15) 33; J. PETRO en N. PETRO, “The prosecutor and wrongful convictions – Misplaced priorities, misconduct, immunity and remedies” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (91) 96-97.

⁴¹ G.C. RAPP, “DNA’s Dark Side”, *The Yale Law Journal* 2000, (163) 165-166; B. SCHECK, P. NEUFELD en J. DWYER, *Actual innocence: Five days to execution and other dispatches from the wrongly convicted*, New York, Doubleday, 2000, 263; R. HUFF, “Wrongful Convictions: The American Experience”, *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 2004, (107) 110.

van de politie of van de vervolgende instanties een rol speelde bij respectievelijk 44 en 28% van de onderzochte gevallen.⁴²

Tal van redenen kunnen aan de grondslag liggen van deze oorzaak. Zo kunnen de onderzoekers er onterecht van overtuigd zijn dat de verdachte schuldig is aan het onderzochte feit, wat tot fouten kan leiden. Gelet op de oprechte maar foutieve overtuiging van schuld, zal deze fout meestal onbewust gemaakt worden.⁴³ Dergelijke overtuiging kan resulteren in een tunnelvisie. Dit betekent dat de onderzoekers hun aandacht vestigen op een bepaalde verdachte die ze schuldig achten, waardoor ze de, meestal onbewuste, neiging hebben om elementen die dit tegenspreken te negeren.⁴⁴ Deze tunnelvisie is het gevolg van twee psychologische mechanismen: “*confirmation bias*” en “*belief perseverance*”.⁴⁵ “*Confirmation bias*” houdt in dat onderzoekers vooral op zoek gaan naar bewijselementen die de initieel gevormde schuldovertuiging bevestigen. Dergelijke bewijsstukken worden dan ook zeer belangrijk en relevant geacht. Bewijs dat de initiële theorie tegensprekt, wordt daarentegen genegeerd of als irrelevant beschouwd. Verder zorgt de “*confirmation bias*” er ook voor dat de onderzoekers nieuwe bewijselementen zullen interpreteren op een manier die in overeenstemming is met deze reeds gevormde overtuiging.⁴⁶ “*Belief perseverance*” is dan weer de neiging om vast te houden

⁴² M. SAKS en J. KOEHLER, “The coming paradigm shift in forensic identification science”, *Science* 2005, (892) 892.

⁴³ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 71; B. FORST, “Wrongful convictions in a world of miscarriages of justice” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (15) 30.

⁴⁴ D. MARTIN, “Lessons about justice from the “laboratory” of wrongful convictions: tunnel vision, the construction of guilt and informer evidence”, *UMKC Law Review* 2002, (847) 848; P. VAN KOPPEN, “Rechterlijke dwalingen” in P. VAN KOPPEN, H. MERCKELBACH, M. JELICIC en J. DE KEIJSER (eds.), *Reizen met mijn rechter: psychologie van het recht*, Deventer, Kluwer, 2010, (911) 925; C. BRANTS, “Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 163; J. PETRO en N. PETRO, “The prosecutor and wrongful convictions – Misplaced priorities, misconduct, immunity and remedies” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (91) 94.

⁴⁵ Crombag spreekt daarnaast ook van ‘cognitieve dissonantie’ en ‘de druk tot conformeren’. Het eerste fenomeen betreft het gevoel van onbehagen dat personen kunnen hebben wanneer ze met gedachten zit die elkaar (deels) tegenspreken. De druk om te conformeren is een gekend fenomeen: wanneer er in groep gewerkt wordt, zal de meerderheid doorgaans (onbewust) zijn mening opleggen aan de minderheid, die hierdoor de druk ervaart om het eigen standpunt hiernaar te conformeren. In H. CROMBAG, “Over tunnelvisie” in P. VAN KOPPEN, H. MERCKELBACH, M. JELICIC en J. DE KEIJSER (eds.), *Reizen met mijn rechter: psychologie van het recht*, Deventer, Kluwer, 2010, (387) 393-394.

⁴⁶ R. NICKERSON, “Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises”, *Review of General Psychology* 1998, (175) 175; A. BURKE, “Improving prosecutorial decision-making: some lessons of cognitive science”, *William & Mary Law Review* 2006, (1588) 1594; K. FINDLEY en M. SCOTT, “The multiple dimensions of tunnel vision in criminal cases”, *Wisconsin Law Review* 2006, (291) 292; J. PETRO en N. PETRO, “The prosecutor and wrongful convictions – Misplaced priorities, misconduct, immunity and remedies” in R.

aan initieel gevormde overtuigingen, zelfs wanneer er elementen opduiken die dit ondermijnen. In de context van gerechtelijke dwalingen zullen dit aldus onterechte overtuigingen van de schuld van de verdachte zijn.⁴⁷ Beide fenomenen zorgen voor een miskennis van het vermoeden van onschuld.⁴⁸ Dit zijn echter allemaal menselijke fouten die bijna iedereen onbewust maakt, waardoor ze moeilijk te vermijden zijn.⁴⁹ Uitgaan van verschillende scenario's is echter een mogelijke manier om ermee om te gaan. Zo vormt de mogelijkheid dat de verdachte de werkelijke dader van een bepaald misdrijf is één van de verschillende pistes die onderzocht zouden moeten worden. Daarnaast zou echter ook informatie verzameld moeten worden voor het scenario dat de verdachte mogelijk onschuldig is. Wanneer de onderzoekers uitgaan van één bepaald scenario, bestaat immers het gevaar van tunnelvisie. Om dit tegen te gaan, zouden ze aldus informatie moeten verzamelen ter ondersteuning van een alternatief scenario en dus automatisch ook ter falsifiëring van het veronderstelde scenario. Als ze geloven in de schuld van de verdachte, zouden ze bijgevolg bewijs moeten zoeken voor zijn onschuld. Wanneer dergelijk bewijs niet gevonden wordt, wordt het schuldscenario des te waarschijnlijker en zal het bewijsmateriaal à charge winnen aan geloofwaardigheid. Wordt er echter ook bewijsmateriaal à décharge gevonden, zal de schuldhypothese minder waarschijnlijk worden. Dit kan dan een incentief zijn tot verder onderzoek.⁵⁰

HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (91) 94-95.

⁴⁷ J. LIEBERMAN en J. ARNDT, "Understanding the limits of limiting instructions: Social psychological explanations for the failures of instructions to disregard pretrial publicity and other inadmissible evidence", *Psychology, Public Policy and Law* 2000, (677) 691; A. BURKE, "Improving prosecutorial decision-making: some lessons of cognitive science", *William & Mary Law Review* 2006, (1588) 1599; C. BRANTS, "Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?" in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 164; J. PETRO en N. PETRO, "The prosecutor and wrongful convictions – Misplaced priorities, misconduct, immunity and remedies" in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (91) 95.

⁴⁸ P. MEVIS, *Capita Strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 366.

⁴⁹ C. BRANTS, "Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?" in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 162.

⁵⁰ P. VAN KOPPEN en W. WAGENAAR, "Herkennen van gezichten" in P. VAN KOPPEN, H. MERCKELBACH, M. JELICIC en J. DE KEIJSER (eds.), *Reizen met mijn rechter: psychologie van het recht*, Deventer, Kluwer, 2010, (269) 274; P. VAN KOPPEN, *Overtuigend bewijs – indammen van rechterlijke dwalingen*, Amsterdam, Nieuw Amsterdam, 2011, 60-62.

Andere mogelijke factoren die kunnen leiden tot het begaan van fouten of onethisch gedrag zijn onder meer de drang om politiestatistieken op te smukken⁵¹, de druk op het onderzoek⁵², persoonlijke overtuigingen van de onderzoekers⁵³, incompetentie, onwil of een gebrek aan middelen. Deze lijst van redenen is zeker niet exhaustief, maar toont wel aan dat fouten van personen die beroepshalve betrokken zijn bij het onderzoek zowel bewust als onbewust gemaakt kunnen worden.

Daarnaast kunnen de mogelijke fouten en het onethische gedrag van de personen die het onderzoek uitvoeren verschillende vormen aannemen. Zo kunnen ze vooreerst op een onrechtmatige manier omgaan met de bewijsverzameling.⁵⁴ Verder kunnen verdachten onder druk gezet worden zodat ze een valse bekentenis zouden afleggen. Dit wordt echter afzonderlijk besproken, net zoals het bewust gebruiken van onbetrouwbare informanten. Ten slotte kan het onprofessioneel gedrag zich ook uiten tijdens de zitting, waarbij dan getracht wordt de rechter(s) of juryleden te beïnvloeden door onder meer het bewijsmateriaal à charge overmatig te benadrukken.⁵⁵ De lijst van vormen die hier wordt aangehaald is echter eveneens niet exhaustief.

⁵¹ Zaken waarbij geen persoon wordt veroordeeld en die dus onopgelost blijven, zijn uiteraard niet wenselijk voor de personen die het onderzoek leiden. In een poging om dit te vermijden, kunnen ze daarom overijverig worden. Dit is dan niet ingegeven door een vaste overtuiging van schuld van de betrokkene, maar door de drang om toch maar een persoon aan te wijzen als schuldige van het ten laste gelegde misdrijf; R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 71; B. FORST, “Wrongful convictions in a world of miscarriages of justice” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (15) 30.

⁵² Druk kan bijvoorbeeld ingegeven zijn door een werkachterstand of door de publieke opinie bij gemediatiseerde zaken. Hierdoor ontstaat het risico dat er slechts een oppervlakkig onderzoek wordt gevoerd om zo tot een snelle afsluiting van de zaak te komen, zonder daarbij al te veel rekening te houden met de belangen van de verdachte; R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 71; C. BRANTS, “Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 183-184.

⁵³ Een persoonlijk dispuut met de betrokkene of racisme kunnen bijvoorbeeld ertoe leiden dat ze de verkeerde persoon aanduiden als schuldige; R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 71.

⁵⁴ Zo kunnen ze bewust niet op zoek gaan naar bewijs à décharge. Wanneer er dan toch dergelijk bewijs wordt gevonden, kunnen ze het bovendien manipuleren, het verborgen houden voor de verdediging of het negeren. Het negeren van bewijs à décharge kan echter ook onbewust gebeuren wanneer er sprake is van tunnelvisie. Verder kan er ook gebruik gemaakt worden van valse bewijsstukken à charge. Er kan ook druk of invloed uitgeoefend worden op getuigen om zo een getuigenis à charge te bekomen of een getuigenis à décharge te vermijden.

⁵⁵ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 71-72; R. HUFF, “Wrongful Convictions: The American Experience”, *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 2004, (107) 111; B. FORST, “Wrongful convictions in a world of miscarriages of justice” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge,

3.3. Valse en gedwongen bekentenissen

Gerechtelijke dwalingen kunnen eveneens voortvloeien uit valse en gedwongen bekentenissen afgelegd door een onschuldige persoon. Dergelijke bekentenissen kunnen ook samenhangen met foutief gedrag van de onderzoekers wanneer die zich schuldig maken aan suggestieve ondervraagtechnieken of ongeoorloofde pressie gebruiken.⁵⁶

Van de onderzochte gevallen in de Verenigde Staten waarbij een veroordeelde werd vrijgesproken na een DNA-test, bleek 23% het gevolg te zijn van valse en gedwongen bekentenissen.⁵⁷ Bij een ander onderzoek naar vrijspraken na DNA-testen werd er geconcludeerd dat in 17% van de gevallen er sprake was van een valse en gedwongen bekentenis.⁵⁸

Onderzoeken naar valse en gedwongen bekentenissen hebben tot een typologie geleid waarbij er drie soorten kunnen worden onderscheiden. Vooreerst is er de vrijwillige bekentenis. Hierbij zal een persoon die in werkelijkheid onschuldig is toch schuld bekennen voor een bepaald misdrijf, zonder dat er sprake is van enige druk of dwang vanwege de ondervragers.⁵⁹ Vervolgens wordt de afgedwongen bekentenis onderscheiden. Er kan van dit type gesproken worden wanneer een persoon onder druk van de ondervragers een valse bekentenis aflegt om zo een voordeel te kunnen bekomen op korte termijn. De persoon bekent dan schuld aan een

2013, (15) 30; J. PETRO en N. PETRO, "The prosecutor and wrongful convictions – Misplaced priorities, misconduct, immunity and remedies" in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (91) 97.

⁵⁶ R. HUFF, "Wrongful Convictions: The American Experience", *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 2004, (107) 111.

⁵⁷ G.C. RAPP, "DNA's Dark Side", *The Yale Law Journal* 2000, (163) 166; B. SCHECK, P. NEUFELD en J. DWYER, *Actual innocence: Five days to execution and other dispatches from the wrongly convicted*, New York, Doubleday, 2000, 92; R. HUFF, "Wrongful Convictions: The American Experience", *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 2004, (107) 111; S. KASSIN, "False confessions", *Albany Law Review* 2010, (1227) 1228.

⁵⁸ M. SAKS en J. KOEHLER, "The coming paradigm shift in forensic identification science", *Science* 2005, (892) 892.

⁵⁹ Er kunnen verschillende redenen zijn waarom personen overgaan tot een vrijwillige bekentenis. Ze kunnen dit bijvoorbeeld doen om andere personen te beschermen. Door zelf te bekennen de dader te zijn van een bepaald misdrijf, wordt immers vermeden dat andere personen gevisieerd zouden worden door het onderzoek. De reden kan echter ook minder altruïstisch zijn. Zo brengen sommige strafzaken veel media-aandacht met zich mee. Uit het verleden is reeds gebleken dat personen hierdoor in een drang naar aandacht valselijk bekennen de dader te zijn van het gepleegde misdrijf. Sommige personen kunnen ook door mentale stoornissen een valse bekentenis afleggen zonder dat daar dwang of druk mee gepaard gaat; S. KASSIN en L. WRIGHTSMAN, "Confession Evidence" in S. KASSIN en L. WRIGHTSMAN (eds.), *The psychology of evidence and trial procedures*, Beverly Hills, Sage Publications, 1985, (67) 70; S. KASSIN en G. GUDJONSSON, "The psychology of confessions: a review of the literature and issues", *Psychological Science in the Public Interest* 2004, (33) 49; C. MEISSNER, A. HORGAN en J. ALBRECHTSEN, "False confessions" in R. KOCSIS (ed.), *Applied criminal psychology: A guide to forensic behavioural sciences*, Springfield, IL: Charles C. Thomas Publisher, 2009, (191) 193.

bepaald misdrijf ondanks de wetenschap dat hij in werkelijkheid onschuldig is.⁶⁰ Het beoogde voordeel kan bestaan uit een valse belofte gemaakt door de ondervragers. Die kunnen de verdachten bijvoorbeeld bedrieglijk een strafvermindering beloven in ruil voor een bekentenis.⁶¹ Ten slotte kan een persoon ook een bekentenis van ingebeeld daderschap afleggen. In dat geval zal een werkelijk onschuldige persoon toch schuld bekennen voor een bepaald misdrijf omdat hij ten onrechte gelooft of begint te geloven werkelijk schuldig te zijn. Ook hier zal er sprake zijn van dwang of druk vanwege de ondervragers, meestal door het voorleggen van valse bewijzen. Vaak zal de persoon die een bekentenis van ingebeeld daderschap aflegt vatbaar zijn voor beïnvloeding omwille van zijn leeftijd, fysieke of mentale toestand.⁶²

De methodes die ondervragers kunnen gebruiken om dwang of druk uit te oefenen op een verdachte zijn divers.⁶³ Zoals reeds aangehaald kunnen ze valse beloftes maken waardoor de verdachte verleid wordt om over te gaan tot een bekentenis. Er kan ook gebruik gemaakt worden van bedrieglijke technieken, zoals het voorleggen van valse bewijsstukken of van niet-bestaande bekentenissen van eventuele medeplichtigen. Ook door het uiten van bedreigingen kunnen sommige verdachten bezwijken en een valse bekentenis afleggen. Ondervragers kunnen echter ook agressiever tewerk gaan en geweld gebruiken, al kan er tegenwoordig worden

⁶⁰ Het beoogde voordeel op korte termijn kan verschillende vormen aannemen. Zo bekennen sommige personen onder druk omdat ze een lange en stressvolle ondervraging of dure gerechtskosten willen vermijden; S. KASSIN en L. WRIGHTSMAN, "Confession Evidence" in S. KASSIN en L. WRIGHTSMAN (eds.), *The psychology of evidence and trial procedures*, Beverly Hills, Sage Publications, 1985, (67) 77; C. MEISSNER, A. HORGAN en J. ALBRECHTSEN, "False confessions" in R. KOCSIS (ed.), *Applied criminal psychology: A guide to forensic behavioural sciences*, Springfield, IL: Charles C. Thomas Publisher, 2009, (191) 193.

⁶¹ In dat opzicht kunnen ook "plea bargains" leiden tot valse en gedwongen bekentenissen. "Plea bargaining" houdt in dat een verdachte die schuld bekent een zwaardere straf kan ontlopen. Wanneer de ondervragers de verdachte hierbij onder druk zetten, kan dit aanleiding geven tot een valse en gedwongen bekentenis; R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 112; M. KILLIAS, "Errors occur everywhere – but not at the same frequency. The role of procedural systems in wrongful convictions" in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (61) 65.

⁶² S. KASSIN en L. WRIGHTSMAN, "Confession Evidence" in S. KASSIN en L. WRIGHTSMAN (eds.), *The psychology of evidence and trial procedures*, Beverly Hills, Sage Publications, 1985, (67) 77; C. MEISSNER, A. HORGAN en J. ALBRECHTSEN, "False confessions" in R. KOCSIS (ed.), *Applied criminal psychology: A guide to forensic behavioural sciences*, Springfield, IL: Charles C. Thomas Publisher, 2009, (191) 194.

⁶³ Er kunnen ook verschillende redenen zijn waardoor ondervragers zouden overgaan tot het uitoefenen van dwang of druk. Vaak zal de druk die op de onderzoekers ligt om de zaak op te lossen de oorzaak zijn om over te gaan tot het gebruik van dwang of druk. Hierdoor kunnen ze een "investigative bias" hebben. Dit houdt in dat ze eerder geneigd zijn om te geloven in de schuld van diegene die ze ondervragen dan in zijn onschuld. Hierdoor gaan ze deze persoon ondervragen vanuit een vermoeden van schuld, waardoor verregaandere methodes gerechtvaardigd lijken. Wanneer de ondervraagde op deze vormen van dwang en druk dan reageert door een valse bekentenis af te leggen, zien de onderzoekers hun foutieve veronderstelling bevestigd; R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 111.

aangenomen dat dit in grote delen van de wereld nagenoeg niet meer gebeurt. Daarnaast kan het toebrengen van ander fysiek leed, zoals de verdachte onthouden van slaap of voedsel, eveneens gehanteerd worden om de weerstand van de verdachte te doen afnemen om uiteindelijk een bekentenis te bekomen.⁶⁴

3.4. Onbetrouwbare informanten

Gerechtelijke dwalingen kunnen ontstaan wanneer een informant ten onrechte beweert dat een bepaalde persoon schuldig is aan een bepaald misdrijf. Onderzoek uit de Verenigde Staten heeft aangetoond dat 21% van de onderzochte gerechtelijke dwalingen een gevolg zijn van het gebruik van onbetrouwbare informanten.⁶⁵ Bij de vrijspraken na een DNA-test bleek dat in 15% van de gevallen de getuigenissen door onbetrouwbare informanten cruciaal waren voor de onterechte veroordeling.⁶⁶ Een gelijkaardig onderzoek hield dit resultaat op 19%.⁶⁷

Verschillende personen kunnen optreden als informant: celgenoten van de verdachte, medebeklaagden, valse getuigen, etc. Deze informanten kunnen onjuiste informatie leveren in ruil voor een bepaalde gunst. Dergelijke gunsten bestaan veelal uit een geldsom of beloftes tot strafvermindering voor informanten die zelf veroordeeld zijn of een veroordeling riskeren. Met het oog op deze gunsten gaan de informanten allerlei onjuiste informatie verklaren, zoals bijvoorbeeld dat de verdachte bekend heeft het misdrijf gepleegd te hebben. Wanneer vervolgens deze onjuiste informatie voor waarheid wordt aangenomen, wat vaak het geval zal zijn bij gebrek aan bewijs, kunnen gerechtelijke dwalingen ontstaan.⁶⁸

3.5. Forensische wetenschapstechnieken

Forensische wetenschapstechnieken kunnen een dubbele rol spelen bij gerechtelijke dwalingen. Een correct gebruik van gevalideerde forensische wetenschapstechnieken kan zowel tijdens als na een strafrechtelijk onderzoek nakende of reeds voltooide gerechtelijke dwalingen aan het

⁶⁴ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 111-112.

⁶⁵ B. SCHECK, P. NEUFELD en J. DWYER, *Actual innocence: Five days to execution and other dispatches from the wrongly convicted*, New York, Doubleday, 2000, 263; R. HUFF, "Wrongful Convictions: The American Experience", *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 2004, (107) 111.

⁶⁶ X., *Incentivized informants*, 2016, www.innocenceproject.org/causes/incentivized-informants/.

⁶⁷ M. SAKS en J. KOEHLER, "The coming paradigm shift in forensic identification science", *Science* 2005, (892) 892.

⁶⁸ B. GARRETT, "Trial and Error" in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (77) 82; X., *Incentivized informants*, 2016, www.innocenceproject.org/causes/incentivized-informants/.

licht brengen. Zo hebben gevorderde DNA-testen er reeds toe geleid dat een aantal gerechtelijke dwalingen kon ontdekt worden. Forensische wetenschapstechnieken kunnen daarentegen echter ook resulteren in een gerechtelijke dwaling.⁶⁹ In grote lijnen kunnen twee mogelijke problemen onderscheiden worden bij het hanteren van forensische wetenschapstechnieken: het gebruik van niet-gevalideerde technieken enerzijds en het foutief gebruik van wetenschappelijk gevalideerde technieken anderzijds.⁷⁰

Verschillende onderzoeken uit de Verenigde Staten plaatsen problemen omtrent forensische wetenschapstechnieken bij de voornaamste oorzaken van gerechtelijke dwalingen. Zo werd uit een onderzoek geconcludeerd dat in 63% van de onderzochte vrijspraken na een gerechtelijke dwaling ontdekt door een DNA-test forensische testen een rol hadden gespeeld bij de onterechte veroordeling. Een foutieve weergave van de resultaten door de deskundige lag dan weer in 27% van de onderzochte gevallen mee aan de basis van de onterechte veroordeling.⁷¹ Een onderzoek van GROSS en SHAFFER focuste daarentegen op alle vrijspraken na gerechtelijke dwalingen, ongeacht hoe deze ontdekt werden. Uit de resultaten bleek dat misleidend forensisch bewijsmateriaal een rol had gespeeld in 24% van de onderzochte gerechtelijke dwalingen.⁷² Deze discrepantie valt te verklaren door het feit dat gevallen waarbij forensische wetenschapstechnieken cruciaal waren voor de totstandkoming van de gerechtelijke dwaling doorgaans ook vatbaarder zijn om ontdekt te worden door forensische technieken, zoals DNA-testen. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan verkrachtingszaken.⁷³

Problemen omtrent forensische technieken kunnen aldus *grosso modo* twee vormen aannemen. Vooreerst valt hieronder het gebruik van invalide technieken waarvan de wetenschappelijke zekerheid niet onomstotelijk vaststaat. Technieken die als invalide bestempeld kunnen worden,

⁶⁹ M. KILLIAS en R. HUFF, “Wrongful convictions and miscarriages of justice – what did we learn?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (373) 378.

⁷⁰ S. COLE en W. THOMPSON, “Forensic science and wrongful convictions” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (111) 113.

⁷¹ M. SAKS en J. KOEHLER, “The coming paradigm shift in forensic identification science”, *Science* 2005, (892) 893.

⁷² S. GROSS en M. SHAFFER, *Exonerations in the United States, 1989 – 2012 Report by the National Registry of Exonerations – June 2012*, 2012, 40, www.law.umich.edu/special/exoneration/documents/exonerations_us_1989_2012_full_report.pdf.

⁷³ P. VAN KOPPEN, *Overtuigend bewijs – indammen van rechterlijke dwalingen*, Amsterdam, Nieuw Amsterdam, 2011, 269; M. KILLIAS en R. HUFF, “Wrongful convictions and miscarriages of justice – what did we learn?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (373) 376.

zijn onder meer serologisch onderzoek, haaranalyse, bijtspooronderzoek en analyses van schoen- en vingerafdrukken.⁷⁴

Verder kan het foutief gebruik van technieken die wetenschappelijk wel gevalideerd zijn eveneens tot gerechtelijke dwalingen leiden. Het is hierbij niet ondenkbaar dat forensische deskundigen sommige resultaten van hun onderzoek niet correct weergeven. Dit kan al dan niet moedwillig gebeuren.⁷⁵ Dit kan voortvloeien uit een gebrek aan transparantie over de mogelijke interpretaties van bepaalde resultaten. Het kan immers zijn dat de deskundige kiest voor de interpretatie die het nauwst aanleunt bij de theorie van de personen die het strafonderzoek leiden, zonder melding te maken van eventuele alternatieve interpretaties. Dit gebeurt echter niet noodzakelijk opzettelijk, aangezien het ook een gevolg kan zijn van de menselijke neiging om informatie te interpreteren conform een voorafgaande verwachting. Tot slot kan een foute weergave van resultaten ook het gevolg zijn van een contaminatie van de “*crime scene*”.⁷⁶

3.6. Ontoereikende verdediging door advocaten

In sommige gevallen wordt het risico op een gerechtelijke dwaling vergroot door een ontoereikende verdediging van de advocaat. Wanneer een onschuldige persoon geen beroep kan doen op een adequate rechtsbijstand, zal hij immers vaak niet in staat zijn om voldoende

⁷⁴ Dit probleem wordt nog eens versterkt wanneer de deskundigen de bewijswaarde van de resultaten die uit deze technieken voortvloeien gaan overdrijven. Vaak leveren deze technieken immers geen sluitende bewijselementen op. Wanneer de deskundige echter niet transparant communiceert over deze gebreken, kan de indruk gewekt worden dat de resultaten van een onderzoek ondubbelzinnig wijzen in de richting van de onschuldige verdachte; M. SAKS en J. KOEHLER, “The coming paradigm shift in forensic identification science”, *Science* 2005, (892) 892; B. GARRETT, *Convicting the innocent: where criminal prosecutions go wrong*, Cambridge, Harvard University Press, 2011, 90; S. COLE en W. THOMPSON, “Forensic science and wrongful convictions” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (111) 116, 121, 124.

⁷⁵ Zo geven sommigen blijk van incompetentie ten gevolge van een gebrekkige opleiding, of maken ze fouten door de hoge werkdruk. Er zijn echter ook gevallen waarin deskundigen resultaten weergaven van testen die ze nooit hebben uitgevoerd; P. GIANNELLI, “Wrongful convictions and forensic science: the need to regulate crime labs”, *North Carolina Law Review* 2007, (163) 189; W. THOMPSON, “Beyond bad apples: analysing the role of forensic science in wrongful convictions”, *Southwestern University Law Review* 2008, (1027) 1037; S. COLE en W. THOMPSON, “Forensic science and wrongful convictions” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (111) 120.

⁷⁶ D. RISINGER, M. SAKS, W. THOMPSON en R. ROSENTHAL, “The Daubert/Kumho implications of observer effects in forensic science: hidden problems of expectation and suggestion”, *California Law Review* 2002, (1) 27; W. THOMPSON, “What role should investigative facts play in the evaluation of scientific evidence?”, *Australian Journal of Forensic Sciences* 2011, (123) 127; S. COLE en W. THOMPSON, “Forensic science and wrongful convictions” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (111) 122-123; M. KILLIAS en R. HUFF, “Wrongful convictions and miscarriages of justice – what did we learn?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (373) 378-379.

elementen à décharge aan te reiken.⁷⁷ Deze oorzaak zal zelden de uitsluitende aanleiding zijn van een gerechtelijke dwaling. Vaak zullen andere elementen van het onderzoek de grondslag bieden voor de gerechtelijke dwaling, waarop deze niet meer afgewend kan worden door de inadequate verdediging van de advocaten.

Een onderzoek uit de Verenigde Staten naar de oorzaken van gerechtelijke dwalingen die ontdekt werden na een DNA-test toonde aan dat een ontoereikende verdediging van advocaten een rol speelde in 27% van de gevallen.⁷⁸ Het onderzoek van SAKS en KOEHLER had eveneens betrekking op vrijspraken na DNA-testen. Zij stelden dat in 19% van deze gevallen er sprake was van een ontoereikende verdediging.⁷⁹

Een ontoereikende verdediging kan zich uiten op verschillende manieren. Het kan te maken hebben met persoonlijke kenmerken van de advocaten, zoals onvoldoende ervaring of gewoonweg incompetentie, of met externe factoren, zoals de hoge werkdruk van de advocaten of hun gebrekkig budget om een goede verdediging op te bouwen. Zowel in de fase van het strafrechtelijk onderzoek als in de fase ter zitting kunnen gerechtelijke dwalingen veroorzaakt worden door een ontoereikende verdediging.⁸⁰

3.7. Het accusatoire rechtssysteem

Gerechtelijke dwalingen komen voor in ieder rechtssysteem.⁸¹ Toch houden sommige systemen een verhoogd risico in op gerechtelijke dwalingen. Zo is het duidelijk dat een grotendeels accusatoir rechtssysteem, zoals gehanteerd in onder meer de Verenigde Staten, vatbaarder is

⁷⁷ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 76-77.

⁷⁸ G.C. RAPP, "DNA's Dark Side", *The Yale Law Journal* 2000, (163) 166; B. SCHECK, P. NEUFELD en J. DWYER, *Actual innocence: Five days to execution and other dispatches from the wrongly convicted*, New York, Doubleday, 2000, 187; R. HUFF, "Wrongful Convictions: The American Experience", *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 2004, (107) 111.

⁷⁹ M. SAKS en J. KOEHLER, "The coming paradigm shift in forensic identification science", *Science* 2005, (892) 892.

⁸⁰ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 76-77.

⁸¹ D. NELKEN, *Comparative criminal justice*, London, Sage, 2010, 15; P. VAN KOPPEN, "Rechterlijke dwalingen" in P. VAN KOPPEN, H. MERCKELBACH, M. JELICIC en J. DE KEIJSER (eds.), *Reizen met mijn rechter: psychologie van het recht*, Deventer, Kluwer, 2010, (911) 917; P. TRAEST, "Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?" in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYNBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 395.

voor gerechtelijke dwalingen dan systemen met accusatoire en inquisitoire elementen, die voornamelijk gebruikt worden in continentaal Europa.⁸²

Het zou het onderzoek te ver leiden om een volledige vergelijking te geven van het accusatoire en het inquisitoire rechtssysteem. Bovendien bestaan er van beide types verschillende varianten.⁸³ Bijgevolg worden hier enkel bepaalde kenmerkende elementen van het accusatoire rechtssysteem van de Verenigde Staten aangehaald die een verhoogde kans op gerechtelijke dwalingen met zich meebrengen.⁸⁴ Bepaalde van de besproken elementen zullen samenhangen met eerdere besproken oorzaken.

Vooreerst kan de manier waarop er omgegaan wordt met de bewijsvoering in het accusatoire rechtssysteem leiden tot problemen. Zowel in een accusatoir als in een inquisitoir systeem is het doel van een strafrechtelijk onderzoek het vinden van de waarheid. Het proces dat gevolgd wordt voor deze waarheidsvinding verschilt echter tussen beide rechtssystemen.⁸⁵ In continentaal Europa geldt het principe dat idealiter de onderzoekers niet alleen bewijsmiddelen à charge verzamelen, maar ook elementen à décharge onderzoeken. Hierdoor spelen de politionele en justitiële actoren die betrokken zijn bij het onderzoek een zeer actieve rol. In het accusatoire rechtssysteem daarentegen is de bewijsvoering à décharge enkel een verantwoordelijkheid van de verdachte. De personen die het onderzoek leiden gaan met andere woorden niet actief op zoek naar elementen die de onschuld van de verdachte kunnen vaststellen. Zij onderzoeken voornamelijk de informatie die nuttig kan zijn voor hun standpunt, zijnde bewijselementen à charge. Het idee hierachter is dat de waarheid uiteindelijk zal voortkomen uit de confrontatie van de gevonden informatie door beide partijen.⁸⁶ Dergelijke

⁸² M. KILLIAS, “Errors occur everywhere – but not at the same frequency. The role of procedural systems in wrongful convictions” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (61) 61-62; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 579.

⁸³ M. KILLIAS, “Errors occur everywhere – but not at the same frequency. The role of procedural systems in wrongful convictions” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (61) 62.

⁸⁴ K. ZWEIGERT en H. KÖTZ, *Introduction to comparative law*, Oxford, Clarendon Press, 1998, 41; M. KILLIAS en R. HUFF, “Wrongful convictions and miscarriages of justice – what did we learn?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (373) 377; K. ROACH, “More procedure and concern about innocence but less justice? Remedies for wrongful convictions in the United States and Canada” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (283) 293.

⁸⁵ T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 29.

⁸⁶ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 34; T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 29-30; M. KILLIAS, “Errors occur everywhere – but not at the same frequency. The role of procedural systems in wrongful convictions” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.),

manier van bewijsverzameling kan aanleiding geven tot gerechtelijke dwalingen. Wanneer de verdachte immers niet in staat is om elementen à décharge aan te reiken, door bijvoorbeeld een gebrek aan middelen, zal het rechterlijk oordeel voornamelijk beïnvloed worden door het politionele onderzoek, dat à charge gevoerd werd. Hierdoor zal de rechter zich geen evenwichtig en compleet beeld kunnen vormen van wat er werkelijk gebeurd is.⁸⁷

Vervolgens hebben de advocaten van de verdachte in een accusatoir rechtssysteem minder mogelijkheden om een adequate verdediging uit te bouwen. In continentaal Europa heeft de verdediging onder bepaalde voorwaarden reeds tijdens het onderzoek het recht op inzage in het dossier. Bovendien kunnen ze in voorkomend geval verzoeken richten aan de personen die het onderzoek leiden om bepaalde onderzoekshandelingen te stellen. Deze mogelijkheden hebben de advocaten van de verdachte niet in een accusatoir rechtssysteem, waar ze aldus op eigen initiatief meer tijd en middelen moeten investeren in een degelijke verdediging. Wanneer ze hiertoe niet bereid zijn, of wanneer de cliënt de nodige middelen ontbeert, verhoogt de kans dat een onschuldige cliënt toch veroordeeld wordt.⁸⁸

Ook de manier waarop rechters en aanklagers aangesteld worden kan de kans op gerechtelijke dwalingen verhogen. Dit verloopt immers niet volgens een objectief proces, waarbij de rechters aangesteld worden op basis van hun verdiensten. Rechters worden in de Verenigde Staten daarentegen op een politieke manier verkozen. Dit kan in sommige strafzaken een volledig

Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems, Abingdon, Routledge, 2013, (61) 62-63; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 575.

⁸⁷ Dat de partijen zelf voor hun bewijsvoering moeten zorgen heeft ook tot gevolg dat forensische experts in het accusatoire systeem door de partijen zelf worden aangeduid. Dit kan hun onpartijdigheid in het gedrang brengen, aangezien ze de neiging zullen hebben om de resultaten van hun onderzoek weer te geven zodat het in het voordeel is van de partij die hen heeft aangesteld. Wanneer een forensisch onderzoek tot verschillende resultaten leidt, is het dan ook mogelijk dat de deskundige enkel transparant is over de resultaten die in het voordeel zijn van de partij aan wie hij verbonden is; C. BRANTS, “Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 179; M. KILLIAS, “Errors occur everywhere – but not at the same frequency. The role of procedural systems in wrongful convictions” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (61) 62-63; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 575, 579.

⁸⁸ M. KILLIAS, “Errors occur everywhere – but not at the same frequency. The role of procedural systems in wrongful convictions” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (61) 63; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 575, 579-580.

objectieve beoordeling in de weg staan, wanneer de rechters het dienen van de publieke opinie verkiezen boven het zoeken naar de waarheid.⁸⁹

Het Belgische rechtssysteem wordt gekenmerkt door zowel accusatoire als inquisitoire elementen. Daar waar het vooronderzoek voornamelijk inquisitoir verloopt, zal de fase ter zitting eerder accusatoir van aard zijn. Het onderzoek heeft immers grotendeels een geheim, schriftelijk en niet-tegensprekelijk karakter. De fase ter zitting verloopt daarentegen in principe mondeling, tegensprekelijk en openbaar. Beide fases zijn echter niet volledig inquisitoir dan wel accusatoir.⁹⁰ Zo heeft onder meer de wet-Franchimont, waarover later meer, ervoor gezorgd dat ook in het onderzoek tegenspraak mogelijk is.⁹¹ Door dit gemengd karakter beschikken alle partijen in een strafzaak in principe over dezelfde mogelijkheden om hun standpunt te verdedigen en kan bijgevolg een goede balans behouden worden met het oog op de waarheidsvinding.

4. De controlemechanismen ter preventie en aanpak: begripsomschrijving

In deze masterscriptie wordt er ingegaan op de controlemechanismen ter preventie en aanpak van gerechtelijke dwalingen uit het Belgische en Nederlandse rechtssysteem. Controlemechanismen kunnen hierbij zowel wettelijk als buitenwettelijk van aard zijn.⁹²

Vooreerst zijn er de controlemechanismen ter preventie die erop gericht zijn om gerechtelijke dwalingen te voorkomen. Deze mechanismen zullen verband houden met de mogelijke oorzaken van gerechtelijke dwalingen. De preventieve functie houdt in dat zij ervoor moeten zorgen dat er geen feitelijk onschuldige personen onterecht strafrechtelijk veroordeeld

⁸⁹ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 16; J. PETRO en N. PETRO, "The prosecutor and wrongful convictions – Misplaced priorities, misconduct, immunity and remedies" in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (91) 94; K. ROACH, "More procedure and concern about innocence but less justice? Remedies for wrongful convictions in the United States and Canada" in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (283) 293.

⁹⁰ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 34; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 575, 576.

⁹¹ Wet 12 maart 1998 tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek, BS 2 april 1998, 10.027; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 449; T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 61-62.

⁹² R. HUFF en M. KILLIAS, "Wrongful Convictions and Miscarriages of Justice in comparative perspective – Preface and introduction" in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (1) 12.

worden.⁹³ Aangezien gerechtelijke dwalingen kunnen resulteren uit oorzaken waar geen volledige controle over kan zijn, is een rechtssysteem zonder gerechtelijke dwalingen een utopie.⁹⁴ Het is bijgevolg niet mogelijk om ieder risico op gerechtelijke dwalingen uit te sluiten, maar dit risico kan wel verkleinen via bepaalde controlemechanismen ter preventie. Er mag hierbij echter niet uitgegaan worden van te strikte waarborgen. Een rechtssysteem dat voorschrijft dat een persoon pas strafrechtelijk veroordeeld kan worden wanneer diens schuld onomstotelijk vaststaat zou het aantal gerechtelijke dwalingen ongetwijfeld reduceren, maar zou niet werkzaam zijn. Dergelijke strikte voorwaarde zou er immers toe leiden dat ook veel schuldige personen een veroordeling kunnen ontlopen, daar in veel gevallen de schuld niet onomstotelijk zal vaststaan. Een rechtssysteem met te verregaande waarborgen tegen gerechtelijke dwalingen zou bijgevolg andere “*miscarriages of justice*” kunnen veroorzaken. Het zal daarom belangrijk zijn dat een rechtssysteem een evenwicht vindt tussen enerzijds het vermijden dat schuldige personen vrijuit gaan en anderzijds het bieden van voldoende waarborgen ter preventie van gerechtelijke dwalingen.⁹⁵

Vervolgens zijn er ook mechanismen ter aanpak van gerechtelijke dwalingen. Gerechtelijke dwalingen zijn onvermijdelijk voor ieder rechtssysteem.⁹⁶ Daarom moet een rechtssysteem voorzien in adequate mechanismen om de correctheid van een strafrechtelijke veroordeling te onderzoeken en in voorkomend geval te corrigeren.⁹⁷ Deze twee functies – onderzoeken en

⁹³ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 145.

⁹⁴ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 144; M. KILLIAS, “Errors occur everywhere – but not at the same frequency. The role of procedural systems in wrongful convictions” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (61) 69.

⁹⁵ B. FORST, “Wrongful convictions in a world of miscarriages of justice” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (15) 21-22.

⁹⁶ D. NELKEN, *Comparative criminal justice*, London, Sage, 2010, 15; P. VAN KOPPEN, “Rechterlijke dwalingen” in P. VAN KOPPEN, H. MERCKELBACH, M. JELICIC en J. DE KEIJSER (eds.), *Reizen met mijn rechter: psychologie van het recht*, Deventer, Kluwer, 2010, (911) 917; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 395.

⁹⁷ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 145; E. JACQUES, “Rechtsdwaling” in *Postal Memorialis*, Mechelen, Kluwer, 2013, (253), 255; M. KILLIAS, “Errors occur everywhere – but not at the same frequency. The role of procedural systems in wrongful convictions” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (61) 72; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R.

remediëren – vormen dan de ‘aanpak’ van gerechtelijke dwalingen. Beide functies kunnen vervat zitten in één rechtsmiddel. De mogelijkheden om strafrechtelijke veroordelingen te herzien wegens vermoedens van een gerechtelijke dwaling mogen echter niet onbeperkt zijn. Het onderzoeken van iedere beweerde gerechtelijke dwaling is immers zowel onwenselijk als onhaalbaar. Van alle personen die beweren onterecht veroordeeld te zijn, zal slechts een kleine proportie effectief het slachtoffer zijn van een gerechtelijke dwaling. Daarom moet aan een eventuele herziening strikte voorwaarden gekoppeld worden. Te ruime mogelijkheden ter herziening van zaken zou het gezag en de geloofwaardigheid van het rechtssysteem ondermijnen.⁹⁸ Bijgevolg zal het belangrijk zijn dat een rechtssysteem een evenwicht vindt tussen enerzijds het voorzien in adequate middelen om gerechtelijke dwalingen aan te pakken en anderzijds het vermijden van een ongebreidelde mogelijkheid om strafrechtelijke veroordelingen aan te vechten, zeker wanneer die in kracht van gewijsde zijn getreden.

5. De kernproblematiek omtrent gerechtelijke dwalingen

Het spreekt voor zich dat gerechtelijke dwalingen een aantal nefaste gevolgen met zich meebrengen. In de eerste plaats geldt dit voor de onschuldige veroordeelde zelf maar daarnaast ook voor diens naasten en voor de gemeenschap in zijn geheel. Een strafrechtelijke veroordeling kan immers een zeer negatieve impact hebben op het leven van een persoon, zeker wanneer die persoon in werkelijkheid onschuldig is. Dit zal des te meer het geval zijn wanneer de veroordeling resulteert in een gevangenisstraf. Ook aan de personen uit de directe omgeving van de veroordeelde kunnen gerechtelijke dwalingen schade toebrengen, gelet op het stigmatiserende effect van een strafrechtelijke veroordeling.⁹⁹ Bovendien betekent het feit dat

VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 403.

⁹⁸ C. BRANTS, “Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 182; P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 671; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 383; P. VAN KAMPEN en C. VAN OORT, “Herziening ten voordele van de gewezen verdachte” in M. BOONE, M. DE BRUIJN-LÜCKERS, W. FERDINANDUSSE, G. KNOBBOUT, V. MUL, M. VAN STRIEN en A. VAN DER WAL (eds.), *Sdu Commentaar Strafvordering*, II, Den Haag, Sdu, 2015, (583) 585.

⁹⁹ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 12; R. HUFF, “Wrongful Convictions: The American Experience”, *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 2004, (107) 108; S. KASSIN, “False confessions”, *Albany Law Review* 2010, (1227) 1227; B. FORST, “Wrongful convictions in a world of miscarriages of justice” in R.

een onschuldige persoon veroordeeld werd voor een bepaald misdrijf dat de werkelijke dader van dat misdrijf nog vrij rondloopt, in de veronderstelling dat die niet voor andere feiten werd opgepakt. Bijgevolg kunnen gerechtelijke dwalingen ook de veiligheid van de gemeenschap in het gedrang brengen.¹⁰⁰ Tot slot leiden gerechtelijke dwalingen tot een verminderde geloofwaardigheid van het rechtssysteem. Een systeem waarbij het risico bestaat dat onschuldigen veroordeeld worden en schuldigen niet gestraft worden kan immers op weinig vertrouwen rekenen van de burgers. Hierdoor verdwijnt ook de legitimiteit van het systeem, aangezien er geen breed publiek draagvlak meer zal zijn om het te ondersteunen. Dit zal des te meer het geval zijn wanneer de gerechtelijke dwaling is veroorzaakt door fouten van politionele of justitiële actoren. Bovendien kan het wantrouwen in het rechtssysteem resulteren in een vicieuze cirkel wanneer burgers hierdoor minder bereidheid tonen om te helpen bij strafrechtelijke onderzoeken.¹⁰¹

Deze verschillende schadelijke effecten maken duidelijk dat de preventie van gerechtelijke dwalingen van een niet te onderschatten belang is. Enkel door te voorkomen dat onschuldigen veroordeeld worden en schuldigen niet kan er immers voor gezorgd worden dat deze negatieve gevolgen op persoonlijk en gemeenschappelijk vlak zich niet voordoen. Het onderzoeken van vermoedelijke en het remediëren van vastgestelde gerechtelijke dwalingen kan daarenboven een zeker herstel van de geloofwaardigheid van het rechtssysteem met zich meebrengen. Een rechtssysteem dat in staat is om op adequate wijze zijn fouten toe te geven en te herstellen, zal immers het vertrouwen van de burgers weer voor zich kunnen winnen.¹⁰²

HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (15) 36.

¹⁰⁰ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 12; R. HUFF, "Wrongful Convictions: The American Experience", *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 2004, (107) 108; B. FORST, "Wrongful convictions in a world of miscarriages of justice" in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (15) 36.

¹⁰¹ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 147-149; R. HUFF, "Wrongful Convictions: The American Experience", *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 2004, (107) 108; T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 87-88; B. FORST, "Wrongful convictions in a world of miscarriages of justice" in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (15) 16-18; P. TRAEST, "Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?" in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 403.

¹⁰² R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 147-149; R. HUFF, "Wrongful Convictions: The American

Gerechtelijke dwalingen zijn echter bijzonder moeilijk te voorkomen. Meestal zijn gerechtelijke dwalingen immers het gevolg van een veelheid aan oorzaken, die bovendien elkaar kunnen versterken. Zo kan bijvoorbeeld een foutieve ooggetuigenis de tunnelvisie van de politieleden voeden. Voor de preventie van gerechtelijke dwalingen zal het bijgevolg niet volstaan om te focussen op afzonderlijke oorzaken.¹⁰³ Daarnaast is het problematisch dat nagenoeg elke mogelijke oorzaak van een gerechtelijke dwaling ingegeven kan zijn door onbewuste menselijke fouten, zoals bijvoorbeeld tunnelvisie, waardoor het voorkomen ervan moeilijker wordt.¹⁰⁴ Bovendien focussen de meeste studies omtrent gerechtelijke dwalingen slechts op afzonderlijke oorzaken, om vervolgens een oplossing te formuleren voor een specifieke oorzaak. Hierdoor kan echter niet een structurele oplossing van het probleem bekomen worden, daar er zo geen aandacht uitgaat naar het complexe proces dat kan leiden tot de totstandkoming van een gerechtelijke dwaling.¹⁰⁵

In deze masterscriptie worden elementen aangereikt die deze oorzaken kunnen inperken. Bijgevolg zal dit onderzoek relevant zijn voor iedere persoon die betrokken kan zijn bij een strafrechtelijk onderzoek. Hierbij kan dan gedacht worden aan getuigen, verdachten, politieleden, procureurs, onderzoeksrechters, rechters, juryleden, advocaten en forensische deskundigen. Het onderzoek kan hen immers attent maken op de valkuilen die gepaard kunnen gaan met hun aandeel in een strafrechtelijke zaak.¹⁰⁶

Experience”, *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 2004, (107) 108; B. FORST, “Wrongful convictions in a world of miscarriages of justice” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (15) 16-18.

¹⁰³ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 65; R. HUFF, “Wrongful Convictions: The American Experience”, *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 2004, (107) 110; P. VAN KOPPEN, “Rechterlijke dwalingen” in P. VAN KOPPEN, H. MERCKELBACH, M. JELICIC en J. DE KEIJSER (eds.), *Reizen met mijn rechter: psychologie van het recht*, Deventer, Kluwer, 2010, (911) 927; M. ZALMAN en J. CARRANO, “Sustainability of innocence reform”, *Albany Law Review* 2013, (955) 985; B. GARRETT, “Trial and Error” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (77) 89

¹⁰⁴ C. BRANTS, “Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 162.

¹⁰⁵ M. ZALMAN en J. CARRANO, “Sustainability of innocence reform”, *Albany Law Review* 2013, (955) 983; J. GOULD, J. CARRANO, R. LEO en K. HAIL-JARES, “Predicting erroneous convictions”, *Iowa Law Review* 2014, (471) 479.

¹⁰⁶ M. RADELET, “Foreword” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (XV) XVII.

Het gebrek aan cijfers omtrent de prevalentie van gerechtelijke dwalingen in België vormt ook een probleem. Er zijn geen exacte cijfers van gerechtelijke dwalingen omwille van het hoge “*dark number*” dat dit fenomeen kenmerkt, maar het gebrek aan indicatoren laat zelfs niet toe om de grootte van het probleem voor beide landen in te schatten. Bovendien kan aangenomen worden dat de actoren uit het strafrechtssysteem de prevalentie van gerechtelijke dwalingen onderschatten.¹⁰⁷ Dit is niet onlogisch, daar deze personen met het erkennen van gerechtelijke dwalingen impliciet hun eigen fouten zouden toegeven. Het is echter wel problematisch, zeker wanneer geweten is dat mensen de neiging hebben om hun gedrag te laten beïnvloeden door hun percepties en inschattingen. Bijgevolg kan worden aangenomen dat personen die de prevalentie van gerechtelijke dwalingen onderschatten, ook niet snel geneigd zullen zijn om deze dwalingen te erkennen.¹⁰⁸

Ondanks de toegenomen aandacht van de academische wereld voor gerechtelijke dwalingen, worden de onderzoeken naar dit onderwerp voornamelijk gevoerd door rechtswetenschappers en rechtspsychologen en niet zozeer door criminologen.¹⁰⁹ Deze masterscriptie tracht te verhelpen aan deze lacune door gerechtelijke dwalingen vanuit een criminologisch perspectief te benaderen. Op die manier kan het onderzoek immers verruimd worden naar een bredere context dan louter een juridische. Bovendien kunnen zo inzichten bekomen worden die ook zouden kunnen leiden tot hervormingen in de praktijk.¹¹⁰

Daarnaast is het ook opvallend dat de tendens van stijgende aandacht voor het thema zich niet zozeer heeft doorgezet in de Belgische academische en juridische wereld. Terwijl gerechtelijke dwalingen vooral uitvoerig besproken worden in de Angelsaksische literatuur, blijken Belgische verhandelingen eerder schaars te zijn. Daarnaast geniet het onderwerp ook veel aandacht in Nederland, waar een aantal bekende gevallen van gerechtelijke dwalingen besproken wordt in de literatuur. In België zijn er daarentegen weinig tot geen gevallen bekend van gerechtelijke dwalingen, terwijl dit wel een universeel probleem is. Hierdoor kan er niet

¹⁰⁷ S. GROSS, “How many false convictions are there? How many exonerations are there?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (45) 47-48; M. ZALMAN en J. CARRANO, “Sustainability of innocence reform”, *Albany Law Review* 2013, (955) 966.

¹⁰⁸ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 56.

¹⁰⁹ R. NORRIS en C. BONVENTRE, “Advancing Wrongful Conviction Scholarship: Toward New Conceptual Frameworks”, *Justice Quarterly* 2015, (929) 930.

¹¹⁰ D. GARLAND, *Punishment and modern society: a study in social theory*, Oxford, Clarendon, 1990, 277; R. NORRIS en C. BONVENTRE, “Advancing Wrongful Conviction Scholarship: Toward New Conceptual Frameworks”, *Justice Quarterly* 2015, (929) 932-933.

worden aangenomen dat België hier niet mee geconfronteerd wordt.¹¹¹ Gelet op het aantal gerechtelijke dwalingen in Angelsaksische landen en in Nederland is het bijgevolg zeer waarschijnlijk dat ook in België zich een aantal gevallen van gerechtelijke dwalingen hebben voorgedaan. Het feit dat het thema in België weinig aandacht krijgt, doet vermoeden dat er nog gerechtelijke dwalingen onontdekt zijn.

Aan de hand van het rechtsvergelijkend onderzoek dat deel uitmaakt van deze masterscriptie wordt er vooreerst getracht te achterhalen op welke manier gerechtelijke dwalingen voorkomen kunnen worden in België en Nederland. Hiertoe zullen zowel wettelijke als buitenwettelijke preventiemogelijkheden onderzocht worden, waardoor deze masterscriptie ook een criminologische insteek krijgt. Vervolgens wordt er nagegaan welke mogelijkheden er zijn in de verschillende landen om vermoedelijke gerechtelijke dwalingen te onderzoeken. Daarna worden voor beide landen de mechanismen onderzocht die een foutieve strafrechtelijke veroordeling na een gerechtelijke dwaling kunnen corrigeren.

Gelet op het voorgaande zal deze masterscriptie een antwoord trachten te bieden op volgende onderzoeksvragen:

Op welke manier worden gerechtelijke dwalingen voorkomen in België en Nederland?

- Welke wettelijke waarborgen zijn er in België en Nederland om gerechtelijke dwalingen te voorkomen?
- Welke buitenwettelijke waarborgen zijn er in België en Nederland om gerechtelijke dwalingen te voorkomen?

Op welke manier worden gerechtelijke dwalingen aangepakt in België en Nederland?

- Welke middelen zijn er om beweerde gerechtelijke dwalingen te onderzoeken in België en Nederland?
- Welke middelen zijn er in België en Nederland om een strafrechtelijke veroordeling te corrigeren na het vaststellen van een gerechtelijke dwaling?

¹¹¹ P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 395.

HOOFDSTUK 2. **METHODOLOGISCH KADER**

In dit hoofdstuk wordt eerst aangehaald waarom het functioneel rechtsvergelijkend onderzoek geschikt was voor deze masterscriptie. Vervolgens wordt hierbij de keuze voor Nederland verantwoord. Daarna wordt er nog ingegaan op de gehanteerde bronnen tijdens het onderzoek en de beperkingen van het onderzoek.

Gelet op het feit dat er een vergelijking plaatsvindt tussen de rechtssystemen van België en Nederland, betreft het een externe rechtsvergelijking. Dit impliceert dat de rechtsvergelijking niet binnen één rechtssysteem blijft, maar een internationale dimensie heeft.¹¹² Het rechtsvergelijkend onderzoek gaat hierbij voornamelijk uit van een “*microcomparison*”, aangezien er gefocust wordt op het specifieke probleem omtrent gerechtelijke dwalingen.¹¹³

1. Het functioneel rechtsvergelijkend onderzoek

Ieder rechtssysteem wordt geconfronteerd met gerechtelijke dwalingen.¹¹⁴ De controlemechanismen ter preventie en aanpak van deze gerechtelijke dwalingen, zowel de wettelijke als de buitenwettelijke, kunnen echter sterk verschillen per rechtssysteem. In deze masterscriptie worden de controlemechanismen uit de rechtssystemen van België en Nederland vergeleken. De functionele methode is geschikt voor het onderzoek, aangezien deze techniek toelaat om de aandacht vooral te vestigen op de gemeenschappelijke functie die de verschillende mechanismen moeten vervullen.¹¹⁵ Mechanismen die verschillend zijn, maar wel dezelfde functie vervullen kunnen op die manier toch vergeleken worden. De oplossingen die de mechanismen immers bieden kunnen dan wel verschillen, ze dienen wel een gemeenschappelijk doel: de preventie en/of aanpak van gerechtelijke dwalingen.¹¹⁶ Zo worden de mechanismen uit het Belgische rechtssysteem vergeleken met hun functionele equivalenten

¹¹² K. ZWEIGERT en H. KÖTZ, *Introduction to comparative law*, Oxford, Clarendon Press, 1998, 2.

¹¹³ K. ZWEIGERT en H. KÖTZ, *Introduction to comparative law*, Oxford, Clarendon Press, 1998, 5.

¹¹⁴ D. NELKEN, *Comparative criminal justice*, London, Sage, 2010, 15; P. VAN KOPPEN, “Rechterlijke dwalingen” in P. VAN KOPPEN, H. MERCKELBACH, M. JELICIC en J. DE KEIJSER (eds.), *Reizen met mijn rechter: psychologie van het recht*, Deventer, Kluwer, 2010, (911) 917; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 395.

¹¹⁵ K. ZWEIGERT en H. KÖTZ, *Introduction to comparative law*, Oxford, Clarendon Press, 1998, 10; R. MICHAELS, “The functional method of comparative law” in REIMANN, M. en ZIMMERMANN (eds.), *The Oxford handbook of comparative law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, (339) 342.

¹¹⁶ R. MICHAELS, “The functional method of comparative law” in REIMANN, M. en ZIMMERMANN (eds.), *The Oxford handbook of comparative law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, (339) 357-358.

uit het Nederlandse rechtssysteem.¹¹⁷ Door de focus louter op de functie te stellen, kan er objectief bepaald worden welke mechanismen hieraan het beste tegemoet komen, daar zo vermeden wordt het probleem te bekijken vanuit het perspectief van het eigen rechtssysteem.¹¹⁸ Aangezien er verder gekeken wordt dan de eigen nationale mechanismen ter preventie en aanpak van gerechtelijke dwalingen, kunnen verschillende oplossingen bekomen worden voor dit probleem.¹¹⁹

De gevonden resultaten uit de vergelijking worden aldus onderworpen aan een kritische evaluatie. Uiteindelijk kunnen hieruit aanbevelingen ter hervorming van de rechtssystemen geformuleerd worden. Het kan echter ook zijn dat geen van de voorgestelde mechanismen voldoening biedt. In dat geval kan er een nieuwe aanpak voorgesteld worden, die samengesteld is uit de beste elementen van de verschillende oplossingen. Het zal belangrijk zijn om de evaluatie zo transparant mogelijk voor te stellen.¹²⁰

Daarnaast maakt het rechtsvergelijkend onderzoek het mogelijk om een beter inzicht te verkrijgen in de preventie en aanpak van gerechtelijke dwalingen in België en Nederland.¹²¹ Tijdens het onderzoek was het overigens belangrijk om zowel te focussen op verschillen als op gelijkenissen tussen de verschillende rechtssystemen. Enkel door de combinatie van een “convergent” en een “divergent comparison” kan immers een holistische vergelijking bekomen worden.¹²²

¹¹⁷ K. ZWEIGERT en H. KÖTZ, *Introduction to comparative law*, Oxford, Clarendon Press, 1998, 10; R. MICHAELS, “The functional method of comparative law” in REIMANN, M. en ZIMMERMANN (eds.), *The Oxford handbook of comparative law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, (339) 342.

¹¹⁸ L. WESTFELT en F. ESTRADA, “International crime trends: Sources of comparative crime data and post-war trends in Western Europe” in SHEPTYCKI, J. en WARDAK, A. (eds.), *Transnational and comparative criminology*, Oxon, Routledge-Cavendish, 2006, (19) 20.

¹¹⁹ K. ZWEIGERT en H. KÖTZ, *Introduction to comparative law*, Oxford, Clarendon Press, 1998, 15; G. DANNEMANN, “Comparative law: study of similarities or differences?” in REIMANN, M. en ZIMMERMANN (eds.), *The Oxford handbook of comparative law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, (383) 398-399; T. WEIGEND, “Criminal law and criminal procedure” in SMITS, J.M. (ed.), *Elgar Encyclopedia of comparative law*, Cheltenham, Edward Elgar, 2006, (214) 215.

¹²⁰ K. ZWEIGERT en H. KÖTZ, *Introduction to comparative law*, Oxford, Clarendon Press, 1998, 46-47; F. PAKES, *Comparative criminal justice*, Devon, Willian Publishing, 2004, 13; G. DANNEMANN, “Comparative law: study of similarities or differences?” in REIMANN, M. en ZIMMERMANN (eds.), *The Oxford handbook of comparative law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, (383) 412-418.

¹²¹ M.M. FEELY, “Comparative criminal law for criminologists: comparing for what purpose?” in NELKEN, D. (ed.), *Comparing legal cultures*, Aldershot, Dartmouth, 1997, (93) 94; G. DANNEMANN, “Comparative law: study of similarities or differences?” in REIMANN, M. en ZIMMERMANN (eds.), *The Oxford handbook of comparative law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, (383) 405.

¹²² D. KENNEDY, “The methods and the politics” in LEGRAND, P. and MUNDAY, R. (eds.), *Comparative legal studies: traditions and transitions*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, (345) 359; G. DANNEMANN, “Comparative law: study of similarities or differences?” in REIMANN, M. en ZIMMERMANN (eds.), *The Oxford handbook of comparative law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, (383) 399-401.

2. De landenkeuze

Het vergelijkend onderzoek verliep volgens een “*most-similar*” design daar de gelijkaardige rechtssystemen van België en Nederland vergeleken werden. Deze gelijkaardigheid zal blijken uit enkele kenmerken die gemeenschappelijk zijn aan beide systemen, die overwegend inquisitoriaal zijn. Dit design maakt deel uit van de “*focused comparison*” methode.¹²³

Er is gekozen voor een rechtsvergelijking met Nederland omwille van meerdere redenen. Vooreerst worden zowel het Belgische als het Nederlandse rechtssysteem ondergebracht bij de “*civil law*” of overwegend inquisitoriale systemen van continentaal Europa.¹²⁴ Beide rechtssystemen gaan immers uit van een onpartijdig vooronderzoek, geleid door een objectieve magistraat. Bovendien ligt in beide rechtssystemen het zwaartepunt voor de waarheidsvinding bij het vooronderzoek.¹²⁵ Bijgevolg was de verwachting dat beide rechtssystemen gelijkenissen zouden vertonen, waardoor de verschillen tussen de systemen aangaande de preventie en aanpak van gerechtelijke dwalingen des te meer zouden opvallen.¹²⁶ Dit biedt de kans om de weinige verschillen tussen de systemen te verifiëren die eventueel kunnen dienen als mogelijke verklaring voor het verschil in aandacht voor gerechtelijke dwalingen.¹²⁷

Door de gelijkaardige rechtscultuur van België en Nederland kan er bovendien van worden uitgegaan dat het eenvoudiger zal zijn om eventueel een succesvolle “*legal transplant*” door te voeren tussen beide systemen. Mechanismen die effectief zijn in het ene systeem zullen dit

¹²³ F. PAKES, *Comparative criminal justice*, Devon, Willian Publishing, 2004, 17; L. WESTFELT en F. ESTRADA, “International crime trends: Sources of comparative crime data and post-war trends in Western Europe” in SHEPTYCKI, J. en WARDAK, A. (eds.), *Transnational and comparative criminology*, Oxon, Routledge-Cavendish, 2006, (19) 19.

¹²⁴ F. PAKES, *Comparative criminal justice*, Devon, Willian Publishing, 2004, 13; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 34; T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 46-47.; P. MEVIS, *Capita Strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 569.

¹²⁵ T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 46-47; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 575, 579.

¹²⁶ F. PAKES, *Comparative criminal justice*, Devon, Willian Publishing, 2004, 17; G. DANNEMANN, “Comparative law: study of similarities or differences?” in REIMANN, M. en ZIMMERMANN (eds.), *The Oxford handbook of comparative law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, (383) 397-398; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 395.

¹²⁷ F. PAKES, *Comparative criminal justice*, Devon, Willian Publishing, 2004, 17; L. WESTFELT en F. ESTRADA, “International crime trends: Sources of comparative crime data and post-war trends in Western Europe” in SHEPTYCKI, J. en WARDAK, A. (eds.), *Transnational and comparative criminology*, Oxon, Routledge-Cavendish, 2006, (19) 20.

immers allicht ook zijn in de gelijkaardige context van het andere systeem.¹²⁸ De mogelijkheid tot “*legal transplants*” wordt nog interessanter aangezien België weinig tot geen bekende gevallen van gerechtelijke dwalingen heeft, terwijl dit in Nederland wel zo is. Dit kan op eventuele lacunes van het Belgische rechtssysteem in de aanpak van gerechtelijke dwalingen wijzen, aangezien ieder rechtssysteem met dit probleem geconfronteerd wordt.¹²⁹ De rechtsvergelijking zal dan ook toelaten om eventueel aanbevelingen te formuleren omtrent de uitwisseling van elementen tussen beide systemen.¹³⁰ Hierdoor wordt meteen ook duidelijk waarom een rechtsvergelijking met een accusatoir rechtssysteem, zoals bijvoorbeeld dat van de Verenigde Staten, minder interessant is. Dergelijk rechtssysteem is immers kwetsbaarder voor gerechtelijke dwalingen dan systemen met accusatoire en inquisitoire elementen, die gebruikt worden in België en Nederland.¹³¹ Derhalve zal een rechtsvergelijking met een accusatoir rechtssysteem niet nuttig zijn om eventuele aanbevelingen ter verbetering van het eigen rechtssysteem te formuleren.

Zoals gesteld werd Nederland reeds geconfronteerd met een aantal gevallen van gerechtelijke dwalingen. Dit heeft geleid tot de oprichting van de Commissie Evaluatie Afgesloten Strafzaken, die de bevoegdheid had om mogelijke gerechtelijke dwalingen te onderzoeken.¹³² Deze Commissie is intussen evenwel vervangen door de herzieningsprocedure.¹³³ Bovendien

¹²⁸ D. NELKEN, “Comparatists and transferability” in LEGRAND, P. en MUNDAY, R. (eds.), *Comparative legal studies: traditions and transitions*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, (437) 441; E. ÖRÜCÜ, *The enigma of comparative law. Variations on a theme for the twenty-first century*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, 96-97.

¹²⁹ D. NELKEN, *Comparative criminal justice*, London, Sage, 2010, 15; P. VAN KOPPEN, “Rechterlijke dwalingen” in P. VAN KOPPEN, H. MERCKELBACH, M. JELICIC en J. DE KEIJSER (eds.), *Reizen met mijn rechter: psychologie van het recht*, Deventer, Kluwer, 2010, (911) 917; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 395.

¹³⁰ P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 395.

¹³¹ M. KILLIAS, “Errors occur everywhere – but not at the same frequency. The role of procedural systems in wrongful convictions” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (61) 61-62; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 579.

¹³² C. BRANTS, “Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 172-173.

¹³³ C. BRANTS, “Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 172-173; P. VAN KAMPEN en C. VAN OORT, “Herziening ten voordele van de gewezen verdachte” in M. BOONE, M. DE BRUIJN-LÜCKERS, W. FERDINANDUSSE, G. KNOBBOUT, V. MUL, M. VAN STRIEN en A. VAN DER WAL (eds.), *Sdu Commentaar Strafvordering*, II, Den Haag, Sdu, 2015, (583) 593-594.

kent Nederland met het Project Gerede Twijfel ook een organisatie gekoppeld aan de universiteit van Amsterdam dat vermeende gerechtelijke dwalingen onderzoekt.¹³⁴ Het feit dat dergelijke instellingen opgericht kunnen worden, toont de bereidheid van Nederland om gerechtelijke dwalingen aan te pakken, wat er mede toe heeft geleid dat Nederland de voorkeur geniet voor een rechtsvergelijking.

3. De gehanteerde bronnen

De bronnen die voor het rechtsvergelijkend onderzoek gehanteerd worden zijn breed. Er is zowel gebruik gemaakt van “*the law in books*” als van “*the law in action*”. Op die manier werden immers bronnen onderzocht die zowel de juridische als de praktische realiteit in kaart brengen.¹³⁵ Wetgeving was vooral relevant ter verduidelijking van de wettelijke mechanismen die de verschillende rechtssystemen aanbieden ter preventie en aanpak van gerechtelijke dwalingen. Rechtsleer en empirische studies werden dan weer voornamelijk gehanteerd bij de analyse van gerechtelijke dwalingen. Rechtsleer was echter eveneens nuttig om praktische, niet-wetgevende mogelijkheden ter preventie en aanpak van gerechtelijke dwalingen te bestuderen. Daarnaast boden ook de rechtspraak van het Hof van Cassatie en van de Nederlandse Hoge Raad enkele belangrijke voorschriften als aanvulling op de wettelijke bepalingen. Tot slot werd ook rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (hierna: EHRM) gebruikt om de verschillende mechanismen mensenrechtelijk te kaderen.

Om op een succesvolle manier elementen uit een ander rechtssysteem over te kunnen nemen, moet ook de rechtscultuur van de vergeleken rechtssystemen in rekening gebracht worden. Wetgeving, rechtspraak en rechtsleer aangaande deze bredere principes van de rechtssystemen, zoals het gemengd accusatoir en inquisitoir karakter, waren bijgevolg eveneens nuttig.¹³⁶ Op die manier kon bekeken worden of deze principes reeds waarborgen ter preventie of aanpak van gerechtelijke dwalingen in zich dragen. Ook bronnen omtrent specifiekere thema's die op het eerste zicht los staan van gerechtelijke dwalingen waren belangrijk. Zo bleken onder meer de regels en procedures - en hun praktische uitwerking - aangaande het strafrechtelijk verhoor eveneens relevant voor gerechtelijke dwalingen.¹³⁷

¹³⁴ X., *Project Gerede Twijfel – Over het Project*, www.projectgeredetwijfel.nl/Project_Gerede_Twijfel/Over_het_project.html.

¹³⁵ D. NELKEN, *Comparative criminal justice*, London, Sage, 2010, 15-16.

¹³⁶ D. NELKEN, “Legal culture” in SMITS, J.M. (ed.), *Elgar Encyclopedia of comparative law*, Cheltenham, Edward Elgar, 2006, (372) 375.

¹³⁷ K. ZWIEGERT en H. KÖTZ, *Introduction to comparative law*, Oxford, Clarendon Press, 1998, 35-36.

4. De beperkingen van het onderzoek

Tijdens het onderzoek moest er gelet worden op het gevaar van etnocentrisme of “*home bias*” tegenover vreemd recht. Er werd geprobeerd om hiermee om te gaan door ook kritisch te zijn ten aanzien van het eigen rechtssysteem. Het is immers duidelijk dat ook het Nederlandse rechtssysteem zijn verdiensten heeft wat betreft de preventie en de aanpak van gerechtelijke dwalingen. Door de functionele methode kon het onderzoek dan ook focussen op de functies die de vergeleken mechanismen dienen te vervullen, wat toeliet een perspectief van buitenaf te hanteren ten aanzien van het eigen rechtssysteem.¹³⁸ Het onderzoek mocht anderzijds ook niet vervallen in “*methodological tourism*”, waarbij een té positieve houding zou worden aangenomen tegenover een ander rechtssysteem.¹³⁹ Het was bijgevolg belangrijk om zich voldoende kritisch op te stellen zowel ten opzichte van het eigen rechtssysteem als ten opzichte van het Nederlandse rechtssysteem.

Een inhoudelijke beperking van het onderzoek is het gebrek aan interviews wegens tijdsgebrek zowel bij de onderzoeker als bij de potentiële respondenten. Hierdoor mist het onderzoek op sommige vlakken praktische duiding. Om hieraan enigszins tegemoet te komen, werd zo veel als mogelijk beroep gedaan op geschreven bronnen die praktische voorschriften bevatten. Er kan hierbij onder meer gedacht worden aan de ‘Salduz Gedragscode’, dat bepaalt hoe een advocaat zich dient te gedragen in de praktijk wanneer hij consultatie- of verhoorbijstand verleent, of aan de bronnen die de Belgische en Nederlandse basisverhoortechniek beschrijven.

¹³⁸ R. MICHAELS, “The functional method of comparative law” in REIMANN, M. en ZIMMERMANN (eds.), *The Oxford handbook of comparative law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, (339) 378-380; K. ZWEIGERT en H. KÖTZ, *Introduction to comparative law*, Oxford, Clarendon Press, 1998, 16; D. NELKEN, *Comparative criminal justice*, London, Sage, 2010, 18.

¹³⁹ F. PAKES, *Comparative criminal justice*, Devon, Willian Publishing, 2004, 23.

HOOFDSTUK 3. CONTROLEMECHANISMEN IN BELGIË EN NEDERLAND

In dit derde en laatste hoofdstuk vindt de eigenlijke rechtsvergelijking plaats waarbij een overzicht geboden wordt van de controlemechanismen in België en Nederland ter preventie en aanpak van gerechtelijke dwalingen. Bij de rechtsvergelijking tussen beide systemen zal bovendien telkens kritisch gereflecteerd worden op de bevindingen.

1. De mechanismen ter preventie van gerechtelijke dwalingen

Vooreerst worden de controlemechanismen ter preventie van gerechtelijke dwalingen besproken. De mechanismen die hier worden aangehaald zijn niet louter wettelijk van aard. Ook gedragsmatige of praktische acties bij de afhandeling van een strafzaak kunnen voorkomen dat een onschuldige persoon veroordeeld wordt.¹⁴⁰ Er wordt hierbij aandacht besteedt aan enkele mechanismen die belangrijke oorzaken van gerechtelijke dwalingen kunnen tegengaan. Zo wordt vooreerst het principe van de wapengelijkheid besproken, dat een tunnelvisie kan tegengaan. Vervolgens worden de verschillende waarborgen bij het verdachtenverhoor besproken, die valse en gedwongen bekentenissen kunnen voorkomen. Ten slotte wordt dieper ingegaan op de regeling omtrent DNA-onderzoeken bij strafzaken. Een correct gebruik van dergelijke testen kan immers bijdragen tot de preventie van gerechtelijke dwalingen.

1.1. Het principe van de wapengelijkheid

Het principe van de wapengelijkheid wordt door het EHRM beschouwd als een fundamenteel onderdeel van het recht van verdediging en het recht op een eerlijk proces.¹⁴¹ Het beginsel garandeert dat de vervolgende instantie en de verdachte over gelijke wapens beschikken om hun standpunt te verdedigen. Op die manier wordt een asymmetrie ten voordele van de vervolging vermeden.¹⁴² Volgens het principe van de wapengelijkheid moeten alle partijen een

¹⁴⁰ R. HUFF en M. KILLIAS, “Wrongful Convictions and Miscarriages of Justice in comparative perspective – Preface and introduction” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (1) 12.

¹⁴¹ EHRM 29 mei 1986, nr. 8562/79, Feldbrugge/Nederland; EHRM 16 februari 2000, nr. 29777/96, Fitt/Verenigd Koninkrijk; EHRM 16 februari 2000, nr. 27052/95, Jasper/Verenigd Koninkrijk; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 852; T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 621; J. ROZIE, “Tegenspraak in de bestraffing”, *NC* 2014, 92.

¹⁴² EHRM 16 februari 2000, nr. 29777/96, Fitt/Verenigd Koninkrijk; EHRM 16 februari 2000, nr. 27052/95, Jasper/Verenigd Koninkrijk; EHRM 7 juni 2001, nr. 39594/98, Kress/Frankrijk; EHRM 5 november 2002, nr. 32576/96, Wynen/België; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 851-852; T.

gelijke toegang hebben tot het strafdossier.¹⁴³ Volgens de rechtspraak van het EHRM houdt artikel 6 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (hierna: EVRM) immers in dat al het verzamelde bewijsmateriaal, zowel à charge als à décharge, toegankelijk moet zijn voor de verdachte.¹⁴⁴ Daarnaast moeten zij ook ter zitting recht hebben op tegenspraak.¹⁴⁵

1.1.1. De onderzoeksfase

Doordat de verdachte tijdens de onderzoeksfase onder bepaalde voorwaarden beschikt over een inzagerecht en een recht om bijkomende onderzoekshandelingen te verzoeken, wordt hem de mogelijkheid geboden om actief bij te dragen tot het vinden van de waarheid, waardoor ook het recht van verdediging versterkt wordt.¹⁴⁶ Zo moet de verdachte immers niet wachten tot de fase ter zitting om zijn visie op het onderzoek te geven.¹⁴⁷ Bovendien ligt in beide rechtssystemen het zwaartepunt van een strafzaak in de praktijk bij dit vooronderzoek, waardoor een louter inquisitoir en aldus geheim en niet-tegensprekelijk vooronderzoek niet wenselijk is.¹⁴⁸ Door zijn actieve bijdrage, kan de verdachte het onderzoek mee richting geven en een eventuele tunnelvisie bij politionele en vervolgende instanties doorbreken.

1.1.1.1. België

Zowel het opsporingsonderzoek als het gerechtelijk onderzoek hebben in België in principe een geheim en niet-tegensprekelijk karakter.¹⁴⁹ Daar waar er voor het gerechtelijk onderzoek hier nog enkele uitzonderingen op gemaakt worden, is dit voor het opsporingsonderzoek nagenoeg niet het geval.¹⁵⁰ De uitzonderingen op het geheim en niet-tegensprekelijk karakter van het

DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 109; J. ROZIE, “Tegenspraak in de bestrafing”, *NC* 2014, 95.

¹⁴³ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 852.

¹⁴⁴ EHRM 25 maart 1998, nr. 23103/93, Belziuk/Polen; EHRM 16 februari 2000, nr. 27052/95, Jasper/Verenigd Koninkrijk; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 913.

¹⁴⁵ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 852.

¹⁴⁶ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 984; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 458; T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 620.

¹⁴⁷ P. VAN DER MEIJ, “Onderzoekshandelingen R-C: verzoek verdachte” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1043) 1043.

¹⁴⁸ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 983.

¹⁴⁹ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 34; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 575, 576.

¹⁵⁰ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 973; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 396, 448; T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 65.

gerechtelijk onderzoek werden in 1998 ingesteld door de wet-Franchimont.¹⁵¹ Het besef groeide immers dat partijen niet volledig in het ongewisse konden gelaten worden omtrent een lopend onderzoek, aangezien dit hen in een nadelige procespositie zou kunnen brengen ten opzichte van de vervolgende instantie. Dit werd niet langer aanvaardbaar geacht, zeker gelet op het feit dat het zwaartepunt van een strafzaak eerder bij dit onderzoek dan bij de vonnisfase ligt.¹⁵²

Tijdens het gerechtelijk onderzoek zijn de rechten van de verdachte wel niet zo uitgebreid als die van het Openbaar Ministerie. Daar waar het Openbaar Ministerie bijvoorbeeld op elk moment toegang heeft tot het strafdossier, zijn er voor de inverdenkinggestelde hier beperkingen op gesteld.¹⁵³ Bovendien beschikt het Openbaar Ministerie over een algemeen vorderingsrecht, wat impliceert dat het op elk ogenblik de onderzoeksrechter kan verzoeken om bepaalde onderzoekshandelingen uit te voeren. De onderzoeksrechter is evenwel niet verplicht om hierop in te gaan.¹⁵⁴ Het onderscheid tussen de verdachte en het Openbaar Ministerie wordt verantwoord door het feit dat deze laatste instaat voor het publieke belang, terwijl de verdachte slechts zijn persoonlijk belang verdedigt.¹⁵⁵

Het recht op kennisname van het strafdossier tijdens het onderzoek geldt niet automatisch voor iedere verdachte. Enkel de inverdenkinggestelde die in voorlopige hechtenis zit beschikt met zekerheid over dit recht, de laatste werkdag voorafgaand aan een verschijning voor het onderzoeksgerecht ter controle van de voorlopige hechtenis.¹⁵⁶ Dit betreft wel niet noodzakelijk alle elementen van het dossier. Enkel de stukken omtrent de handhaving van de voorlopige hechtenis moeten steeds ter inzage worden voorgelegd.¹⁵⁷

Andere verdachten tegen wie een gerechtelijk onderzoek loopt kunnen enkel een verzoek indienen bij de onderzoeksrechter om hun dossier in te kijken.¹⁵⁸ Het verzoek kan ingesteld worden ten vroegste één maand na de inverdenkingstelling of na het instellen van de strafvordering.¹⁵⁹ Wanneer de onderzoeksrechter het verzoek inwilligt, hebben de

¹⁵¹ Wet 12 maart 1998 tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek, *BS* 2 april 1998, 10.027; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 429; T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 61-62.

¹⁵² R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 434.

¹⁵³ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 431.

¹⁵⁴ Art. 22 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 447.

¹⁵⁵ Cass. 16 oktober 1996, AR P.96.1278.F; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 431.

¹⁵⁶ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 431.

¹⁵⁷ Cass. 14 juli 2009, AR P.09.1076.N; Cass. 9 augustus 2011, AR P.11.1401.F; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 611.

¹⁵⁸ Art. 61ter, §1 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 434-435.

¹⁵⁹ Art. 61ter, §2 lid 1 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 436.

inverdenkinggestelde en zijn advocaat vanaf een afgesproken tijdstip achtenveertig uur toegang tot het dossier.¹⁶⁰ Het verzoek kan uiteraard ook geweigerd worden. De wet voorziet in drie weigeringsgronden. Ten eerste kan een weigering gegrond zijn indien de noodwendigheden van het gerechtelijk onderzoek dat vereisen.¹⁶¹ Een weigering kan ook gerechtvaardigd zijn wanneer de inzage personen in gevaar zou kunnen brengen of wanneer hun privéleven hierdoor ernstig geschonden zou kunnen worden.¹⁶² Ten slotte kan het verzoek geweigerd worden indien de inverdenkinggestelde hiervoor geen rechtmatige beweegreden kan invoeren.¹⁶³ Een eventuele weigering heeft niet noodzakelijk betrekking op het volledige dossier, maar kan ook slechts gelden ten aanzien van een aantal stukken.¹⁶⁴ Vooral wanneer de onderzoeksrechter de eerste twee weigeringsgronden inroept, dient hij de reden niet verder inhoudelijk te expliciteren.¹⁶⁵ De inverdenkinggestelde kan tegen een weigering hoger beroep instellen bij de kamer van inbeschuldigingstelling.¹⁶⁶

Wanneer het gerechtelijk onderzoek wordt afgesloten, heeft iedere inverdenkinggestelde, ongeacht of die in voorlopige hechtenis zit, recht op inzage in het volledige strafdossier.¹⁶⁷ Voor de inverdenkinggestelde die niet in voorlopige hechtenis zit, bedraagt de termijn van terbeschikkingstelling minstens vijftien dagen. Deze termijn wordt teruggebracht tot drie dagen indien de inverdenkinggestelde wel in voorlopige hechtenis zit.¹⁶⁸

Met het oog op het voorkomen van gerechtelijke dwalingen is verder ook het recht van de inverdenkinggestelde om de onderzoeksrechter te verzoeken bijkomende onderzoekshandelingen te stellen belangrijk.¹⁶⁹ Naast de burgerlijke partij en het Openbaar Ministerie heeft enkel de inverdenkinggestelde dit recht. Dit betekent dat verdachten die niet formeel in verdenking gesteld zijn door de onderzoeksrechter of die niet het voorwerp zijn van een nominatieve vordering tot gerechtelijk onderzoek niet beschikken over dit recht.¹⁷⁰

¹⁶⁰ Art. 61ter, §4 lid 1 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 437.

¹⁶¹ Er kan hierbij gedacht worden aan de situatie waarbij er onderzoeksdaden lopen tegen medeverdachten van de inverdenkinggestelde, die hen hierover kan inlichten wanneer hij inzage verkrijgt; art. 61ter, §3 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 438.

¹⁶² Art. 61ter, §3 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 438.

¹⁶³ Art. 61ter, §3 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 438.

¹⁶⁴ Art. 61ter, §3 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 438.

¹⁶⁵ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 438-439.

¹⁶⁶ Art. 61ter, §5 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 440.

¹⁶⁷ Art. 127, § 2 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 662-663.

¹⁶⁸ Art. 127, § 2 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 662-663.

¹⁶⁹ Art. 61quinquies Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 458.

¹⁷⁰ Art. 61quinquies, §1 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 459.

Een onderzoekshandeling moet begrepen worden als “*elke handeling die de onderzoeksrechter kan (laten) verrichten en die ertoe strekt het strafdossier op een zo volledig mogelijke wijze samen te stellen teneinde het onderzoeksgerecht of in voorkomend geval het vonnisgerecht toe te laten hierover te oordelen*”.¹⁷¹ Het verzoek kan aldus verschillende acties betreffen: een verhoor van een getuige of verdachte, een deskundigenonderzoek, een huiszoeking, een telefoontap, etc.¹⁷²

Het verzoek kan ingediend worden vanaf de strafvordering wordt ingesteld tegen een persoon of vanaf zijn inverdenkingstelling.¹⁷³ Wanneer het onderzoek is afgerond en de procureur des Konings de regeling van de rechtspleging door de raadkamer heeft gevorderd, volgt er nog een bijkomende periode waarin de inverdenkinggestelde een verzoek tot bijkomende onderzoekshandelingen kan richten aan de onderzoeksrechter.¹⁷⁴

Het ingediende verzoek moet de gewilde onderzoekshandeling voldoende nauwkeurig omschrijven. Bovendien moet de verzoeker zijn vraag motiveren.¹⁷⁵ Het verzoek kan door de onderzoeksrechter afgewezen worden indien die de verzochte onderzoekshandeling niet noodzakelijk acht voor de waarheidsvinding of nadelig acht voor het lopende onderzoek.¹⁷⁶ Dit hoeft verder niet inhoudelijk gemotiveerd te worden.¹⁷⁷ In geval van weigering, kan de verzoeker hiertegen hoger beroep instellen bij de kamer van inbeschuldigingstelling.¹⁷⁸

1.1.1.2. *Nederland*

Als uitgangspunt geldt in het Nederlandse rechtssysteem dat de verdachte tijdens het strafrechtelijke vooronderzoek beschikt over een recht op kennisneming van de processtukken.¹⁷⁹ Bovendien heeft de verdachte ook het recht om de rechter-commissaris te

¹⁷¹ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 459.

¹⁷² P. TRAEST en T. DE MEESTER, *De wet Franchimont: capita selecta voor de rechtspraak in Gandaius Actueel IV*, Antwerpen, Kluwer, 1999, 17; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 459.

¹⁷³ Art. 61quinquies, §1 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 461.

¹⁷⁴ Art. 127, §3 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 663.

¹⁷⁵ Art. 61quinquies, §2 lid 1 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 462.

¹⁷⁶ Art. 61quinquies, §3 Sv.; P. TRAEST en T. DE MEESTER, *De wet Franchimont: capita selecta voor de rechtspraak in Gandaius Actueel IV*, Antwerpen, Kluwer, 1999, 18; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 463; J. DREESEN en Y. WERBROUCK, *Praktisch strafprocesrecht*, Berchem, De Boeck, 2014, 50.

¹⁷⁷ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 463.

¹⁷⁸ Art. 61quinquies, §4 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 464.

¹⁷⁹ Art. 30, lid 1 Sv. (NL); B. KEULEN en G. KNIGGE, *Strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 224; P. MEVIS, *Capita Strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 435-436.

verzoeken bepaalde onderzoekshandelingen uit te voeren.¹⁸⁰ De actieve inbreng van de verdachte zou immers moeten leiden tot een completer en evenwichtiger onderzoek.¹⁸¹

In Nederland geldt de overtuiging dat de verdachte zo vroeg mogelijk geïnformeerd moet worden over de belastende bewijzen die tegen hem verzameld zijn. Dit is essentieel voor zijn recht op verdediging.¹⁸² De verdachte kan dan ook tijdens het onderzoek de officier van justitie verzoeken om kennisneming te verkrijgen van de processtukken. Dit wordt de verdachte overigens automatisch toegestaan vanaf het eerste verhoor na zijn aanhouding.¹⁸³ De processtukken betreffen in principe alle stukken die van belang kunnen zijn voor de beslissing die de rechter ter zitting moet nemen.¹⁸⁴ De officier van justitie kan echter weigeren om de verdachte kennisneming te verlenen van bepaalde processtukken indien het belang van het onderzoek dit vereist.¹⁸⁵ Het ‘belang van het onderzoek’ vormt aldus het criterium om eventueel beperkingen op te leggen aan de rechten van de verdachte. Wat hier onder begrepen moet worden, wordt in de wet niet verder gespecificeerd. Er wordt gesteld dat het criterium dient ter bescherming van de waarheidsvinding. Wanneer de officier van justitie bijgevolg verwacht dat de volle uitoefening van het recht op kennisneming door de verdachte de waarheidsvinding zou kunnen belemmeren, kan hij weigeren bepaalde processtukken voor te leggen aan de verdachte.¹⁸⁶

De verdachte kan tegen de beperkingen van zijn kennisnemingsrecht een bezwaarschrift indienen bij de rechter-commissaris.¹⁸⁷ De officier van justitie heeft aldus een ruime beoordelingsmarge om het recht op kennisneming al dan niet te verlenen. De rechter-

¹⁸⁰ Art. 182 Sv. (NL).

¹⁸¹ P. MEVIS, *Capita Strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 432, 435-436.

¹⁸² T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Kennisneming processtukken tijdens het vooronderzoek” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (142) 143.

¹⁸³ Art. 30, lid 1 Sv. (NL); B. KEULEN en G. KNIGGE, *Strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 224; P. MEVIS, *Capita Strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 435-436.

¹⁸⁴ Art. 149a, lid 2 Sv. (NL); T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Kennisneming processtukken tijdens het vooronderzoek” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (142) 145.

¹⁸⁵ Art. 30, lid 3 Sv. (NL); T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Kennisneming processtukken tijdens het vooronderzoek” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (142) 143.

¹⁸⁶ B. KEULEN en G. KNIGGE, *Strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 225; P. MEVIS, *Capita Strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 433; T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Kennisneming processtukken tijdens het vooronderzoek” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (142) 152.

¹⁸⁷ Art. 30, lid 4 Sv. (NL); T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Kennisneming processtukken tijdens het vooronderzoek” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (142) 143

commissaris voert hierop controle uit.¹⁸⁸ Wanneer de rechter-commissaris het onderzoek beëindigt, zendt hij de stukken die uit het onderzoek zijn voortgekomen in afschrift aan de verdachte. Zo heeft die bij de voltooiing van het onderzoek aldus een volledig recht op kennisneming van het procesdossier.¹⁸⁹

De verdachte kan de officier van justitie daarnaast tot het begin van het onderzoek ter terechtzitting verzoeken om bepaalde stukken toe te voegen aan de processtukken.¹⁹⁰ De officier van justitie kan, mits schriftelijke machtiging van de rechter-commissaris, het verzoek tot voeging van stukken weigeren indien hij van oordeel is dat de voeging van dergelijke stukken ofwel een getuige ernstige overlast of belemmering zou bezorgen in de uitoefening van zijn ambt of beroep, ofwel een zwaarwegend opsporingsbelang zou schaden, ofwel het belang van de staatsveiligheid zou schaden.¹⁹¹ De identiteiten van bedreigde, afgeschermd en beperkt anonieme getuigen worden eveneens geweerd uit de processtukken.¹⁹² De rechter ter terechtzitting heeft evenwel het laatste woord omtrent het procesdossier. Bijgevolg kan hij eventueel nog een bevel tot voeging van stukken geven.¹⁹³

De Nederlandse wetgever was daarnaast van oordeel dat de verdachte een lopend onderzoek moet kunnen aanvullen of zelfs bijsturen, zodat hij niet steeds moet wachten tot de fase ter zitting om zijn visie op het onderzoek te geven.¹⁹⁴ Teneinde een zekere inbreng te kunnen hebben op het verloop van het onderzoek, heeft de persoon die als verdachte van een strafbaar

¹⁸⁸ T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Kennisneming processtukken tijdens het vooronderzoek” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (142) 142.

¹⁸⁹ Art. 237 Sv. (NL); VAN DER MEIJ, “Beëindiging onderzoek door R-C” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1168) 1168.

¹⁹⁰ Art. 34, lid 1 Sv. (NL); T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Verzoek om voeging” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (173) 174.

¹⁹¹ Art. 34, lid 4 Sv. (NL); Art. 149b, lid 1 Sv. (NL); art. 187d, lid 1 Sv. (NL); T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Verzoek om voeging” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (173) 174-175.

¹⁹² Art. 190 Sv. (NL); Art. 226c-226d Sv. (NL); Art. 226j Sv. (NL); T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Kennisneming processtukken tijdens het vooronderzoek” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (142) 145.

¹⁹³ Art. 315, lid 1 Sv. (NL); T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Kennisneming processtukken tijdens het vooronderzoek” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (142) 143.

¹⁹⁴ P. VAN DER MEIJ, “Onderzoekshandelingen R-C: verzoek verdachte” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1043) 1043.

feit is verhoord of die reeds wordt vervolgd voor een strafbaar feit dan ook het recht om een verzoek tot het stellen van onderzoekshandelingen te richten tot de rechter-commissaris.¹⁹⁵

De periode waarin deze verdachten verzoeken tot bijkomende onderzoekshandelingen kunnen indienen, is evenwel beperkt. Dit kan maar gedaan worden vanaf een verhoor of een formele inverdenkingstelling tot de officier van justitie zijn voornemen kenbaar maakt om tot dagvaarding over te gaan, waarna de rechter-commissaris het onderzoek zal afronden.¹⁹⁶

De gevraagde onderzoekshandelingen moeten in het verzoek geconcretiseerd en gemotiveerd worden.¹⁹⁷ De rechter-commissaris kan ten gevolge een ingediend verzoek beslissen om de verdachte hieromtrent te horen.¹⁹⁸ Hij kan het verzoek afwijzen indien hij van oordeel is dat de gevraagde onderzoekshandeling geen nuttige bijdrage kan leveren aan het onderzoek.¹⁹⁹ Wanneer de rechter-commissaris weigert in te gaan op het verzoek, kan de verdachte hiertegen een bezwaarschrift indienen dat behandeld zal worden door de rechtbank.²⁰⁰

1.1.1.3. *Vergelijkend perspectief*

In Nederland geldt tijdens het onderzoek een uitgebreider recht op kennisname van het strafdossier dan in België. In Nederland wordt ervan uitgegaan dat de verdachte zeker vanaf het eerste verhoor na zijn aanhouding een principieel recht heeft op kennisneming van de processtukken.²⁰¹ In België beschikt de inverdenkinggestelde die in voorlopige hechtenis zit eveneens over dit recht, zij het enkel de laatste werkdag vóór de verschijning voor het

¹⁹⁵ Art. 182, lid 1 Sv. (NL); P. VAN DER MEIJ, “Onderzoekshandelingen R-C: verzoek verdachte” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1043) 1043.

¹⁹⁶ Hoge Raad (NL) 3 maart 2015, *Nederlandse Jurisprudentie* 2015, 311; G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 684 ; P. VAN DER MEIJ, “Onderzoek door de rechter-commissaris: inleidende opmerkingen” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1031) 1035.

¹⁹⁷ Art. 182, lid 3 Sv. (NL); P. VAN DER MEIJ, “Onderzoekshandelingen R-C: verzoek verdachte” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1043) 1045.

¹⁹⁸ Art. 182, lid 4 Sv. (NL); P. VAN DER MEIJ, “Onderzoekshandelingen R-C: verzoek verdachte” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1043) 1045.

¹⁹⁹ P. VAN DER MEIJ, “Onderzoekshandelingen R-C: verzoek verdachte” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1043) 1045.

²⁰⁰ Art. 182, lid 6 Sv. (NL); P. VAN DER MEIJ, “Onderzoekshandelingen R-C: verzoek verdachte” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1043) 1044.

²⁰¹ Art. 30, lid 1 Sv. (NL); B. KEULEN en G. KNIGGE, *Strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 224; P. MEVIS, *Capita Strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 435-436.

onderzoeksgerecht ter controle van de voorlopige hechtenis.²⁰² Bovendien krijgt deze inverdenkinggestelde in beginsel dan enkel inzage in de stukken omtrent de handhaving van de voorlopige hechtenis.²⁰³ In Nederland daarentegen geldt het inzagerecht voor de aangehouden verdachte in principe voor alle stukken die van belang kunnen zijn voor de beslissing die de rechter ter zitting moet nemen.²⁰⁴ Dit kan enkel geweigerd worden indien dit in het belang van het onderzoek zou zijn.²⁰⁵ Hoewel het uitgebreide inzagerecht in Nederland voor de aangehouden verdachte valt toe te juichen, kunnen er toch vragen gesteld worden bij deze weigeringsgrond. Wat ‘het belang van het onderzoek’ precies moet inhouden, wordt in de wet immers niet verder geconcretiseerd. Het criterium zou in het licht van de waarheidsvinding gezien moeten worden. Er kan gesteld worden dat dergelijk vaag criterium de rechtszekerheid niet ten goede komt en de deur open laat voor systematische beperkingen op het recht op kennisneming.²⁰⁶ De controle door de rechter-commissaris op de beoordelingsmarge van de officier van justitie is in dat opzicht van groot belang.²⁰⁷

Andere verdachten dan hierboven besproken kunnen in beide rechtssystemen een verzoek indienen tot kennisneming van het procesdossier. In België hebben echter enkel de verdachten tegen wie een gerechtelijk onderzoek loopt deze mogelijkheid.²⁰⁸ Tijdens het opsporingsonderzoek, dat veel frequenter ingesteld wordt dan een gerechtelijk onderzoek, geldt dit recht bijgevolg niet. Hierdoor kan er gesteld worden dat het principe van de wapengelijkheid in België niet ten volle ingang vindt in het merendeel van de strafrechtelijke onderzoeken.²⁰⁹

Het verzoek kan in beide rechtssystemen stuiten op weigeringsgronden. In Nederland is dit het hierboven besproken criterium van het ‘onderzoekselang’.²¹⁰ België voorziet in drie concrete

²⁰² Art. 21, §3 Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, *BS* 14 augustus 1990, 15.779; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 431, 610.

²⁰³ Cass. 14 juli 2009, AR P.09.1076.N; Cass. 9 augustus 2011, AR P.11.1401.F; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 611.

²⁰⁴ Art. 149a, lid 2 Sv. (NL); T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Kennisneming processtukken tijdens het vooronderzoek” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (142) 145.

²⁰⁵ Art. 30, lid 3 Sv. (NL); T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Kennisneming processtukken tijdens het vooronderzoek” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (142) 143.

²⁰⁶ P. MEVIS, *Capita Strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 434.

²⁰⁷ T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Kennisneming processtukken tijdens het vooronderzoek” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (142) 142.

²⁰⁸ Art. 61ter, §1 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 434-435.

²⁰⁹ T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 424-425; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 709.

²¹⁰ Art. 30, lid 3 Sv. (NL); T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Kennisneming processtukken tijdens het vooronderzoek” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (142) 143.

weigeringsgronden. Twee weigeringsgronden – de noodwendigheden van het onderzoek en een eventueel gevaar voor personen of hun privéleven – dienen evenwel niet verder inhoudelijk uitgelegd te worden wanneer de onderzoeksrechter ze inroept. Hierdoor moet er toch enigszins omzichtig omgesprongen worden met deze weigeringsgronden, daar een systematische toepassing ervan het inzagerecht onbruikbaar zou maken.²¹¹ Tegen een weigering kan in België hoger beroep ingesteld worden bij de kamer van inbeschuldigingstelling.²¹² Ook in Nederland kan er geprotesteerd worden tegen een weigering, zij het in de vorm van een bezwaarschrift bij de rechter-commissaris.²¹³

Bij de afsluiting van het onderzoek geldt zowel in België als in Nederland een recht op inzage of kennisneming van het volledige dossier.²¹⁴ Door deze garantie wordt de verdachte uiteindelijk toch geïnformeerd over de verzamelde belastende bewijzen. De vraag kan echter gesteld worden of dit recht op volledige kennisname niet reeds vroeger in het onderzoek gegarandeerd moet worden. Nu kunnen verdachten in de praktijk vaak in het ongewisse blijven over het verloop van het onderzoek, waardoor ze er ook geen reële impact op kunnen uitoefenen.²¹⁵ Bovendien kan er bezwaarlijk gesteld worden dat de verdachte hierdoor in België op gelijke voet met het Openbaar Ministerie staat, aangezien deze laatste op elk moment toegang heeft tot het strafdossier.²¹⁶

In Nederland beschikt de verdachte vrij vroeg over het recht om een verzoek in te dienen tot het stellen van bijkomende onderzoekshandelingen. Daar heeft de verdachte dit immers al van zodra hij verhoord of formeel vervolgd wordt voor een strafbaar feit.²¹⁷ In België kan de verdachte pas gebruik maken van dit recht wanneer hij in verdenking gesteld wordt.²¹⁸ In beide rechtssystemen kan het verzoek in beginsel ingediend worden tot het onderzoek is afgerond.²¹⁹

²¹¹ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 438-439.

²¹² Art. 61ter, §5 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 440.

²¹³ Art. 30, lid 4 Sv. (NL); T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Kennisneming processtukken tijdens het vooronderzoek” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (142) 143

²¹⁴ Art. 127, § 2 Sv.; Art. 237 Sv. (NL); R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 662-663; VAN DER MEIJ, “Beëindiging onderzoek door R-C” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1168) 1168.

²¹⁵ T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 88.

²¹⁶ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 431.

²¹⁷ Art. 182, lid 1 Sv. (NL); P. VAN DER MEIJ, “Onderzoekshandelingen R-C: verzoek verdachte” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1043) 1043.

²¹⁸ Art. 61quinquies, §1 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 459.

²¹⁹ Hoge Raad (NL) 3 maart 2015, *Nederlandse Jurisprudentie* 2015, 311; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 461; G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands*

In Nederland wordt voorgeschreven dat de verdachte gehoord kan worden omtrent zijn ingediend verzoek.²²⁰ Dit kan belangrijk zijn omdat de politionele en vervolgende instanties zo ook de argumenten van de verdachte kunnen aanhoren, waardoor ze een gefundeerde beslissing kunnen nemen omtrent de inwilliging van het verzoek. Bovendien kan de verdachte met een uiteenzetting van zijn argumenten eventuele alternatieve scenario's voor het onderzoek toelichten, wat dan weer een tunnelvisie kan tegengaan.

Beide rechtssystemen stellen dat het verzoek geweigerd kan worden. In België kan dit wanneer de onderzoeksrechter de verzochte onderzoekshandeling niet noodzakelijk of nadelig acht.²²¹ Deze weigeringsgronden hoeven verder echter niet inhoudelijk gemotiveerd te worden, waardoor de onderzoeksrechter een zeer ruime beoordelingsmarge heeft.²²² In Nederland kan het verzoek geweigerd worden indien de onderzoekshandeling niet nuttig zou zijn voor het onderzoek.²²³ Hoewel deze weigeringsgronden met de nodige omzichtigheid ingeroepen moeten worden, zijn ze wel noodzakelijk.²²⁴ Een overvloed aan verzoeken zal het onderzoek immers eveneens niet ten goede komen, aangezien dit zou kunnen leiden tot een onevenwichtig onderzoek à décharge, wat uiteraard ook nefast zou zijn voor de waarheidsvinding. Tegen een weigering kan er in België en Nederland respectievelijk een hoger beroep of een bezwaarschrift ingesteld worden.²²⁵

1.1.2. De fase ter zitting

Het idee achter het recht op tegenspraak ter zitting is dat de rechter tot een correcter oordeel zal komen wanneer hij ook het standpunt van de verdachte in overweging kan nemen. De rechter kan immers aan de hand van zowel de argumenten à charge en à décharge zorgvuldiger nagaan

strafprocesrecht, Deventer, Kluwer, 2014, 684 ; P. VAN DER MEIJ, "Onderzoek door de rechter-commissaris: inleidende opmerkingen" in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1031) 1035.

²²⁰ Art. 182, lid 4 Sv. (NL); P. VAN DER MEIJ, "Onderzoekshandelingen R-C: verzoek verdachte" in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1043) 1045.

²²¹ Art. 61*quinquies*, §3 Sv.; P. TRAEST en T. DE MEESTER, *De wet Franchimont: capita selecta voor de rechtspraak* in *Gandaius Actueel IV*, Antwerpen, Kluwer, 1999, 18; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 463; J. DREESEN en Y. WERBROUCK, *Praktisch strafprocesrecht*, Berchem, De Boeck, 2014, 50.

²²² R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 463.

²²³ P. VAN DER MEIJ, "Onderzoekshandelingen R-C: verzoek verdachte" in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1043) 1045.

²²⁴ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 984.

²²⁵ Art. 61*quinquies*, §4 Sv.; Art. 182, lid 6 Sv. (NL); R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 464; P. VAN DER MEIJ, "Onderzoekshandelingen R-C: verzoek verdachte" in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1043) 1044.

of een bepaald feit al dan niet bewezen is. Hierdoor kan de zaak in al haar aspecten beoordeeld worden. Doordat alle bewijselementen op tafel worden gelegd, kan ervan uitgegaan worden dat de uiteindelijke rechterlijke uitspraak beter gebaseerd zal zijn op hetgeen er werkelijk gebeurd is.²²⁶

1.1.2.1. België

Het principe van de wapengelijkheid impliceert een recht op tegenspraak.²²⁷ Ondanks het feit dat dit recht beschouwd wordt als een fundamenteel recht, is het niet als dusdanig opgenomen in het Belgische Wetboek van Strafvordering (hierna: Sv.).²²⁸ Naast het EHRM stelt echter ook de rechtspraak van het Hof van Cassatie dat dit recht gezien moet worden als een onderdeel van het recht van verdediging.²²⁹ Dit heeft tot gevolg dat de rechter geen veroordeling mag uitspreken op basis van stukken waartegen de beklaagde geen tegenspraak heeft kunnen voeren.²³⁰

Tijdens de vonnisfase houden het recht van verdediging en het recht op een eerlijk proces in dat de beklaagde de mogelijkheid moet hebben om tegenspraak te voeren ten aanzien van hetgeen het Openbaar Ministerie hem ten laste legt.²³¹ In principe zou dit betekenen dat alle bewijselementen tijdens de zitting voorgelegd worden aan de rechter, zodat de beklaagde zich

²²⁶ P. TRAEST en T. DE MEESTER, *De wet Franchimont: capita selecta voor de rechtspraak in Gandaius Actueel IV*, Antwerpen, Kluwer, 1999, 16; H. BOSLY en D. VANDERMEERSCH, *Droit de la procédure pénale*, Brugge, Die Keure, 2001, 284; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 875-876; B. KEULEN en G. KNIGGE, *Strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 426; C. BRANTS, “Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 169; T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 86-88, 109; E. JACQUES, “Rechtsdwaling” in *Postal Memorialis*, Mechelen, Kluwer, 2013, (253), 258; P. MEVIS, *Capita Strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 368, 435; J. ROZIE, “Tegenspraak in de bestrafing”, *NC* 2014, 95; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 709.

²²⁷ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 852.

²²⁸ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 911; T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 108; J. DREESEN en Y. WERBROUCK, *Praktisch strafprocesrecht*, Berchem, De Boeck, 2014, 111-112.

²²⁹ EHRM 29 mei 1986, nr. 8562/79, Feldbrugge/Nederland; EHRM 16 februari 2000, nr. 29777/96, Fitt/Verenigd Koninkrijk; EHRM 16 februari 2000, nr. 27052/95, Jasper/Verenigd Koninkrijk; Cass. 31 juli 2001, AR P.01.1011.F; Cass. AR 11 december 2001, P.01.1535.N; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 911; J. ROZIE, “Tegenspraak in de bestrafing”, *NC* 2014, 92.

²³⁰ Cass. 14 mei 1980, RW 1980-81, 1658; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 937.

²³¹ D. DE WOLF, *De rol van de rechter bij de waarheidsvinding in de correctionele procedure. Een rechtsvergelijkend onderzoek naar Belgisch, Frans en Nederlands recht*, Brugge, Die Keure, 2010, 137; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 911; J. DREESEN en Y. WERBROUCK, *Praktisch strafprocesrecht*, Berchem, De Boeck, 2014, 111.

hiertegen kan verwerpen. In de praktijk baseert de correctionele rechter zich echter grotendeels op het strafdossier.²³²

Het recht op tegenspraak tijdens de vonnisfase omvat verschillende componenten.²³³ Vooreerst dient de beklaagde te worden opgeroepen voor de zitting via een dagvaarding.²³⁴ Daarnaast moet de beklaagde ingelicht worden over de tenlastelegging. Op zijn minst moeten de tenlastegelegde feiten voldoende precies kenbaar gemaakt worden aan de beklaagde zodat hij duidelijk weet waartegen hij zich moet verdedigen.²³⁵

Ook tijdens de fase ter zitting heeft de beklaagde het recht op inzage in het strafdossier. De beklaagde kan het strafdossier inkijken vanaf de aanhangigmaking voor het vonnisgerecht tot aan de sluiting der debatten.²³⁶ Dit recht op inzage is evenwel niet absoluut. In overeenstemming met de rechtspraak van het EHRM kunnen bepaalde stukken uit het dossier gehouden worden wanneer de toevoeging ervan in strijd zou zijn met een individueel of publiek belang, en deze beperking absoluut noodzakelijk is. Daarnaast kan een beperking ook gerechtvaardigd zijn wanneer de geheimhouding van bepaalde opsporingsmethoden dat vereist. Een beperking moet wel steeds gecompenseerd worden door andere procedurele waarborgen.²³⁷

Vóór de sluiting van de debatten kan de beklaagde nieuwe stukken neerleggen.²³⁸ Na het sluiten van de debatten en vóór de rechterlijke beslissing kunnen de partijen eveneens nieuwe stukken neerleggen. De rechter beslist dan evenwel zelf of hij het nieuwe stuk in aanmerking neemt. Hij zal dit doen wanneer hij van oordeel is dat zijn uiteindelijk oordeel erdoor beïnvloed kan worden, waarna hij de debatten zal heropenen.²³⁹

²³² C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1220; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 912.

²³³ D. DE WOLF, *De rol van de rechter bij de waarheidsvinding in de correctionele procedure. Een rechtsvergelijkend onderzoek naar Belgisch, Frans en Nederlands recht*, Brugge, Die Keure, 2010, 138; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 912; T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 56; J. DREESEN en Y. WERBROUCK, *Praktisch strafprocesrecht*, Berchem, De Boeck, 2014, 111.

²³⁴ Art. 182 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 914.

²³⁵ Cass. 31 oktober 2000, AR P.00.1280.N; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 915-919.

²³⁶ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 932.

²³⁷ EHRM 26 maart 1996, nr. 20524/92, Doorson/Nederland; EHRM 23 april 1997, nr. 21363/93, Van Mechelen/Nederland; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 934.

²³⁸ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 936-937.

²³⁹ Cass. 5 december 2000, AR P.99.0195.N; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 937.

De beklaagde heeft vervolgens het recht om tijdens de terechtzitting te antwoorden op de schriftelijke en mondelinge argumenten van de tegenpartij.²⁴⁰ Daarnaast mag de beklaagde actief deelnemen aan de onderzoekshandelingen die gesteld worden ter zitting. Zo kan hij de rechter bijvoorbeeld verzoeken om bepaalde vragen te stellen aan de opgeroepen getuigen.²⁴¹ De beklaagde kan ook zelf het initiatief nemen om bepaalde getuigen te laten horen ter zitting.²⁴² Hij kan hieromtrent verzoeken indienen bij de rechter, die vervolgens soeverein kan beoordelen of het horen van de verzochte getuige relevant kan zijn voor zijn beslissing.²⁴³

1.1.2.2. *Nederland*

In Nederland beschikt de verdachte ook tijdens het onderzoek ter terechtzitting over het recht op tegenspraak. Hierdoor zou hij in staat moeten zijn om zich met gelijke wapens te verdedigen tegen hetgeen hem ten laste wordt gelegd door de vervolgende instantie.²⁴⁴ Het rechterlijk oordeel kan in beginsel dan ook slechts gebaseerd zijn op stukken waarvan de verdachte kennis heeft.²⁴⁵

De officier van justitie dient de verdachte op te roepen aan de hand van een dagvaarding.²⁴⁶ In de dagvaarding wordt ook de tenlastelegging vermeld. De dagvaarding moet gedetailleerd melding maken van het feit dat ten laste wordt gelegd.²⁴⁷ Op die manier wordt de verdachte op de hoogte gebracht van de beschuldiging, waardoor hij zijn verdediging hiertegen kan voorbereiden.²⁴⁸

De verdachte heeft vanaf de betekening van de dagvaarding ter terechtzitting of de uitvaardiging van de strafbeschikking het recht om kennis te nemen van de processtukken.²⁴⁹ Net zoals tijdens het vooronderzoek kan ook hier de officier van justitie beslissen om bepaalde

²⁴⁰ Art. 190 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 940.

²⁴¹ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 940.

²⁴² Art. 153 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1084.

²⁴³ Cass. 29 april 2003, AR P.02.1461.N; Cass. 6 september 2006, AR P.06.0889.F; Cass. 10 maart 2010, AR P.09.1899.F; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1084-1085; J. DREESEN en Y. WERBROUCK, *Praktisch strafprocesrecht*, Berchem, De Boeck, 2014, 111-112.

²⁴⁴ P. MEVIS, *Capita Strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 432.

²⁴⁵ HR (NL) 22 juni 1982, *Nederlandse Jurisprudentie* 1983, 104; T. SPRONKEN en T. DIEBEN, "Kennismening alle processtukken" in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (169) 172.

²⁴⁶ Art. 258, lid 1 Sv. (NL).

²⁴⁷ Art. 261 Sv. (NL).

²⁴⁸ J. CRIJNS en D. VAN DER WIEL-RAMMELOO, "Tenlastelegging" in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1258) 1259.

²⁴⁹ Art. 33 Sv. (NL); T. SPRONKEN en T. DIEBEN, "Kennismening alle processtukken" in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (169) 169.

stukken uit de processtukken te weren. Dit kan hij doen indien hij vermoedt dat de voeging van het betreffende stuk ernstige overlast zal bezorgen aan een getuige in de uitoefening van zijn ambt of beroep, een zwaarwegend opsporingsbelang zal schaden of het belang van de staatsveiligheid zal schaden. Bovendien is schriftelijke machtiging van de rechter-commissaris vereist.²⁵⁰ De identiteit van bedreigde, afgeschermd en beperkt anonieme getuigen kan eveneens geheim gehouden worden voor de verdachte.²⁵¹

De verdachte heeft ook de mogelijkheid om tijdens het onderzoek ter terechtzitting de rechter te verzoeken dat bepaalde stukken worden gevoegd bij de processtukken.²⁵² Dergelijk verzoek moet voldoende duidelijk en ondubbelzinnig zijn. Bovendien dient het gemotiveerd te worden.²⁵³ De rechter zal over dit verzoek oordelen aan de hand van het ‘noodzakelijkheids criterium’, dat stelt dat hij de voeging van de nieuwe stukken enkel kan weigeren indien hij van oordeel is dat dit niet noodzakelijk is om de waarheid aan het licht te brengen.²⁵⁴

De verdachte kan antwoorden op het requisitoir en de vordering van de officier van justitie. De officier van justitie moet aldus eerst zijn visie over de zaak uiteenzetten. Daarna stelt hij welke vordering hij geschikt acht voor de tenlastegelegde feiten. De verdachte moet daarop de kans krijgen om zich hiertegen te verdedigen.²⁵⁵ Hij kan ook opgeroepen getuigen zelf vragen stellen.²⁵⁶ De rechter kan evenwel beletten dat de getuige antwoordt op bepaalde vragen.²⁵⁷

²⁵⁰ Art. 33 Sv. (NL); art. 149b Sv. (NL); art. 187d, lid 1 Sv. (NL); T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Kennismening alle processtukken” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (169) 169.

²⁵¹ Art. 190 Sv. (NL); art. 226c-226d Sv. (NL); Art. 226j Sv. (NL); T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Kennismening alle processtukken” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (169) 171.

²⁵² Art. 315 Sv. (NL); Art. 328 Sv. (NL); J. WÖRETSHOFER, “Bevoegdheid OvJ en verdachte tot het uitlokken van een rechterlijke beslissing” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1430) 1430.

²⁵³ J. WÖRETSHOFER, “Bevoegdheid OvJ en verdachte tot het uitlokken van een rechterlijke beslissing” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1430) 1430.

²⁵⁴ C. SCHEELE, “Het beoordelen van getuigenverzoeken: een leidraad voor de praktijk”, *Strafblad* 2011, (62) 68; G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 684; J. WÖRETSHOFER, “Ambtshalve oproeping nieuwe getuige of deskundige, bevel tot overlegging stukken” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1405) 1408

²⁵⁵ Art. 311 Sv. (NL); J. WÖRETSHOFER, “Requisitoir/pleidooi/laatste woord verdachte” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1393) 1394-1395.

²⁵⁶ Art. 292, lid 3 Sv. (NL).

²⁵⁷ Zo dienen vragen die overbodig zijn of nadelig zijn voor de getuige niet door hem beantwoord te worden. De identiteit van anonieme getuigen moet eveneens niet prijsgegeven worden wanneer dit gevraagd wordt; Art. 293,

Vervolgens heeft de verdachte ook het recht om verzoeken tot het stellen van onderzoekshandelingen in te dienen.²⁵⁸ Zo heeft hij onder meer verschillende mogelijkheden om bepaalde getuigen of deskundigen ter zitting op te roepen om ze te horen.²⁵⁹ Vooreerst kan de verdachte voorafgaand aan het onderzoek ter terechtzitting een verzoek richten tot de officier van justitie om bepaalde getuigen of deskundigen op te roepen ter terechtzitting.²⁶⁰ Dit verzoek kan geweigerd worden indien één van de volgende wettelijke gronden vervuld is: de getuige of deskundige kan aannemelijk niet binnen een aanvaardbare termijn verschijnen ter terechtzitting, de gezondheid van de getuige of deskundige zou door het afleggen van een verklaring in het gedrang komen en dit weegt zwaarder door dan het belang om ze te ondervragen, of de officier van justitie is van oordeel dat een weigering om de getuige of deskundige te horen de verdediging van de verdachte niet zou schaden.²⁶¹ Dit laatste criterium moet strikt geïnterpreteerd worden. De officier van justitie mag een oproeping op deze grond enkel weigeren indien het evident is dat er geen gegronnd belang is om over te gaan tot het verzochte getuigenverhoor dat derhalve niet relevant of nuttig kan zijn voor de strafzaak.²⁶² Daarnaast kan de officier van justitie het verzoek ook weigeren indien het gaat om een bedreigde of afgeschermd getuige wiens identiteit verborgen dient te blijven.²⁶³ De verdachte kan bovendien ook tijdens het onderzoek ter terechtzitting de rechter verzoeken om bepaalde getuigen op te roepen.²⁶⁴ Dit verzoek moet voldoende duidelijk en gemotiveerd zijn.²⁶⁵ De

lid 1 Sv. (NL); J. WÖRETSHOFER, “Beletten van bepaalde antwoorden van getuigen” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1372) 1372-1373.

²⁵⁸ Art. 315 Sv. (NL); Art. 328 Sv. (NL).

²⁵⁹ B. KEULEN en G. KNIGGE, *Strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 426, 449; C. SCHEELE, “Het beoordelen van getuigenverzoeken: een leidraad voor de praktijk”, *Strafblad* 2011, (62) 62; G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 679.

²⁶⁰ Art. 263, lid 1 Sv. (NL); C. SCHEELE, “Het beoordelen van getuigenverzoeken: een leidraad voor de praktijk”, *Strafblad* 2011, (62) 63.

²⁶¹ Art. 264, lid 1 Sv. (NL); B. KEULEN en G. KNIGGE, *Strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 426; C. SCHEELE, “Het beoordelen van getuigenverzoeken: een leidraad voor de praktijk”, *Strafblad* 2011, (62) 63.

²⁶² G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 681; J. CRIJNS en D. VAN DER WIEL-RAMMELOO, “Weigering OvJ tot dagvaarding (bedreigde) getuige” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1282) 1283.

²⁶³ Art. 264, lid 2 Sv. (NL); C. SCHEELE, “Het beoordelen van getuigenverzoeken: een leidraad voor de praktijk”, *Strafblad* 2011, (62) 63.

²⁶⁴ Art. 315 Sv. (NL); Art. 328 Sv. (NL); C. SCHEELE, “Het beoordelen van getuigenverzoeken: een leidraad voor de praktijk”, *Strafblad* 2011, (62) 64; G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 684; J. WÖRETSHOFER, “Bevoegdheid OvJ en verdachte tot het uitlokken van een rechterlijke beslissing” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1430) 1430.

²⁶⁵ C. SCHEELE, “Het beoordelen van getuigenverzoeken: een leidraad voor de praktijk”, *Strafblad* 2011, (62) 64; J. WÖRETSHOFER, “Bevoegdheid OvJ en verdachte tot het uitlokken van een rechterlijke beslissing” in C.

rechter zal vervolgens beslissen of het noodzakelijk is met het oog op de waarheidsvinding om in te gaan op het verzoek.²⁶⁶

1.1.2.3. *Vergelijkend perspectief*

Zowel het Belgische als het Nederlandse rechtssysteem hanteren via de rechtspraak het principe dat de beslissing van een rechter enkel gebaseerd mag zijn op stukken waarvan de verdachte kennis heeft kunnen nemen en waartegen hij aldus tegenspraak heeft kunnen voeren.²⁶⁷ Dit valt te verklaren door het feit dat beide landen gebonden zijn door het EVRM en het EHRM dit recht op tegenspraak beschouwt als een onderdeel van het principe van de wapengelijkheid, wat dan weer een onderdeel is van het recht op verdediging.²⁶⁸ Daarnaast is de fase ter zitting in beide landen voornamelijk accusatoir, wat eveneens het ruime recht op tegenspraak kan verklaren.²⁶⁹

Er moet echter op gelet worden dat de rechter in de praktijk zijn oordeel niet uitsluitend baseert op het strafdossier, maar ook ter zitting voldoende ruimte laat voor tegenspraak. Rechters krijgen namelijk op voorhand kennis van het strafdossier. Hoewel het niet zou mogen, lijkt het een menselijke reflex om hierdoor reeds een initiële overtuiging te vormen over de zaak. Dit kan problematisch zijn wanneer er tijdens het onderzoek onvoldoende mogelijkheden waren voor tegenspraak door de verdachte. Dan bestaat immers het risico dat het dossier vooral focust op de bewijselementen à charge. Wanneer de rechter zich voornamelijk hierop baseert, kan ook hij beïnvloed worden door een tunnelvisie bij het onderzoek.²⁷⁰ Bijgevolg moeten er tijdens de

CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1430) 1430.

²⁶⁶ C. SCHEELE, “Het beoordelen van getuigenverzoeken: een leidraad voor de praktijk”, *Strafblad* 2011, (62) 68; G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 684; J. WÖRETSHOFER, “Ambtshalve oproeping nieuwe getuige of deskundige, bevel tot overlegging stukken” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1405) 1408

²⁶⁷ Cass. 14 mei 1980, *RW* 1980-81, 1658; HR (NL) 22 juni 1982, *Nederlandse Jurisprudentie* 1983, 104; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 937; T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Kennismeming alle processtukken” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (169) 172.

²⁶⁸ EHRM 29 mei 1986, nr. 8562/79, *Feldbrugge/Nederland*; EHRM 16 februari 2000, nr. 29777/96, *Fitt/Verenigd Koninkrijk*; EHRM 16 februari 2000, nr. 27052/95, *Jasper/Verenigd Koninkrijk*; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 852, 911; P. MEVIS, *Capita Strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 432; J. ROZIE, “Tegenspraak in de bestrafing”, *NC* 2014, 92.

²⁶⁹ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 34; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 575, 576.

²⁷⁰ H. CROMBAG, “Ook rechters maken menselijke fouten” in P. VAN KOPPEN (ed.), *Het hart van de zaak. Psychologie van het recht*, Deventer, Gouda Quint, 1997, (561) 565-569; C. BRANTS, “Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon,

zitting voldoende mogelijkheden zijn voor een effectief recht op tegenspraak, zodat de rechter een gebalanceerd overzicht kan hebben over alle aspecten van de zaak.

Het recht op tegenspraak houdt zowel in België als in Nederland onder meer een informatieplicht in. De verdachte moet immers opgeroepen worden voor de zitting en hierbij op voldoende gedetailleerde wijze worden ingelicht over de tenlastegelegde feiten.²⁷¹ Dit moet de verdachte toelaten hiertegen een adequate verdediging voor te bereiden.²⁷²

Daarnaast heeft de verdachte zowel in België als in Nederland het recht om tijdens de vonnisfase het strafdossier in te zien.²⁷³ Het EHRM stelt hier echter bepaalde beperkingen op, die aldus ook gelden in België en Nederland.²⁷⁴ Daarnaast voorziet de Nederlandse wetgeving in bijkomende beperkingen op het recht op kennisneming van het dossier tijdens het onderzoek ter terechtzitting.²⁷⁵

Het recht om te verzoeken dat nieuwe stukken aan het strafdossier worden toegevoegd tijdens de fase van de zitting geldt eveneens in België en Nederland.²⁷⁶ In België lijkt dit recht ruimer te zijn dan in Nederland, waar het verzoek dient te voldoen aan het ‘noodzakelijkheids criterium’.²⁷⁷ Wanneer in België de partijen nog nieuwe stukken willen

Routledge, 2013, (161) 176-177; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 593.

²⁷¹ Art. 182 Sv.; Art. 258, lid 1 Sv. (NL); Art. 261 Sv. (NL); R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 914.

²⁷² Cass. 31 oktober 2000, AR P.00.1280.N; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 915-919; J. CRIJNS en D. VAN DER WIEL-RAMMELOO, “Tenlastelegging” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1258) 1259.

²⁷³ Art. 33 Sv. (NL); D. DE WOLF, *De rol van de rechter bij de waarheidsvinding in de correctionele procedure. Een rechtsvergelijkend onderzoek naar Belgisch, Frans en Nederlands recht*, Brugge, Die Keure, 2010, 138; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 912, 932; T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 56; J. DREESEN en Y. WERBROUCK, *Praktisch strafprocesrecht*, Berchem, De Boeck, 2014, 111; T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Kennisneming alle processtukken” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (169) 169.

²⁷⁴ EHRM 26 maart 1996, nr. 20524/92, Doorson/Nederland; EHRM 23 april 1997, nr. 21363/93, Van Mechelen/Nederland; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 934.

²⁷⁵ Art. 33 Sv. (NL); art. 149b Sv. (NL); art. 187d, lid 1 Sv. (NL); art. 190 Sv. (NL);); Art. 226c-226d Sv. (NL); Art. 226j Sv. (NL); T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Kennisneming alle processtukken” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (169) 169-171.

²⁷⁶ Art. 315 Sv. (NL); Art. 328 Sv. (NL); R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 936-937; J. WÖRETSHOFER, “Bevoegdheid OvJ en verdachte tot het uitlokken van een rechterlijke beslissing” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1430) 1430.

²⁷⁷ C. SCHEELE, “Het beoordelen van getuigenverzoeken: een leidraad voor de praktijk”, *Strafblad* 2011, (62) 68; G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 684; J. WÖRETSHOFER, “Ambtshalve oproeping nieuwe getuige of deskundige, bevel tot overlegging stukken” in C.

neerleggen na het sluiten van de debatten, beslist de rechter zelf of hij hier rekening mee zal houden. In voorkomend geval heropent hij de debatten, waardoor er gegarandeerd wordt dat ook over dergelijke nieuwe stukken tegenspraak gevoerd wordt.²⁷⁸

Het Belgische en Nederlandse rechtssysteem bieden de beklaagde de mogelijkheid om zich ter zitting te verdedigen tegen de argumenten van de tegenpartij.²⁷⁹ Bovendien kan hij in beide landen vragen stellen aan de opgeroepen getuigen. In België kan dit middels een verzoek aan de rechter die dan eventueel de vraag zal stellen.²⁸⁰ In Nederland kan de verdachte de vraag zelf stellen, al kan de rechter onder bepaalde voorwaarden beletten dat de getuige de vraag beantwoordt.²⁸¹ Verder heeft de verdachte in beide landen ook de mogelijkheid om te verzoeken dat bepaalde getuigen opgeroepen worden ter zitting.²⁸² Daar waar de rechter in België over dit verzoek soeverein zal oordelen²⁸³, gelden er in Nederland concretere weigeringsgronden.²⁸⁴ Daarnaast kan de verdachte in Nederland dit verzoek reeds indienen vóór het onderzoek ter terechtzitting.²⁸⁵ De verdachte kan aldus zowel in België als in Nederland enerzijds de getuigen à charge laten ondervragen en anderzijds verzoeken om getuigen à décharge op te roepen ter ondervraging. Dit is een belangrijke waarborg voor de waarheidsvinding, aangezien op die

CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1405) 1408

²⁷⁸ Cass. 14 mei 1980, RW 1980-81, 1658; Cass. 5 december 2000, AR P.99.0195.N; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 937.

²⁷⁹ Art. 190 Sv.; art. 311 Sv. (NL); R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 940; J. WÖRETSHOFER, “Requisitoir/pleidooi/laatste woord verdachte” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1393) 1394-1395.

²⁸⁰ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 940.

²⁸¹ Art. 292, lid 3 Sv. (NL); art. 293, lid 1 Sv. (NL); J. WÖRETSHOFER, “Beletten van bepaalde antwoorden van getuigen” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1372) 1372-1373.

²⁸² Art. 153 Sv.; art. 315 Sv. (NL); art. 328 Sv. (NL); C. SCHEELE, “Het beoordelen van getuigenverzoeken: een leidraad voor de praktijk”, *Strafblad* 2011, (62) 64; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1084; G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 684; J. WÖRETSHOFER, “Bevoegdheid OvJ en verdachte tot het uitlokken van een rechterlijke beslissing” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1430) 1430.

²⁸³ Cass. 29 april 2003, AR P.02.1461.N; Cass. 6 september 2006, AR P.06.0889.F; Cass. 10 maart 2010, AR P.09.1899.F; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1084-1085; J. DREESEN en Y. WERBROUCK, *Praktisch strafprocesrecht*, Berchem, De Boeck, 2014, 111-112.

²⁸⁴ Art. 264, lid 1-2 Sv. (NL); B. KEULEN en G. KNIGGE, *Strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 426; C. SCHEELE, “Het beoordelen van getuigenverzoeken: een leidraad voor de praktijk”, *Strafblad* 2011, (62) 63.

²⁸⁵ Art. 263, lid 1 Sv. (NL); C. SCHEELE, “Het beoordelen van getuigenverzoeken: een leidraad voor de praktijk”, *Strafblad* 2011, (62) 63, 68; G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 684; J. WÖRETSHOFER, “Ambtshalve oproeping nieuwe getuige of deskundige, bevel tot overlegging stukken” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (1405) 1408.

manier een evenwicht bekomen kan worden tussen de verklaringen à charge en à décharge, wat mee zorgt voor de wapengelijkheid tussen de partijen.²⁸⁶

Er kunnen evenwel bedenkingen geuit worden bij het feit dat het recht op tegenspraak pas ten volle kan gelden tijdens de vonnisfase. Onderzoek heeft immers aangetoond dat rechters hun oordeel doorgaans niet pas vormen na deze vonnisfase, wanneer ze alle argumenten à charge en à décharge hebben gehoord. Zij vormen zich reeds eerder een beeld aan de hand van de op dat moment beschikbare informatie. Dit is echter problematisch, aangezien de “*confirmation bias*” ervoor zal zorgen dat voornamelijk de nieuwe informatie die in de lijn ligt van het eerder gevormd beeld weerhouden zal worden. Dissonante informatie zal daarentegen eerder geëvalueerd worden.²⁸⁷

1.2. Het verhoor

Wanneer een verhoor te zeer gericht zou zijn op het bekomen van een bekentenis, zal het risico op valse en gedwongen bekentenissen vanzelfsprekend toenemen. Het vermijden van dergelijke bekentenissen is echter van groot belang voor de preventie van gerechtelijke dwalingen, aangezien juryleden en rechters doorgaans veel bewijswaarde toekennen aan bekentenissen.²⁸⁸ Enkele aspecten kunnen hiertoe bijdragen.

1.2.1. (On)geoorloofde verhoortechnieken

Daar waar het EHRM wel enkele verhoortechnieken bestempeld heeft als ontoelaatbaar, heeft het niet bepaald welke technieken wel aanvaardbaar zijn.²⁸⁹ Dit lijkt volgens sommige auteurs

²⁸⁶ Art. 6.3.d EVRM; EHRM 6 mei 1985, nr. 8658/79, Bönisch/Oostenrijk; EHRM 13 april 2006, nr. 75699/01, Vaturi/Frankrijk; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 875-876; T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 109; E. JACQUES, “Rechtsdwaling” in *Postal Memorialis*, Mechelen, Kluwer, 2013, (253), 258; J. ROZIE, “Tegenspraak in de bestraffing”, *NC* 2014, 95; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 709.

²⁸⁷ E. RASSIN, *Tussen sofa en toga: een inleiding in de rechtspsychologie*, Den Haag, Boom, 2009, 170-171; B. KEULEN en G. KNIGGE, *Strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 427.

²⁸⁸ S. KASSIN en G. GUDJONSSON, “The psychology of confessions: a review of the literature and issues”, *Psychological Science in the Public Interest* 2004, (33) 56; S. KASSIN, “False confessions”, *Albany Law Review* 2010, (1227) 1232; M. BOCKSTAELE, “Over ‘het gezag’ van (rechts)psychologen in verband met verhoren” in M. BOCKSTAELE en P. PONSAAERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (111) 122.

²⁸⁹ L. VAN PUYENBROECK, “De invulling van het begrip ontoelaatbare druk bij het politieel verdachtenverhoor: praktische richtlijnen voor de bijstandverlenende advocaat” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSAAERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (155) 155; M. BOCKSTAELE, “Over ‘het gezag’ van (rechts)psychologen in verband met verhoren” in M.

ook niet wenselijk, aangezien niet ieder verhoor verloopt in dezelfde omstandigheden. Gepaste verhoortechnieken hangen volgens deze visie dan ook af van verschillende factoren, zoals de mentale en fysieke staat van de verdachte, de ernst van de onderzochte feiten, de context van het verhoor, de ervaring van de ondervrager, etc.²⁹⁰

Als algemene regel stelt het EHRM dat een bekentenis in volle vrijheid afgelegd moet worden vooraleer de rechter er enige bewijswaarde aan mag toekennen.²⁹¹ Meer concreet zijn volgens het EHRM verhoormethoden die gebruik maken van fysiek of psychisch geweld, van foltering of van een onmenselijke of ontorende behandeling absoluut verboden.²⁹² Verder keurt de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens ook enkele bedrieglijke technieken af die ertoe zouden leiden dat een eventuele bekentenis niet spontaan wordt afgelegd.²⁹³

De grens tussen geoorloofde en ongeoorloofde pressie is zeer moeilijk te trekken. Conform het algemene criterium van het EHRM kan er gesteld worden dat pressietechnieken toegelaten kunnen zijn zolang de verdachte nog zelf de keuze kan maken om op bepaalde vragen al dan niet te antwoorden, wat dus ook het zwijgrecht zou waarborgen, en zolang de mentale toestand

BOCKSTAELE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (111) 123.

²⁹⁰ L. VAN PUYENBROECK, “De invulling van het begrip ontoelaatbare druk bij het politieel verdachtenverhoor: praktische richtlijnen voor de bijstandverlenende advocaat” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (155) 157-158; M. BOCKSTAELE, “Over ‘het gezag’ van (rechts)psychologen in verband met verhoren” in M. BOCKSTAELE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (111) 126.

²⁹¹ EHRM 17 december 1996, nr. 19187/91, Saunders/Verenigd Koninkrijk; F. GOOSSENS en F. HUTSEBAUT, “Het begrip ‘ongeorloofde druk of dwang’ in artikel 4 van de ‘Salduzwet’: een duiding vanuit de Straatsburgse jurisprudentie en de Belgische rechtspraak en rechtsleer” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (167) 175; M. BOCKSTAELE, “Over ‘het gezag’ van (rechts)psychologen in verband met verhoren” in M. BOCKSTAELE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (111) 123.

²⁹² Er kan hierbij gedacht worden aan het ontzeggen van eten, drank en slaap, het toebrengen van slagen, de bedreiging met een wapen, etc.; EHRM 18 december 1996, nr. 21987/93, Aksoy/Turkije; EHRM 9 juni 1998, nr. 22496/93, Tekin/Turkije; F. GOOSSENS en F. HUTSEBAUT, “Het begrip ‘ongeorloofde druk of dwang’ in artikel 4 van de ‘Salduzwet’: een duiding vanuit de Straatsburgse jurisprudentie en de Belgische rechtspraak en rechtsleer” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (167) 175-176; A. JACOBS, “Salduz: opportuniteit of gemiste kans voor een betere waarheidsvinding? Pleidooi voor een gezamenlijke gedragscode” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (143) 146.

²⁹³ Onder dergelijke technieken valt onder meer het maken van valse beloftes, zoals bijvoorbeeld een garantie van niet-vervolgning indien de verdachte bekent; ECRM 6 oktober 1976, nr. 7306/75, X/Verenigd Koninkrijk; F. GOOSSENS en F. HUTSEBAUT, “Het begrip ‘ongeorloofde druk of dwang’ in artikel 4 van de ‘Salduzwet’: een duiding vanuit de Straatsburgse jurisprudentie en de Belgische rechtspraak en rechtsleer” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (167) 178.

van de verdachte hem toelaat deze keuze in alle vrijheid te stellen.²⁹⁴ Naar verwachting zijn verklaringen die in volle vrijheid worden afgelegd immers geloofwaardiger zijn dan afgedwongen verklaringen.²⁹⁵

1.2.1.1. België

Het doel van een ondervraging is niet het bekomen van een bekentenis, maar wel het vinden van de waarheid.²⁹⁶ De ondervragers genieten een zekere vrijheid aangaande de technieken die ze hiervoor mogen aanwenden, al zullen ze wel steeds de fundamentele rechten van de verdachte moeten respecteren.²⁹⁷

Het pressieverbod houdt in dat de ondervrager geen methoden mag gebruiken waardoor een bekentenis afgedwongen zou worden. Een lichte beïnvloeding van de verdachte zal in België echter wel toegelaten zijn.²⁹⁸ De Deontologische Code van de politie concretiseert dit en stelt dat de ondervragers geen geweld, mishandeling of andere immorele handelingen mogen

²⁹⁴ F. GOOSSENS en F. HUTSEBAUT, “Het begrip ‘ongeoorloofde druk of dwang’ in artikel 4 van de ‘Salduzwet’: een duiding vanuit de Straatsburgse jurisprudentie en de Belgische rechtspraak en rechtsleer” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (167) 175; M. BOCKSTAELE, “Over ‘het gezag’ van (rechts)psychologen in verband met verhoren” in M. BOCKSTAELE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (111) 123.

²⁹⁵ P. VAN KOPPEN, “De macht van de politie over verdachten en getuigen” in M. BORGERS, M. DUKER en L. STEVENS (eds.), *Politie in beeld – Liber amicorum Jan Naeyé*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2009, (161) 161-162; P. MEVIS, *Capita Strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 374.

²⁹⁶ L. VAN PUYENBROECK, “De invulling van het begrip ontoelaatbare druk bij het politieel verdachtenverhoor: praktische richtlijnen voor de bijstandverlenende advocaat” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (155) 157-158; F. GOOSSENS en F. HUTSEBAUT, “Het begrip ‘ongeoorloofde druk of dwang’ bij verhoren: een (in essentie) jurisprudentiële afbakening” in F. GOOSSENS, H. BERKMOES, A. DUCHATELET en F. HUTSEBAUT (eds.), *De Salduz-regeling: Theorie en praktijk vandaag en morgen*, Brussel, Politeia, 2012, (147) 178.; M. BOCKSTAELE, “Over ‘het gezag’ van (rechts)psychologen in verband met verhoren” in M. BOCKSTAELE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (111) 126.

²⁹⁷ L. VAN PUYENBROECK, “De invulling van het begrip ontoelaatbare druk bij het politieel verdachtenverhoor: praktische richtlijnen voor de bijstandverlenende advocaat” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (155) 157-158; M. BOCKSTAELE, “Over ‘het gezag’ van (rechts)psychologen in verband met verhoren” in M. BOCKSTAELE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (111) 126.

²⁹⁸ F. GOOSSENS en F. HUTSEBAUT, “Het begrip ‘ongeoorloofde druk of dwang’ in artikel 4 van de ‘Salduzwet’: een duiding vanuit de Straatsburgse jurisprudentie en de Belgische rechtspraak en rechtsleer” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (167) 182.

aanwenden om bekentenissen of informatie te bekomen. Ze mogen dan ook geen bekentenis afdwingen van de ondervraagde persoon en dienen aldus zijn zwijgrecht te respecteren.²⁹⁹

Uiteraard is het gebruik van illegaal geweld tijdens een verhoor verboden. Ook de politieambtenaar is immers onderworpen aan de Strafwet.³⁰⁰ Onder illegaal geweld moet niet alleen fysiek maar ook psychisch geweld worden verstaan.³⁰¹ Aangezien ook bedreigingen strafbaar zijn, mag de ondervrager zich hier eveneens niet schuldig aan maken.³⁰² De grens tussen wat geoorloofd is en wat niet, wordt moeilijker te trekken wanneer het gaat over verhoortechnieken die niet expliciet strafbaar zijn gesteld. Zogenaamde ‘indringende ondervragingstechnieken’ worden afgewezen door de rechtspraak wanneer ze de verklaringsvrijheid van de verhoorde beperken.³⁰³ Daarnaast zijn ook bedrieglijke methodes verboden, aangezien dit in strijd zou zijn met het principe van een eerlijke en loyale bewijsvergaring.³⁰⁴ De rechtspraak bepaalt geval per geval of iets al dan niet toelaatbaar is.³⁰⁵

De basisverhoortechniek in België gaat uit van zeven fases. Vooreerst dient het verhoor ingeleid te worden. Hierbij moet de verhoorde in kennis gesteld worden van zijn rechten en de feiten

²⁹⁹ Art. 62 KB van 10 mei 2006 houdende de vaststelling van de deontologische code van de politiediensten, *BS* 30 mei 2006, 27.086.

³⁰⁰ Art. 257 Sw.; F. GOOSSENS en F. HUTSEBAUT, “Het begrip ‘ongeoorloofde druk of dwang’ in artikel 4 van de ‘Salduzwet’: een duiding vanuit de Straatsburgse jurisprudentie en de Belgische rechtspraak en rechtsleer” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (167) 183.

³⁰¹ Art. 417bis-417quinquies Sw.; F. GOOSSENS en F. HUTSEBAUT, “Het begrip ‘ongeoorloofde druk of dwang’ in artikel 4 van de ‘Salduzwet’: een duiding vanuit de Straatsburgse jurisprudentie en de Belgische rechtspraak en rechtsleer” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (167) 183-184.

³⁰² F. GOOSSENS en F. HUTSEBAUT, “Het begrip ‘ongeoorloofde druk of dwang’ in artikel 4 van de ‘Salduzwet’: een duiding vanuit de Straatsburgse jurisprudentie en de Belgische rechtspraak en rechtsleer” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (167) 184.

³⁰³ Voorbeelden hiervan zijn: het onthouden van eten of drank, de afwezigheid of net overdreven aanwezigheid van licht tijdens de ondervraging, het nodeloos rekken van de ondervraging, etc.; Cass. 11 december 1984, *Pas.* 1985, I, 452; F. GOOSSENS en F. HUTSEBAUT, “Het begrip ‘ongeoorloofde druk of dwang’ in artikel 4 van de ‘Salduzwet’: een duiding vanuit de Straatsburgse jurisprudentie en de Belgische rechtspraak en rechtsleer” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (167) 184.

³⁰⁴ Het maken van valse beloftes die niet nagekomen kunnen worden, zoals garanties tot niet-vervolgung, is een voorbeeld van een verboden bedrieglijke methode; Art. 28bis, §3 lid 2 Sv.; art. 56, §1 lid 2 Sv.; Cass. 13 mei 1986, *Arr. Cass.* 1985-86, 556; F. GOOSSENS en F. HUTSEBAUT, “Het begrip ‘ongeoorloofde druk of dwang’ in artikel 4 van de ‘Salduzwet’: een duiding vanuit de Straatsburgse jurisprudentie en de Belgische rechtspraak en rechtsleer” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (167) 185.

³⁰⁵ F. GOOSSENS en F. HUTSEBAUT, “Het begrip ‘ongeoorloofde druk of dwang’ in artikel 4 van de ‘Salduzwet’: een duiding vanuit de Straatsburgse jurisprudentie en de Belgische rechtspraak en rechtsleer” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (167) 187-189.

waarover hij verhoord zal worden.³⁰⁶ Vervolgens moet de verhoorde de kans geboden worden om vrij zijn reproductie van de feiten te geven. Door dit open perspectief kan veel informatie bekomen worden.³⁰⁷ In een volgende fase wordt het verhaal van de ondervraagde gestructureerd. De ondervrager geeft een synthese van de vrije reproductie en zet zo de ondervraagde aan tot eventuele bijkomende informatie.³⁰⁸ Fase vier betreft de eigenlijke bevraging. Eerst dienen eventuele onduidelijkheden uit de vrije reproductie bevragd te worden. Zo nodig vraagt de ondervrager hierop door. Vervolgens stelt hij gerichte vragen om een volledig beeld te verkrijgen. In voorkomend geval confronteert de ondervrager de verdachte met eventuele tegenstrijdigheden.³⁰⁹ In de vijfde fase wordt de reeds bekomen informatie geparafraseerd en geregistreerd, zodat duidelijk wordt of alles correct begrepen werd.³¹⁰ Daarna volgt een tweede synthese. Hierdoor krijgt de verhoorde nogmaals de kans om elementen toe te voegen of te corrigeren aan zijn verhaal.³¹¹ Wanneer de verhoorde zich akkoord heeft verklaard met de geregistreerde informatie, wordt het verhoor afgesloten. De verhoorde krijgt hierbij relevante informatie, onder meer over de volgende stappen van het onderzoek.³¹²

1.2.1.2. *Nederland*

Een verhoor moet steeds gericht zijn op het vinden van de waarheid en niet op het bekomen van een bekentenis. De ondervragers moeten via het verhoor zo veel mogelijk relevante, valide en betrouwbare informatie verkrijgen van de verdachte.³¹³

In Nederland is het pressieverbod expliciet opgenomen in de wetgeving. Diegene die het verhoor afneemt mag de verhoorde niet dwingen om een verklaring af te leggen. Verklaringen moeten aldus in volle vrijheid afgelegd worden.³¹⁴ Alle vormen van beïnvloeding of druk die

³⁰⁶ M. VAN DE PLAS en S. MAGEROTTE, *Handboek politieverhoor: basistechnieken*, Brussel, Uitgeverij Politeia, 2012, 62-63.

³⁰⁷ M. VAN DE PLAS en S. MAGEROTTE, *Handboek politieverhoor: basistechnieken*, Brussel, Uitgeverij Politeia, 2012, 63-64.

³⁰⁸ M. VAN DE PLAS en S. MAGEROTTE, *Handboek politieverhoor: basistechnieken*, Brussel, Uitgeverij Politeia, 2012, 66-67.

³⁰⁹ M. VAN DE PLAS en S. MAGEROTTE, *Handboek politieverhoor: basistechnieken*, Brussel, Uitgeverij Politeia, 2012, 67-68.

³¹⁰ M. VAN DE PLAS en S. MAGEROTTE, *Handboek politieverhoor: basistechnieken*, Brussel, Uitgeverij Politeia, 2012, 69-70.

³¹¹ M. VAN DE PLAS en S. MAGEROTTE, *Handboek politieverhoor: basistechnieken*, Brussel, Uitgeverij Politeia, 2012, 70.

³¹² M. VAN DE PLAS en S. MAGEROTTE, *Handboek politieverhoor: basistechnieken*, Brussel, Uitgeverij Politeia, 2012, 70-71.

³¹³ A. VAN AMELSVOORT, I. RISPENS en H. GROLMAN, *Handleiding verhoor*, 's-Gravenhage, Reed Business, 2007, 249.

³¹⁴ Art. 29, lid 1 Sv. (NL).

dit verhinderen zijn verboden. Het pressieverbod tracht op die manier een evenwicht te creëren tussen misdaadbestrijding enerzijds en bescherming van de grondrechten van de verhoorde anderzijds.³¹⁵ Dit pressieverbod wordt in Nederland aan het zwijgrecht gelinkt, aangezien in hetzelfde wetsartikel ook is opgenomen dat de verdachte niet verplicht is om te antwoorden op de vragen tijdens een verhoor.³¹⁶ Het pressieverbod wordt dan ook gezien als een belangrijke voorwaarde voor een effectief zwijgrecht.³¹⁷ De maximale duurtijd van het verhoor van een vrije verdachte werd eveneens wettelijk vastgelegd. Dergelijke verdachte mag maximaal zes uren worden opgehouden voor onderzoek, wat aldus een verhoor kan zijn.³¹⁸ Deze termijn kan verdubbeld worden indien voor het feit waarover de verdachte verhoord wordt geen voorlopige hechtenis mogelijk is.³¹⁹

Vanzelfsprekend zijn ook in Nederland de verhoormethoden die ingaan tegen artikel 3 EVRM uit den boze. Verder zijn ook technieken waarbij de verhoorders valse beloftes maken of misleidende trucs gebruiken verboden.³²⁰ Sommige vormen van indringende verhoortechnieken zijn echter binnen bepaalde grenzen wel toegelaten, aangezien de verhoorsituatie er steeds op gericht moet zijn om de waarheid aan het licht te brengen. De rechtspraak kan de moeilijke grens tussen geoorloofde en ongeoorloofde druk beoordelen naar de concrete omstandigheden van iedere zaak.³²¹

³¹⁵ T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Zwijgrecht” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (124) 125.

³¹⁶ Art. 29, lid 2 Sv. (NL); M. DUKER en L. STEVENS, “Het politieke verdachtenverhoor: meer aandacht gewenst voor de totstandkoming van een betrouwbare verdachtenverklaring” in M. BORGERS, M. DUKER en L. STEVENS (eds.), *Politie in beeld – Liber amicorum Jan Naeyé*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2009, (77) 81; M. KRONENBERG en B. DE WILDE, *Grondtrekken van het Nederlandse strafrecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 158.

³¹⁷ T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Zwijgrecht” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (124) 130.

³¹⁸ Art. 61, lid 1 Sv. (NL); W. MORRA, “Dadelijke invrijheidstelling/ophouden voor verhoor” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (366) 367.

³¹⁹ Art. 61, lid 2 Sv. (NL).

³²⁰ T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Zwijgrecht” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (124) 131.

³²¹ De Zaanse verhoormethode werd echter uitdrukkelijk verboden door de Hoge Raad. Bij deze methode wordt de verdachte gedurende een lange tijd op intensieve wijze verhoord. Een communicatiedeskundige wijst de verhoorders op eventuele communicatiesignalen van de verdachte, aan wie ondertussen foto's getoond worden van het gepleegde misdrijf, het slachtoffer of zelfs van de eigen kinderen; HR (NL) 19 april 1988, *Nederlandse Jurisprudentie* 1989, 16; HR (NL) 13 mei 1997, *Nederlandse Jurisprudentie* 1998, 152; HR (NL) 22 september 1998, *Nederlandse Jurisprudentie* 1999, 104; HR (NL) 9 mei 2000, *Nederlandse Jurisprudentie* 2000, 521; M. DUKER en L. STEVENS, “Het politieke verdachtenverhoor: meer aandacht gewenst voor de totstandkoming van een betrouwbare verdachtenverklaring” in M. BORGERS, M. DUKER en L. STEVENS (eds.), *Politie in beeld – Liber amicorum Jan Naeyé*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2009, (77) 82; P. MEVIS, *Capita Strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 373-374; T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Zwijgrecht” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (124) 131.

De Nederlandse standaardverhoorstrategie gaat ervan uit dat de verdachte niet uit zichzelf belastende verklaringen zal afleggen, terwijl er wel voldoende tactische en technische aanwijzingen zijn. De ondervragers moeten de weerstand van de verdachte afbouwen, de druk opvoeren, de verdachte insluiten met het aanwezige bewijsmateriaal en de verdachte belonen indien hij verklaringen begint af te leggen richting veronderstelde waarheid. De methode vat aan met makkelijke onderwerpen om uiteindelijk te eindigen met de moeilijkere onderwerpen. Hierbij worden telkens open vragen gesteld die de verdachte trachten in te sluiten en te confronteren met tegenstrijdigheden zodat de druk steeds opgevoerd wordt. Hierdoor zou de verklaringsbereidheid van de verdachte verhogen.³²²

1.2.1.3. *Vergelijkend perspectief*

Het Belgische en het Nederlandse rechtssysteem stellen dat het doel van een verhoor de waarheidsvinding is, en niet het bekomen van een bekentenis. Dit uitgangspunt is belangrijk met het oog op het vermijden van valse en gedwongen bekentenissen.³²³

De Nederlandse wetgeving voorziet in een expliciete bepaling van het pressieverbod. Conform de rechtspraak van het EHRM wordt gesteld dat de verhoorde zijn verklaringen in volle vrijheid moet kunnen afleggen.³²⁴ In België werd enkel een vorm van het pressieverbod ingeschreven in de Deontologische Code van de politie.³²⁵ Een wettelijke bepaling zou toch meer waarborgen bieden voor de afdwingbaarheid van het pressieverbod. Daarnaast stelt de Nederlandse wet dat de maximale duurtijd van een verhoor in beginsel zes uren mag bedragen.³²⁶ De Belgische

³²² A. VAN AMELSVOORT, I. RISPENS en H. GROLMAN, *Handleiding verhoor*, 's-Gravenhage, Reed Business, 2007, 327-331; M. DUKER en L. STEVENS, "Het politieke verdachtenverhoor: meer aandacht gewenst voor de totstandkoming van een betrouwbare verdachtenverklaring" in M. BORGERS, M. DUKER en L. STEVENS (eds.), *Politie in beeld – Liber amicorum Jan Naeyé*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2009, (77) 92.

³²³ A. VAN AMELSVOORT, I. RISPENS en H. GROLMAN, *Handleiding verhoor*, 's-Gravenhage, Reed Business, 2007, 249; L. VAN PUYENBROECK, "De invulling van het begrip ontoelaatbare druk bij het politieel verdachtenverhoor: praktische richtlijnen voor de bijstandverlenende advocaat" in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSAERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (155) 157-158; F. GOOSSENS en F. HUTSEBAUT, "Het begrip 'onoorloofde druk of dwang' bij verhoren: een (in essentie) jurisprudentiële afbakening" in F. GOOSSENS, H. BERKMOES, A. DUCHATELET en F. HUTSEBAUT (eds.), *De Salduz-regeling: Theorie en praktijk vandaag en morgen*, Brussel, Politeia, 2012, (147) 178.; M. BOCKSTAELE, "Over 'het gezag' van (rechts)psychologen in verband met verhoren" in M. BOCKSTAELE en P. PONSAERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (111) 126.

³²⁴ Art. 29, lid 1 Sv. (NL).

³²⁵ Art. 62 KB van 10 mei 2006 houdende de vaststelling van de deontologische code van de politiediensten, BS 30 mei 2006, 27.086.

³²⁶ Art. 61, lid 1-2 Sv. (NL); W. MORRA, "Dadelijke invrijheidstelling/ophouden voor verhoor" in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (366) 367.

wetgeving voorziet niet expliciet in een maximale duurtijd van het verhoor. Dit zou nochtans een belangrijke waarborg zijn tegen valse en gedwongen bekentenissen, aangezien onnodig lange ondervragingen hiertoe kunnen leiden.³²⁷

Beide landen hanteren gelijkaardige voorschriften wat betreft de verhoormethoden die niet toegelaten zijn. Aangezien beide landen gebonden zijn aan het EVRM, zijn verhoormethoden die artikel 3 EVRM schenden absoluut verboden.³²⁸ Ook bedrieglijke methodes zijn niet toegelaten in België en Nederland.³²⁹ Bepaalde vormen van druk worden niet *a priori* uitgesloten, aangezien andere ‘indringende verhoortechnieken’ geval per geval moeten worden beoordeeld. Hierbij zal het leidende criterium zijn dat de verdachte verklaringen moet kunnen afleggen in alle vrijheid.³³⁰

Beide landen verschillen wat betreft hun standaard verhoortechniek. In België gaat de techniek uit van zeven fases, waarbij het vrij verhaal van de verhoorde van groot belang is.³³¹ Door hierbij zo weinig mogelijk tussen te komen, kunnen de verhoorders immers geloofwaardige informatie bekomen. In Nederland daarentegen trachten de verhoorders de verhoorde onder toenemende druk te zetten door hem in te sluiten met gevonden bewijsmateriaal.³³² Het lijkt

³²⁷ S. KASSIN en L. WRIGHTSMAN, “Confession Evidence” in S. KASSIN en L. WRIGHTSMAN (eds.), *The psychology of evidence and trial procedures*, Beverly Hills, Sage Publications, 1985, (67) 77; C. MEISSNER, A. HORGAN en J. ALBRECHTSEN, “False confessions” in R. KOCSIS (ed.), *Applied criminal psychology: A guide to forensic behavioural sciences*, Springfield, IL: Charles C. Thomas Publisher, 2009, (191) 193.

³²⁸ F. GOOSSENS en F. HUTSEBAUT, “Het begrip ‘onoorloofde druk of dwang’ in artikel 4 van de ‘Salduzwet’: een duiding vanuit de Straatsburgse jurisprudentie en de Belgische rechtspraak en rechtsleer” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSAAERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (167) 183-184.

³²⁹ Art. 28bis, §3 lid 2 Sv.; art. 56, §1 lid 2 Sv.; Cass. 13 mei 1986, *Arr. Cass.* 1985-86, 556; F. GOOSSENS en F. HUTSEBAUT, “Het begrip ‘onoorloofde druk of dwang’ in artikel 4 van de ‘Salduzwet’: een duiding vanuit de Straatsburgse jurisprudentie en de Belgische rechtspraak en rechtsleer” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSAAERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (167) 185; T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Zwijgrecht” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (124) 131.

³³⁰ Cass. 11 december 1984, *Pas.* 1985, I, 452; HR (NL) 19 april 1988, *Nederlandse Jurisprudentie* 1989, 16; HR (NL) 9 mei 2000, *Nederlandse Jurisprudentie* 2000, 521; M. DUKER en L. STEVENS, “Het politieke verdachtenverhoor: meer aandacht gewenst voor de totstandkoming van een betrouwbare verdachtenverklaring” in M. BORGERS, M. DUKER en L. STEVENS (eds.), *Politie in beeld – Liber amicorum Jan Naeyé*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2009, (77) 82; F. GOOSSENS en F. HUTSEBAUT, “Het begrip ‘onoorloofde druk of dwang’ in artikel 4 van de ‘Salduzwet’: een duiding vanuit de Straatsburgse jurisprudentie en de Belgische rechtspraak en rechtsleer” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSAAERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (167) 184; P. MEVIS, *Capita Strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 373-374.

³³¹ M. VAN DE PLAS en S. MAGEROTTE, *Handboek politieverhoor: basistechnieken*, Brussel, Uitgeverij Politeia, 2012, 62-71.

³³² A. VAN AMELSVOORT, I. RISPENS en H. GROLMAN, *Handleiding verhoor*, ‘s-Gravenhage, Reed Business, 2007, 327-331; M. DUKER en L. STEVENS, “Het politieke verdachtenverhoor: meer aandacht gewenst voor de totstandkoming van een betrouwbare verdachtenverklaring” in M. BORGERS, M. DUKER en L. STEVENS (eds.), *Politie in beeld – Liber amicorum Jan Naeyé*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2009, (77) 92.

aangewezen om deze Nederlandse techniek enkel te hanteren wanneer de ondervragers over voldoende bewijsmateriaal à charge beschikken, omdat anders het risico op valse bekentenissen kan toenemen. Onderzoek heeft immers aangetoond dat wanneer dergelijke insluitingstactieken worden toegepast op een persoon waartegen verder nagenoeg geen bewijsmateriaal à charge bestaat, dit ertoe zou kunnen leiden dat deze persoon overgaat tot een valse bekentenis.³³³ Desondanks is er geen Nederlands voorschrift dat stelt dat de ondervragers over voldoende sterke bewijselementen à charge dienen te beschikken alvorens over te gaan tot deze methode. Er wordt zelfs gesteld dat de techniek toegepast kan worden wanneer het onderzoek vast zit en een verklaring cruciaal wordt voor de verderzetting ervan. Dit kan aldus problematisch zijn wanneer de verhoorde in werkelijkheid onschuldig is.³³⁴ Bovendien stelt deze strategie dat de verdachte beloond moet worden indien hij verklaringen aflegt richting de veronderstelde waarheid. Dit is een ongelukkig voorschrift, daar dit impliciet een rechtvaardiging is van de “*confirmation bias*”. Enkel informatie dat de veronderstelde waarheid staaft, wordt immers aanzien als belangrijk. Indien de verhoorders daarenboven op voorhand een waarheid veronderstellen, en de verdachte enkel belonen indien hij verklaringen in deze richting aflegt, wordt er weinig tot geen ruimte opengelaten voor alternatieve scenario’s, hetgeen net cruciaal is om tunnelvisie tegen te gaan.³³⁵

1.2.2. De rechten van de verdachte bij het verhoor

Het Salduz-arrest van het EHRM zorgde in de lidstaten voor een drastische wijziging van de rechten van de verdachte voorafgaand en tijdens een verhoor. Het EHRM bepaalde in dit arrest dat het recht op bijstand van een advocaat in strafzaken een fundamenteel onderdeel is van het recht op een eerlijk proces.³³⁶ Verder specificeerde het EHRM dat het recht op contact met de advocaat reeds gegarandeerd moet worden vanaf het eerste verhoor van de verdachte door de politie, tenzij er bijzondere omstandigheden zijn.³³⁷ Deze principes moeten ertoe leiden dat de verdachte voorafgaand en tijdens het verhoor beschermd wordt tegen ongeoorloofde druk

³³³ R. OFSHE en R. LEO, “The decision to confess falsely: rational choice and irrational action”, *Denver University Law Review* 1997, (979) 1044.

³³⁴ M. DUKER en L. STEVENS, “Het politieële verdachtenverhoor: meer aandacht gewenst voor de totstandkoming van een betrouwbare verdachtenverklaring” in M. BORGERS, M. DUKER en L. STEVENS (eds.), *Politie in beeld – Liber amicorum Jan Naeyé*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2009, (77) 90.

³³⁵ P. VAN KOPPEN en W. WAGENAAR, “Herkennen van gezichten” in P. VAN KOPPEN, H. MERCKELBACH, M. JELICIC en J. DE KEIJSER (eds.), *Reizen met mijn rechter: psychologie van het recht*, Deventer, Kluwer, 2010, (269) 274; P. VAN KOPPEN, *Overtuigend bewijs – indammen van rechterlijke dwalingen*, Amsterdam, Nieuw Amsterdam, 2011, 60-62.

³³⁶ EHRM 27 november 2008, nr. 36391/02, Salduz/Turkije.

³³⁷ EHRM 27 november 2008, nr. 36391/02, Salduz/Turkije.

vanwege de ondervragers. Het EHRM stelt hierbij ten slotte dat dit alles kan bijdragen tot “*the prevention of miscarriages of justice*”.³³⁸ Aldus kunnen de verschillende rechten die de verdachte geniet bij een verhoor samen gezien worden als een controlemechanisme ter preventie van gerechtelijke dwalingen, aangezien deze een vorm zijn van “*miscarriages of justice*”.³³⁹

Ter uitbreiding van de Salduzregeling vaardigden het Europees Parlement en de Raad in 2013 een Europese Richtlijn uit.³⁴⁰ De lidstaten van de Europese Unie moeten uiterlijk op 27 november 2016 de nodige wettelijke initiatieven genomen hebben om te voldoen aan deze Richtlijn.³⁴¹

1.2.2.1. België

Naar aanleiding van het Salduz-arrest van het EHRM werd in België de ‘Salduz-wet’ ingevoerd in 2011.³⁴² Deze wet zorgde voor de toevoeging van een aantal rechten voor verhoorde personen in het Wetboek van Strafvordering en de Wet op de Voorlopige Hechtenis. Er wordt hierbij een onderscheid gemaakt tussen het slachtoffer, de getuige, de ‘gewone’ verdachte en de verdachte die van zijn vrijheid is beroofd.³⁴³ In dit deel wordt er gefocust op de rechten voor deze laatste twee categorieën. Als verdachte wordt eenieder beschouwd ten aanzien van wie misdrijven ten laste kunnen worden gelegd.³⁴⁴

³³⁸ EHRM 27 november 2008, nr. 36391/02, Salduz/Turkije.

³³⁹ T. DECAIGNY, *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 87; B. FORST, “Wrongful convictions in a world of miscarriages of justice” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (15) 15-16.

³⁴⁰ Richtlijn Europees Parlement en Raad nr. 2013/48/EU, 22 oktober 2013 betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming, *PB* 6 november 2013, L 294/1.

³⁴¹ K. GEENS, “Welke richting zal het federaal regeerakkoord uitgaan?” in M. BOCKSTAELE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (13) 13.

³⁴² Wet 13 augustus 2011 tot wijziging van het Wetboek van strafvordering en van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, om aan elkeen die wordt verhoord en aan elkeen wiens vrijheid wordt benomen rechten te verlenen, waaronder het recht om een advocaat te raadplegen en door hem te worden bijgestaan, *BS* 5 september 2011, 56.347.

³⁴³ F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 37.

³⁴⁴ Art. 47bis, §2, lid 1 Sv.; F. SCHUERMANS, “Salduz: consultatie- en/of verhoorbijstand voor wie?” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (67) 74.

Bij ieder verhoor, ongeacht de hoedanigheid van de verhoorde, geldt een aantal regels. Zo moeten de ondervragers de verhoorde voorafgaand aan het verhoor melden dat hij niet verplicht kan worden om zichzelf te beschuldigen.³⁴⁵ Deze cautieplicht leidt er aldus toe dat de ondervragers de verhoorde wijzen op het feit dat wanneer zijn verklaring eventueel zelf-incriminerende elementen zou bevatten, hij niet verplicht is deze te melden.³⁴⁶ Wanneer de verhoorde persoon een verdachte is die niet van zijn vrijheid is beroofd, moeten de ondervragers bovendien meedelen dat de verdachte een zwijgrecht heeft. Hierdoor beschikt de verdachte over de vrijheid om te bepalen of hij al dan niet verklaringen aflegt tegenover de ondervragers.³⁴⁷

Daarnaast beschikt de vrije verdachte over een consultatierecht, wat inhoudt dat hij voorafgaand aan het eerste verhoor een vertrouwelijk overleg kan hebben met zijn advocaat. Dit consultatierecht geldt wel enkel wanneer de feiten waarvan de verhoorde verdacht wordt aanleiding kunnen geven tot minstens één jaar gevangenisstraf.³⁴⁸ Bovendien geldt het enkel voor het eerste verhoor en niet voor de daaropvolgende.³⁴⁹ Enkel een meerderjarige verdachte kan vrijwillig afstand doen van zijn consultatierecht. Een minderjarige kan dit bijgevolg niet.³⁵⁰

³⁴⁵ Art. 47bis, §1, lid 1 d) Sv.; F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 38.

³⁴⁶ F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 39.

³⁴⁷ Art. 47bis, §2, lid 1 2° Sv.; F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 39; A. JACOBS, “Het verhoor en de noodzaak aan onmiddellijke cautie van de verdachte” in M. BOCKSTAELE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (99) 99.

³⁴⁸ Art. 47bis, §2, lid 1 3° Sv.; F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 39; A. JACOBS, “Het verhoor en de noodzaak aan onmiddellijke cautie van de verdachte” in M. BOCKSTAELE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (99) 99.

³⁴⁹ F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 40.

³⁵⁰ Art. 47bis, §2, lid 3 Sv.; F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 40.

Ten slotte is er nog de situatie van de verdachte die wél van zijn vrijheid beroofd is. Voor hen gelden bovenop de hierboven besproken rechten nog bijkomende waarborgen. Het consultatierecht geldt vanaf het moment van de vrijheidsberoving en kan éénmalig plaatsvinden voorafgaand het eerste verhoor, ongeacht of dit afgenomen wordt door de politie, de procureur des Konings of de onderzoeksrechter.³⁵¹ Het overleg mag maximaal dertig minuten duren.³⁵² De meerderjarige, van zijn vrijheid beroofde verdachte kan enkel schriftelijk afstand doen van het vertrouwelijk overleg na minstens telefonisch contact te hebben gehad met de permanentiedienst.³⁵³

Een belangrijke waarborg met het oog op het vermijden van valse en gedwongen bekentenissen vormt het recht op verhoorbijstand. Dit houdt in dat de verdachte die van zijn vrijheid is beroofd het recht heeft om tijdens alle verhoren binnen de eerste vierentwintig uren na de vrijheidsberoving – of achtenveertig uren in geval van een bevel tot verlenging – bijgestaan te worden door zijn advocaat.³⁵⁴ Het verhoor kan éénmalig onderbroken worden voor een bijkomend overleg tussen de advocaat en de verdachte van maximaal vijftien minuten.³⁵⁵ Enkel een meerderjarige kan afstand doen van het recht op verhoorbijstand.³⁵⁶

³⁵¹ Art. 2bis, §1, lid 1 Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, *BS* 14 augustus 1990, 15.779; F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 42.

³⁵² Art. 2bis, §1, lid 3 Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, *BS* 14 augustus 1990, 15.779; F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 43.

³⁵³ Art. 2bis, §1, lid 5 Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, *BS* 14 augustus 1990, 15.779; F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 45.

³⁵⁴ Art. 2bis, §2, lid 1 Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, *BS* 14 augustus 1990, 15.779; F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 44; A. JACOBS, “Het verhoor en de noodzaak aan onmiddellijke cautie van de verdachte” in M. BOCKSTAELE en P. PONSERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (99) 99.

³⁵⁵ Art. 2bis, §2, lid 5 Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, *BS* 14 augustus 1990, 15.779; F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 48.

³⁵⁶ Art. 2bis, §2, lid 6 Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, *BS* 14 augustus 1990, 15.779; F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 45.

Door de verhoorbijstand kan de advocaat toezien op het correcte verloop van het verhoor. Meer concreet kan de advocaat toezien op drie aspecten: op de eerbiediging van het recht om zichzelf niet te beschuldigen en het zwijgrecht, op de behandeling van de verdachte, die niet aan ongeoorloofde druk of dwang onderworpen mag worden, en op de regelmatigheid van het verhoor en een correcte kennisgeving aan de verdachte van diens rechten.³⁵⁷ Indien de advocaat tijdens het verhoor een schending van de bovenstaande principes vaststelt, kan hij dit onmiddellijk laten opnemen in het proces-verbaal van het verhoor.³⁵⁸ Wanneer de advocaat echter van oordeel is dat de schending dermate ernstig is zodat het verhoor onmogelijk wordt, kan hij het verhoor laten stopzetten.³⁵⁹ De rol van de advocaat blijft verder echter beperkt tijdens het verhoor. De advocaat moet zich terughoudend opstellen om het normale verloop van het verhoor niet te storen. Zo mag hij tijdens het verhoor geen juridische betwistingen opwerpen of discussies aangaan met de ondervragers. Hij mag verder ook geen bezwaar maken tegen het stellen van een vraag. Het is hem eveneens verboden om het verhoor anderszins te beïnvloeden. Tot slot mag hij in principe het verhoor ook niet stopzetten.³⁶⁰ Wanneer de advocaat deze principes niet naleeft tijdens het verhoor, kunnen de ondervragers eerst een waarschuwing geven. Blijft de advocaat hierna de principes echter schenden, dan kunnen de ondervragers het verhoor stilleggen.³⁶¹

De procureur des Konings of de onderzoeksrechter kan beslissen om af te wijken van het consultatie- en bijstandsrecht. Dit kan wel enkel indien de bijzondere omstandigheden van de

³⁵⁷ Art. 2bis, §2, lid 3 Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, *BS* 14 augustus 1990, 15.779; F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSAERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 46-47.

³⁵⁸ Art. 2bis, §2, lid 4 Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, *BS* 14 augustus 1990, 15.779; A. JACOBS, “Salduz: opportuniteit of gemiste kans voor een betere waarheidsvinding? Pleidooi voor een gezamenlijke gedragscode” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSAERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (143) 146; F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSAERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 47.

³⁵⁹ A. JACOBS, “Salduz: opportuniteit of gemiste kans voor een betere waarheidsvinding? Pleidooi voor een gezamenlijke gedragscode” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSAERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (143) 144.

³⁶⁰ P. DE HERT, T. DECAIGNY en M. COLETTE, *De wet consultatie- en bijstandsrecht (Salduz-wet)*, Mechelen, Kluwer, 2011, 567; F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSAERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 47.

³⁶¹ F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSAERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 47.

zaak dit vereisen en voor zover hiertoe dwingende redenen zijn.³⁶² Voorbeelden van dergelijke dwingende redenen zijn de bescherming van de algemene veiligheid, het spoedeisend karakter van de zaak of collusiegevaar.³⁶³

Indien een verdachte verklaringen aflegt tijdens een verhoor zonder dat hij gebruik heeft kunnen maken van zijn rechten op voorafgaand vertrouwelijk overleg en bijstand tijdens het verhoor, of zonder dat hem melding is gemaakt van zijn zwijgrecht of zijn recht om geen zelf-incriminerende verklaringen af te leggen, dan kan er geen veroordeling volgen die gegrond zou zijn op deze verklaringen.³⁶⁴

1.2.2.2. *Nederland*

Ondanks de Salduz-rechtspraak van het EHRM heeft Nederland lang gewacht om de aanwezigheid van de advocaat tijdens het verhoor toe te laten. Er werd immers van uitgegaan dat door deze aanwezigheid de medewerking van de verdachte verloren zou gaan. Om toch enigszins tegemoet te komen aan de rechtspraak van het EHRM, verkregen enkel minderjarigen het recht op de aanwezigheid van hun advocaat tijdens het verhoor. Meerderjarigen kregen enkel het recht op een vertrouwelijk onderhoud met hun advocaat vóór het verhoor.³⁶⁵ Recent zijn er echter twee wetsvoorstellen ingediend waardoor bepaalde verdachten het recht verkrijgen op bijstand van een advocaat tijdens het verhoor.³⁶⁶ Hiermee tracht Nederland

³⁶² Art. 2bis, §5 Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, *BS* 14 augustus 1990, 15.779; F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 49.

³⁶³ F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 49.

³⁶⁴ Art. 47bis, §6 Sv.; GwH 14 februari 2013, nr. 7/2013; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1030.

³⁶⁵ C. BRANTS, “Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 187.

³⁶⁶ Voorstel van wet ter Implementatie van richtlijn nr. 2013/48/EU van het Europees parlement en de Raad van 22 oktober 2013 betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming, Tweede Kamer der Staten-Generaal 2014-15, www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?id=2015Z02976&dossier=34157 (NL); Voorstel van wet tot Wijziging van het Wetboek van Strafvordering en enige andere wetten in verband met aanvulling van bepalingen over de verdachte, de raadsman en enkele dwangmiddelen, Tweede Kamer der Staten-Generaal 2014-15, www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?id=2015Z02981&dossier=34159 (NL).

tegenmoet te komen aan haar omzettingsverplichting van de EU-richtlijn.³⁶⁷ In afwachting van de inwerkingtreding van de wetten heeft de Hoge Raad in een arrest van 22 december 2015 reeds beslist dat vanaf 1 maart 2016 iedere verdachte het recht heeft op verhoorbijstand. Bijgevolg behoort dit recht tegenwoordig ook toe aan meerderjarige verdachten in Nederland.³⁶⁸ In de bespreking die volgt, wordt uitgegaan van de regeling onder de nieuwe wet.

Men spreekt in Nederland van een verdachte wanneer uit feiten en omstandigheden een vermoeden van schuld ten aanzien van die persoon kan afgeleid worden of wanneer de vervolging is ingesteld tegen die persoon.³⁶⁹ Aan de verdachte, ongeacht of hij aangehouden is of niet, wordt meegedeeld dat hij een zwijgrecht heeft, en dat hij aldus niet verplicht is om te antwoorden op de gestelde vragen.³⁷⁰ Aan de vrije verdachte wordt dit gemeld voorafgaand zijn eerste verhoor.³⁷¹ De verdachte die is aangehouden moet hierover geïnformeerd worden zo snel mogelijk na zijn aanhouding en zeker vóór zijn eerste verhoor.³⁷²

De verdachte die van zijn vrijheid beroofd is, heeft voorafgaand aan het eerste verhoor recht op een overleg met zijn advocaat van maximaal dertig minuten.³⁷³ Daarnaast heeft de aangehouden verdachte ook recht op verhoorbijstand.³⁷⁴ Over de rol van de advocaat tijdens het verhoor bestaat discussie. Terwijl de Nederlandse orde van Advocaten een actieve houding preferert,

³⁶⁷ Richtlijn Europees Parlement en Raad nr. 2013/48/EU, 22 oktober 2013 betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming, *PB* 6 november 2013, L 294/1.

³⁶⁸ HR (NL) 22 december 2015, *Nederlandse Jurisprudentie* 2016, 52; X., “Beleidsbrieven ‘Toepassing recht op verhoorbijstand per 1 maart 2016’”, *NJB* 2016, <http://njb.nl/nieuws/beleidsbrieven-toepassing-recht-op-19154.lynkx>; X., *Recht van verdachten op verhoorbijstand; ook voor meerderjarigen – 12 februari 2016*, www.rvr.org/nieuws/2016/februari/recht-van-verdachten-op-verhoorbijstand-ook-voor-meerderjarigen.html.

³⁶⁹ Art. 27 Sv. (NL); P. MEVIS, *Capita Strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 364.

³⁷⁰ Art. 27c Sv. (NL); Art. 29 lid 2 Sv. (NL); T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Mededelen rechten aan verdachte” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (107) 108-110.

³⁷¹ Art. 27c, lid 2 Sv. (NL), T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Mededelen rechten aan verdachte” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (107) 108-109.

³⁷² Art. 27c, lid 3c Sv. (NL); T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Mededelen rechten aan verdachte” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (107) 109-110.

³⁷³ Art. 28c, lid 1 Sv. (NL); M. BOCKSTAELE, “De implementatie van de ‘Saldus-wet’ in Nederland” in M. BOCKSTAELE en P. PONSERS (eds.), *Saldus Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (163) 173; X., “TK 2014/15, 34 157 Toegang tot een advocaat in strafprocedures”, *NJB* 2015, <http://njb.nl/wetgeving/wetsvoorstellen/toegang-tot-een-advocaat-in-strafprocedures.13650.lynkx>.

³⁷⁴ Art. 28d, lid 1 Sv. (NL); M. BOCKSTAELE, “De implementatie van de ‘Saldus-wet’ in Nederland” in M. BOCKSTAELE en P. PONSERS (eds.), *Saldus Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (163) 164.

pleit de politie voor een terughoudende passievere rol.³⁷⁵ In de wet is er geopteerd voor een tussenpositie: de advocaat en de verdachte kunnen een onderbreking van het verhoor verzoeken voor bijkomend overleg. In beginsel kunnen ze dit onbeperkt verzoeken, maar de ondervrager kan het wel afwijzen indien hierdoor de voortgang van het verhoor in het gedrang zou komen.³⁷⁶

Het verhoor kan beginnen zonder de aanwezigheid van de advocaat én zonder dat de verdachte gebruik heeft gemaakt van zijn recht op consultatiebijstand indien er voldaan is aan twee voorwaarden: wanneer enerzijds de advocaat nog niet aanwezig is twee uren na het contact met de verdachte en anderzijds wanneer de verdachte in dat geval afstand doet van zijn rechten.³⁷⁷ Minderjarige verdachten kunnen evenwel geen afstand doen van het recht op consultatiebijstand, waardoor hun verhoor niet gestart kan worden wanneer ze geen voorafgaand overleg hebben verkregen. Tijdens dit voorafgaand overleg kan de minderjarige verdachte met de advocaat overleggen of diens verhoorbijstand nuttig kan zijn. Wanneer ze van oordeel zijn dat dit niet noodzakelijk is, kan de minderjarige verdachte aldus afstand doen van zijn recht op verhoorbijstand.³⁷⁸

De hulpofficier van justitie kan, mits toestemming van de officier van justitie, de verdachte het recht op consultatie- en/of verhoorbijstand ontzeggen. Dit kan enkel in twee situaties: wanneer er een dringende noodzaak is om ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of fysieke integriteit van een persoon te voorkomen of om te voorkomen dat er aanzienlijke schade wordt toegebracht aan het onderzoek.³⁷⁹ Uiteindelijk zal de zittingsrechter oordelen of er

³⁷⁵ M. BOCKSTAELE, “De implementatie van de ‘Saldus-wet’ in Nederland” in M. BOCKSTAELE en P. PONSERS (eds.), *Saldus Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (163) 173-174.

³⁷⁶ Art. 28d, lid 1 Sv. (NL); M. BOCKSTAELE, “De implementatie van de ‘Saldus-wet’ in Nederland” in M. BOCKSTAELE en P. PONSERS (eds.), *Saldus Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (163) 174; X., “TK 2014/15, 34 157 Toegang tot een advocaat in strafprocedures”, *NJB* 2015, <http://njb.nl/wetgeving/wetsvoorstellen/toegang-tot-een-advocaat-in-strafprocedures.13650.lynkx>; X., *Recht van verdachten op verhoorbijstand; ook voor meerderjarigen – 12 februari 2016*, www.rvr.org/nieuws/2016/februari/recht-van-verdachten-op-verhoorbijstand-ook-voor-meerderjarigen.html.

³⁷⁷ Art. 28b, lid 4 Sv. (NL); M. BOCKSTAELE, “De implementatie van de ‘Saldus-wet’ in Nederland” in M. BOCKSTAELE en P. PONSERS (eds.), *Saldus Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (163) 172; X., “TK 2014/15, 34 157 Toegang tot een advocaat in strafprocedures”, *NJB* 2015, <http://njb.nl/wetgeving/wetsvoorstellen/toegang-tot-een-advocaat-in-strafprocedures.13650.lynkx>.

³⁷⁸ Art. 488c Sv. (NL); M. BOCKSTAELE, “De implementatie van de ‘Saldus-wet’ in Nederland” in M. BOCKSTAELE en P. PONSERS (eds.), *Saldus Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (163) 172, 180-181; X., “TK 2014/15, 34 157 Toegang tot een advocaat in strafprocedures”, *NJB* 2015, <http://njb.nl/wetgeving/wetsvoorstellen/toegang-tot-een-advocaat-in-strafprocedures.13650.lynkx>.

³⁷⁹ Een afwijking van de rechten kan bijvoorbeeld ingegeven zijn door het vermoeden dat er nog verschillende gevaarlijke mededaders op vrije voeten zijn; Art. 28e Sv. (NL); M. BOCKSTAELE, “De implementatie van de

rechtmatig een uitzondering kon gemaakt worden. Indien dit oordeel negatief is, zullen de afgelegde verklaringen niet voor bewijs gebruikt mogen worden.³⁸⁰

1.2.2.3. *Vergelijkend perspectief*

Zowel België als Nederland zijn gebonden aan het EVRM. Het Salduz-arrest van het EHRM zorgde er bijgevolg voor dat beide landen dienden te voorzien in een regeling van de rechten van de verdachte bij een verhoor. Hoewel Nederland hier pas recentelijk aan tegemoet is gekomen met de indiening van twee wetsvoorstellen, kennen beide rechtssystemen nu toch een gelijkaardige regeling hieromtrent.³⁸¹ De cautieplicht, het zwijgrecht, de consultatiebijstand en de verhoorbijstand staan hierbij centraal.

Zowel de vrije als de aangehouden verdachte moeten voorafgaand aan het eerste verhoor geïnformeerd worden over hun recht om geen zelf-incriminerende verklaringen af te leggen en over hun zwijgrecht.³⁸² Het recht op voorafgaand vertrouwelijk overleg met de advocaat is in België voorzien voor iedere verdachte, zij het met meer beperkingen voor de vrije verdachte, die dit recht maar heeft bij bepaalde feiten.³⁸³ Voor iedere verdachte geldt dit echter wel slechts

‘Saldus-wet’ in Nederland” in M. BOCKSTAELE en P. PONSERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (163) 176.

³⁸⁰ M. BOCKSTAELE, “De implementatie van de ‘Saldus-wet’ in Nederland” in M. BOCKSTAELE en P. PONSERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (163) 177.

³⁸¹ Voorstel van wet ter Implementatie van richtlijn nr. 2013/48/EU van het Europees parlement en de Raad van 22 oktober 2013 betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming, Tweede Kamer der Staten-Generaal 2014-15, www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?id=2015Z02976&dossier=34157 (NL); Voorstel van wet tot Wijziging van het Wetboek van Strafvordering en enige andere wetten in verband met aanvulling van bepalingen over de verdachte, de raadsman en enkele dwangmiddelen, Tweede Kamer der Staten-Generaal 2014-15, www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?id=2015Z02981&dossier=34159 (NL).

³⁸² Art. 47bis, §1, lid 1 d) Sv.; Art. 47bis, §2, lid 1 2° Sv.; Art. 27c Sv. (NL); Art. 29 lid 2 Sv. (NL); F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 38-39; A. JACOBS, “Het verhoor en de noodzaak aan onmiddellijke cautie van de verdachte” in M. BOCKSTAELE en P. PONSERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (99) 99; T. SPRONKEN en T. DIEBEN, “Mededelen rechten aan verdachte” in C. CLEIREN, J. CRIJNS en M. VERPALEN (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, (107) 108-110.

³⁸³ Art. 47bis, §2, lid 1 3° Sv.; F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 39; A. JACOBS, “Het verhoor en de noodzaak aan onmiddellijke cautie van de verdachte” in M. BOCKSTAELE en P. PONSERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (99) 99.

eenmalig, vóór het eerste verhoor.³⁸⁴ Hier kan kritiek op geuit worden aangezien de consultatiebijstand ook nuttig kan zijn in de daaropvolgende verhoren.³⁸⁵ In Nederland heeft de van zijn vrijheid beroofde verdachte dit recht. In beide landen kan dit vertrouwelijk gesprek maximaal dertig minuten duren.³⁸⁶

Daarnaast beschikt de verdachte die van zijn vrijheid is beroofd ook over een recht op verhoorbijstand.³⁸⁷ Zowel in België als in Nederland kan het verhoor onderbroken worden voor bijkomend overleg. Daar waar dit in België slechts één maal kan, kan dit in Nederland in beginsel onbeperkt tenzij hierdoor de voortgang van het verhoor in het gedrang zou komen.³⁸⁸ Dat enkel de van zijn vrijheid beroofde verdachte over dit recht beschikt is voor kritiek vatbaar.

³⁸⁴ Art. 2bis, §1, lid 1 Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, BS 14 augustus 1990, 15.779; F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSAERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 40-42.

³⁸⁵ P. DE HERT, T. DECAIGNY en M. COLETTE, “Vijf manco's aan de Salduzwet in het licht van de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens en nakende EU-strafproceswetgeving” in F. GOOSSENS, H. BERKMOES, A. DUCHATELET en F. HUTSEBAUT (eds.), *De Salduz-regeling: Theorie en praktijk vandaag en morgen*, Brussel, Politeia, 2012, (303) 313.

³⁸⁶ Art. 2bis, §1, lid 3 Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, BS 14 augustus 1990, 15.779; Art. 28c, lid 1 Sv. (NL); F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSAERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 43; M. BOCKSTAELE, “De implementatie van de ‘Saldus-wet’ in Nederland” in M. BOCKSTAELE en P. PONSAERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (163) 173; X., “TK 2014/15, 34 157 Toegang tot een advocaat in strafprocedures”, *NJB* 2015, <http://njb.nl/wetgeving/wetsvoorstellen/toegang-tot-een-advocaat-in-strafprocedures.13650.lynkx>.

³⁸⁷ Art. 2bis, §2, lid 1 Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, BS 14 augustus 1990, 15.779; Art. 28d, lid 1 Sv. (NL); F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSAERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 44; M. BOCKSTAELE, “De implementatie van de ‘Saldus-wet’ in Nederland” in M. BOCKSTAELE en P. PONSAERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (163) 164; A. JACOBS, “Het verhoor en de noodzaak aan onmiddellijke cautie van de verdachte” in M. BOCKSTAELE en P. PONSAERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (99) 99.

³⁸⁸ Art. 28d, lid 1 Sv. (NL); Art. 2bis, §2, lid 5 Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, BS 14 augustus 1990, 15.779; F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSAERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 48; M. BOCKSTAELE, “De implementatie van de ‘Saldus-wet’ in Nederland” in M. BOCKSTAELE en P. PONSAERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (163) 174; X., “TK 2014/15, 34 157 Toegang tot een advocaat in strafprocedures”, *NJB* 2015, <http://njb.nl/wetgeving/wetsvoorstellen/toegang-tot-een-advocaat-in-strafprocedures.13650.lynkx>; X., *Recht van verdachten op verhoorbijstand; ook voor meerderjarigen – 12 februari 2016*, www.rvr.org/nieuws/2016/februari/recht-van-verdachten-op-verhoorbijstand-ook-voor-meerderjarigen.html.

Vrijheidsberoving lijkt geen relevant criterium om het recht op verhoorbijstand te beperken, dat immers ook zeer nuttig kan zijn voor een vrije verdachte.³⁸⁹

In beide landen kan er afgeweken worden van het consultatie- en bijstandsrecht. In België is deze mogelijkheid eerder vaag omschreven. Zo kan er afgezien worden van deze rechten indien de bijzondere omstandigheden van de zaak dit vereisen en voor zover hiertoe dwingende redenen zijn.³⁹⁰ Een verder explicitering van de ingeroepen omstandigheden en dwingende redenen zal hierbij noodzakelijk zijn ter voorkoming van al te eenvoudige afwijkingen. In Nederland kan er van de rechten afgeweken worden wanneer er een dringende noodzaak is om ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of fysieke integriteit van een persoon te voorkomen of wanneer aanzienlijke schade aan het onderzoek voorkomen dient te worden.³⁹¹ België en Nederland voorzien in een gelijkaardige sanctie wanneer de rechten bij het verhoor onrechtmatig worden ingeperkt. In dat geval zullen de onrechtmatig afgelegde verklaringen immers ontoelaatbaar zijn als bewijs.³⁹²

Van de consultatie- en verhoorbijstand voorafgaand en tijdens het verhoor kan een belangrijke preventieve werking uitgaan tegen valse en gedwongen bekentenissen. Vooreerst kan de advocaat zijn cliënt vóór het verhoor informeren over de procedure en hem wijzen op zijn rechten zoals het zwijgrecht of het recht om geen zelf-incriminerende verklaringen af te leggen. Daarnaast kan hij controleren of de cliënt wel in staat is om verhoord te worden. Verder kunnen ze ook de strategie van verdediging bespreken. Bovendien kan de advocaat zijn cliënt voorbereiden op de ondervraging en morele ondersteuning bieden, daar een strafrechtelijk verhoor een stressvolle gebeurtenis kan zijn.³⁹³ Daarnaast leidt de aanwezigheid van de

³⁸⁹ P. DE HERT, T. DECAIGNY en M. COLETTE, “Vijf manco's aan de Salduzwet in het licht van de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens en nakende EU-strafproceswetgeving” in F. GOOSSENS, H. BERKMOES, A. DUCHATELET en F. HUTSEBAUT (eds.), *De Salduz-regeling: Theorie en praktijk vandaag en morgen*, Brussel, Politeia, 2012, (303) 312.

³⁹⁰ Art. 2bis, §5 Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, *BS* 14 augustus 1990, 15.779; F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSAAERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 49.

³⁹¹ Art. 28e Sv. (NL).

³⁹² Art. 47bis, §6 Sv.; GwH 14 februari 2013, nr. 7/2013; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1030; M. BOCKSTAELE, “De implementatie van de ‘Saldus-wet’ in Nederland” in M. BOCKSTAELE en P. PONSAAERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (163) 177.

³⁹³ Salduz-gedragscode 7 december 2011 na afkondiging van de wet consultatie- en bijstandsrecht van 13 augustus 2011, [http://www.elfri.be/sites/default/files/Salduz-gedragscode%20NL\[1\].pdf](http://www.elfri.be/sites/default/files/Salduz-gedragscode%20NL[1].pdf); F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSAAERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 40, 46.

advocaat bij het verhoor ertoe dat hij kan tussenkomen wanneer de ondervragers ongeoorloofde druk of technieken gebruiken om de verdachte te doen bekennen. Zo kan hij ook toezien op de naleving van de mededelingsplicht van de verhoorders en de daadwerkelijke naleving van het zwijgrecht.³⁹⁴

De advocaat heeft echter een beperkte rol tijdens het verhoor. Hij dient zich eerder passief op te stellen en zijn tussenkomsten tot een minimum te beperken.³⁹⁵ Ondanks deze passieve rol, kan er toch verwacht worden dat de loutere aanwezigheid van de advocaat reeds een gunstig effect zal hebben op het correcte verloop van het verhoor.³⁹⁶ Een actieve tussenkomst zal desalniettemin soms onontbeerlijk zijn wanneer eventuele onethische technieken dreigen te leiden tot een valse en gedwongen bekentenis.³⁹⁷ Daarnaast zou een actievere rol ook de waarheidsvinding kunnen dienen. Wanneer de advocaat een ruim contact met zijn cliënt zou worden toegestaan, kan hij hem er bijvoorbeeld op wijzen dat zijn standpunt onhoudbaar is om hem zo tot medewerking aan te moedigen. Zowel de rechten van verdediging als de waarheidsvinding zouden aldus gebaat kunnen zijn bij een actievere rol van de advocaat tijdens het verhoor.³⁹⁸ Tegenstanders van de verhoorbijstand wijzen er echter op dat de aanwezigheid

³⁹⁴ Salduz-gedragscode 7 december 2011 na afkondiging van de wet consultatie- en bijstandsrecht van 13 augustus 2011, [http://www.elfri.be/sites/default/files/Salduz-gedragscode%20NL\[1\].pdf](http://www.elfri.be/sites/default/files/Salduz-gedragscode%20NL[1].pdf); H. DAMS, “Het belang van een kwaliteitsvol (proces-verbaal van) verhoor” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (195) 200; P. PONSASERS en M. DE WAELE, “Het EHRM en de zaak Salduz: een steeds indringender vraag naar juridische bijstand tijdens het politieverhoor” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (13) 19; M. VAN DE PLAS, “Inleiding” in R. SCHELLINGEN en N. SCHOLTEN (eds.), *Het verdachtenverhoor: meer dan het stellen van vragen*, Mechelen, Kluwer, 2014, (25) 31.

³⁹⁵ P. DE HERT, T. DECAIGNY en M. COLETTE, *De wet consultatie- en bijstandsrecht (Salduz-wet)*, Mechelen, Kluwer, 2011, 567; F. SCHUERMANS en M. BOCKSTAELE, “De nieuwe consultatie- en bijstandsregeling door een advocaat in het Belgische strafprocesrecht na de ‘Salduzwet’: een overzicht in vogelvlucht” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (37) 47.

³⁹⁶ L. VAN PUYENBROECK, “De invulling van het begrip ontoelaatbare druk bij het politieel verdachtenverhoor: praktische richtlijnen voor de bijstandverlenende advocaat” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (155) 159.

³⁹⁷ L. VAN PUYENBROECK, “De invulling van het begrip ontoelaatbare druk bij het politieel verdachtenverhoor: praktische richtlijnen voor de bijstandverlenende advocaat” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSASERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (155) 159.

³⁹⁸ P. DE HERT, T. DECAIGNY en M. COLETTE, “Vijf manco's aan de Salduzwet in het licht van de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens en nakende EU-strafproceswetgeving” in F. GOOSSENS, H. BERKMOES, A. DUCHATELET en F. HUTSEBAUT (eds.), *De Salduz-regeling: Theorie en praktijk vandaag en morgen*, Brussel, Politeia, 2012, (303) 314-316.

van de advocaat tot een verminderde medewerking van de verdachte kan leiden, aangezien de cliënt zo geadviseerd kan worden zijn zwijgrecht te gebruiken.³⁹⁹

De Europese Richtlijn met minimumregels aangaande het recht op bijstand in strafprocedures zorgt er echter voor dat de lidstaten nog enkele aanpassingen zullen moeten doen aan hun wetgeving, en dit uiterlijk tegen 27 november 2016.⁴⁰⁰ Deze Richtlijn stelt onder meer dat de advocaat die aanwezig is tijdens het verhoor hieraan ook daadwerkelijk mag deelnemen. Dit impliceert aldus een actievere houding van de advocaat, die vragen mag stellen en verklaringen kan afleggen.⁴⁰¹ Daarnaast stelt de Richtlijn dat de rechten bij het verhoor dienen te gelden voor alle verdachten en beklaagden, vanaf ze er formeel van in kennis worden gesteld verdachte te zijn, ongeacht of ze aangehouden zijn.⁴⁰² Daarnaast lijkt ook de beperking van de consultatie- en verhoorbijstand tot het eerste verhoor weg te vallen, waardoor de verdachte ook van deze rechten zal kunnen genieten in verdere verhoren.⁴⁰³ Het valt af te wachten hoe dit alles concreet geregeld zal worden in de wetgeving.⁴⁰⁴

1.2.3. De opname van het verhoor

In dit deel wordt er dieper ingegaan op de audiovisuele of auditieve opname van het verdachtenverhoor. Aangezien de focus ligt op het vermijden van gerechtelijke dwalingen, in

³⁹⁹ H. DAMS, “Het belang van een kwaliteitsvol (proces-verbaal van) verhoor” in M. BOCKSTAELE, E. DEVROE en P. PONSAAERS (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, (195) 207.

⁴⁰⁰ Richtlijn Europees Parlement en Raad nr. 2013/48/EU, 22 oktober 2013 betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming, *PB* 6 november 2013, L 294/1; K. GEENS, “Welke richting zal het federaal regeerakkoord uitgaan?” in M. BOCKSTAELE en P. PONSAAERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (13) 13.

⁴⁰¹ Art. 3, lid 3b Richtlijn Europees Parlement en Raad nr. 2013/48/EU, 22 oktober 2013 betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming, *PB* 6 november 2013, L 294/1.

⁴⁰² Art. 2, lid 1 Richtlijn Europees Parlement en Raad nr. 2013/48/EU, 22 oktober 2013 betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming, *PB* 6 november 2013, L 294/1.

⁴⁰³ Art. 3 Richtlijn Europees Parlement en Raad nr. 2013/48/EU, 22 oktober 2013 betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming, *PB* 6 november 2013, L 294/1.

⁴⁰⁴ M. BOCKSTAELE, “De implementatie van de ‘Saldus-wet’ in Nederland” in M. BOCKSTAELE en P. PONSAAERS (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, (163) 181; T. SPRONKEN, “1 maart 2016: een mijlpaal voor verhoorbijstand”, *NJB* 2016, (552) 552.

dit deel meer specifiek door valse en gedwongen bekentenissen, wordt er niet ingegaan op de verhoren van getuigen of slachtoffers. Dit deel betreft daarnaast niet zozeer het verhoor op afstand, doch wel de registratie van een verdachtenverhoor waardoor het onder meer mogelijk wordt om *a posteriori* te oordelen over de omstandigheden waarin verklaringen werden afgelegd.

De auditieve of audiovisuele opname van het verhoor kan enkele voordelen bieden met het oog op de waarheidsvinding. Ten eerste zullen ondervragers naar verwachting zich nog meer onthouden van ongeoorloofde druk en suggestieve verhoortechnieken, waardoor het risico op valse en gedwongen bekentenissen zal afnemen.⁴⁰⁵ Daarnaast is het proces-verbaal van een niet-opgenomen verhoor niet altijd transparant wat betreft sommige factoren zoals de wijze van vraagstelling of het non-verbaal gedrag van de verdachte tijdens het verhoor.⁴⁰⁶ Rechters zullen bijgevolg aan de hand van een opname een realistischer beeld krijgen van de omstandigheden waarin een bekentenis werd afgelegd, waardoor ze ook de geloofwaardigheid ervan correcter zullen kunnen beoordelen.⁴⁰⁷ Bij eventuele discussie omtrent de correctheid of de inhoud van een afgelegde bekentenis kan de opname ook duidelijkheid bieden, wat de rechtsbescherming

⁴⁰⁵ D. VAN DAELE, “Het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media: een commentaar bij de wet van 2 augustus 2002”, *T.Strafr.* 2003, (46) 52; S. KASSIN en G. GUDJONSSON, “The psychology of confessions: a review of the literature and issues”, *Psychological Science in the Public Interest* 2004, (33) 60-61; A. VAN AMELSVOORT, I. RISPENS en H. GROLMAN, *Handleiding verhoor*, ‘s-Gravenhage, Reed Business, 2007, 249; S. KASSIN, “False confessions”, *Albany Law Review* 2010, (1227) 1234; A. VRIJ, “Het verhoren van verdachten” in P. VAN KOPPEN, H. MERCKELBACH, M. JELICIC en J. DE KEIJSER (eds.), *Reizen met mijn rechter: psychologie van het recht*, Deventer, Kluwer, 2010, (723) 750; B. GARRETT, “Trial and Error” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (77) 85; P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 374.

⁴⁰⁶ D. VAN DAELE, “Het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media: een commentaar bij de wet van 2 augustus 2002”, *T.Strafr.* 2003, (46) 52; A. VAN AMELSVOORT, I. RISPENS en H. GROLMAN, *Handleiding verhoor*, ‘s-Gravenhage, Reed Business, 2007, 97; M. DUKER en L. STEVENS, “Het politieële verdachtenverhoor: meer aandacht gewenst voor de totstandkoming van een betrouwbare verdachtenverklaring” in M. BORGERS, M. DUKER en L. STEVENS (eds.), *Politie in beeld – Liber amicorum Jan Naeyé*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2009, (77) 101; P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 374.

⁴⁰⁷ D. VAN DAELE, “Het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media: een commentaar bij de wet van 2 augustus 2002”, *T.Strafr.* 2003, (46) 52; A. VAN AMELSVOORT, I. RISPENS en H. GROLMAN, *Handleiding verhoor*, ‘s-Gravenhage, Reed Business, 2007, 96; S. KASSIN en G. GUDJONSSON, “The psychology of confessions: a review of the literature and issues”, *Psychological Science in the Public Interest* 2004, (33) 60-61; S. KASSIN, “False confessions”, *Albany Law Review* 2010, (1227) 1234; A. VRIJ, “Het verhoren van verdachten” in P. VAN KOPPEN, H. MERCKELBACH, M. JELICIC en J. DE KEIJSER (eds.), *Reizen met mijn rechter: psychologie van het recht*, Deventer, Kluwer, 2010, (723) 750; B. GARRETT, “Trial and Error” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (77) 85; P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 374.

van de verdachten ten goede zal komen maar ook de verhoorders zal beschermen tegen onterechte aantijgingen van ongeoorloofde druk.⁴⁰⁸

Toch zijn ook enkele nadelen verboden aan het opnemen van een verhoor. Zo wordt er gesteld dat de verklaringsbereidheid van de verhoorde zal afnemen wanneer hij weet dat zijn verhoor opgenomen wordt. Bovendien bestaat het risico dat er te veel aandacht zal uitgaan naar het gedrag van de verdachte en niet zozeer naar de inhoud van zijn verklaringen.⁴⁰⁹

1.2.3.1. België

De audiovisuele of auditieve opname van het verhoor van een verdachte is in België wettelijk geregeld. De procureur des Konings of de onderzoeksrechter kan het bevel geven om het verhoor op te nemen.⁴¹⁰ Daarnaast kan ook de politierechtbank of de correctionele rechtbank dit bevel geven indien de procureur des Konings dit gemotiveerd vordert.⁴¹¹

In beginsel kan ieder verhoor opgenomen worden, ongeacht de feiten die er het onderwerp van uitmaken en zonder dat hier bijzondere omstandigheden voor vereist zijn.⁴¹² De verhoorde persoon moet hier niet zijn toestemming voor geven, maar wordt er wel op voorhand van in kennis gesteld.⁴¹³

Er dienen enkele voorwaarden vervuld te zijn vooraleer er mag overgegaan worden tot de opname van het verhoor. Zo mag dergelijk verhoor enkel afgenomen worden door de procureur des Konings of de onderzoeksrechter zelf, tenzij ze hiertoe een specifieke politieambtenaar bij

⁴⁰⁸ D. VAN DAELE, “Het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media: een commentaar bij de wet van 2 augustus 2002”, *T.Strafr.* 2003, (46) 52; A. VAN AMELSVOORT, I. RISPENS en H. GROLMAN, *Handleiding verhoor*, ‘s-Gravenhage, Reed Business, 2007, 97.

⁴⁰⁹ D. VAN DAELE, “Het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media: een commentaar bij de wet van 2 augustus 2002”, *T.Strafr.* 2003, (46) 53; A. VAN AMELSVOORT, I. RISPENS en H. GROLMAN, *Handleiding verhoor*, ‘s-Gravenhage, Reed Business, 2007, 97.

⁴¹⁰ Art. 112ter, §1 Sv.; D. VAN DAELE, “Het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media: een commentaar bij de wet van 2 augustus 2002”, *T.Strafr.* 2003, (46) 47; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 317.

⁴¹¹ Art. 158quater Sv.; art. 189 Sv.; D. VAN DAELE, “Het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media: een commentaar bij de wet van 2 augustus 2002”, *T.Strafr.* 2003, (46) 47-48; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 317.

⁴¹² D. VAN DAELE, “Het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media: een commentaar bij de wet van 2 augustus 2002”, *T.Strafr.* 2003, (46) 48; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 317.

⁴¹³ Art. 112ter, §1 Sv.; D. VAN DAELE, “Het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media: een commentaar bij de wet van 2 augustus 2002”, *T.Strafr.* 2003, (46) 48; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 317.

naam aanstellen.⁴¹⁴ Het bevel om over te gaan tot de opname van het verhoor moet bovendien gemotiveerd worden.⁴¹⁵

Om te vermijden dat eventuele onregelmatigheden tijdens het verhoor uit de opname geknipt zouden worden, werd bij de voorbereidingen van de wet werd gesteld dat het verhoor integraal opgenomen moest worden. Dit voorschrift werd echter niet in de wet opgenomen.⁴¹⁶

Van het opgenomen verhoor wordt een proces-verbaal opgesteld waarin de belangrijkste aspecten van het verhoor worden vermeld. Eventueel worden ook de meest relevante passages van het verhoor erin overgeschreven.⁴¹⁷ De procureur des Konings, de onderzoeksrechter, de verhoorde en de andere partijen betrokken in het geding kunnen echter wel verzoeken dat bepaalde passages letterlijk worden overgeschreven.⁴¹⁸ Daarnaast moet het proces-verbaal de motivering bevatten waarom besloten werd om een audiovisueel of auditief opgenomen verhoor af te nemen.⁴¹⁹

1.2.3.2. *Nederland*

Men maakt in Nederland een onderscheid voor de verplichting tot enerzijds auditieve registratie en anderzijds audiovisuele registratie van het verhoor. Auditieve opname van het verhoor van een verdachte is verplicht wanneer de onderzochte feiten ernstig zijn. Zo zal de auditieve registratie in beginsel steeds verplicht zijn wanneer het slachtoffer overleden is, de mogelijke straf voor de onderzochte feiten twaalf jaar of meer is, de mogelijke straf minder dan twaalf jaar is maar het slachtoffer een zwaar lichamelijk letsel heeft opgelopen, de onderzochte feiten

⁴¹⁴ Art. 112ter, §2 Sv.; D. VAN DAELE, “Het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media: een commentaar bij de wet van 2 augustus 2002”, *T.Strafr.* 2003, (46) 49 ; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 317.

⁴¹⁵ Art. 112ter, §3 Sv.; D. VAN DAELE, “Het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media: een commentaar bij de wet van 2 augustus 2002”, *T.Strafr.* 2003, (46) 49; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 317.

⁴¹⁶ Verslag namens de Commissie voor de Justitie uitgebracht door mevrouw Fauzaya Talhaoui, *Parl.St.*, Kamer 2001-2002, nr. 1590/004, 9; D. VAN DAELE, “Het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media: een commentaar bij de wet van 2 augustus 2002”, *T.Strafr.* 2003, (46) 50.

⁴¹⁷ Art. 112ter, §3 Sv.; D. VAN DAELE, “Het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media: een commentaar bij de wet van 2 augustus 2002”, *T.Strafr.* 2003, (46) 49; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 317.

⁴¹⁸ Art. 112ter, §4 Sv.; D. VAN DAELE, “Het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media: een commentaar bij de wet van 2 augustus 2002”, *T.Strafr.* 2003, (46) 49; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 317-318.

⁴¹⁹ Art. 112ter, §3 Sv.; D. VAN DAELE, “Het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media: een commentaar bij de wet van 2 augustus 2002”, *T.Strafr.* 2003, (46) 49; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 317.

een zedendelict betreffen waarop een mogelijke straf van acht jaar of meer op staat, of de onderzochte feiten seksueel misbruik in een afhankelijkheidsrelatie uitmaken.⁴²⁰

Audiovisuele opname van het verhoor zal dan weer verplicht zijn in bovengenoemde gevallen én wanneer bovendien de verhoorde persoon kwetsbaar is. Minderjarigen onder de 16 jaar en personen met een verstandelijke beperking of cognitieve functiestoornis worden als dergelijke kwetsbare personen gezien. Wanneer de verhoorder tijdens het verhoor ondersteund wordt door een gedragsdeskundige zal de audiovisuele opname eveneens verplicht zijn.⁴²¹

Zijn de hierboven vermelde voorwaarden niet vervuld, vindt er in principe geen opname van het verhoor plaats. De officier van justitie of de advocaat-generaal kan hier echter een uitzondering op maken, na overleg met de teameider van de opsporingsinstantie, indien hij door de specifieke factoren van de zaak het toch aangewezen acht om het verhoor op te nemen. Dergelijke factoren kunnen verband houden met de persoon van de verhoorde, de aard van de zaak of het verloop van het verhoor. De teamleider van de opsporingsinstantie kan ten slotte ook zelf opdracht geven tot de opname van het verhoor wanneer het verloop van het verhoor hier onverwacht aanleiding tot geeft.⁴²²

Wanneer het verhoor auditief of audiovisueel opgenomen wordt, dient dit meegedeeld te worden aan de verdachte. Zijn toestemming is hiervoor evenwel niet vereist.⁴²³ De opname van het verhoor mag pas beëindigd worden wanneer de verdachte de verhoorruimte verlaten heeft.⁴²⁴

Er wordt van ieder opgenomen verhoor een samenvattend proces-verbaal opgemaakt. De belangrijkste delen worden hierin zo veel als mogelijk letterlijk in de woorden van de verhoorde weergegeven. Naast enkele verplichte vermeldingen bevat het proces-verbaal verder ook een beschrijving van de gevolgde werkwijze. Andere passages van het verhoor kunnen slechts

⁴²⁰ Aanwijzing 1 januari 2013 auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten, <http://wetten.overheid.nl/BWBR0032552/2013-01-01> (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 315.

⁴²¹ Aanwijzing 1 januari 2013 auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten, <http://wetten.overheid.nl/BWBR0032552/2013-01-01> (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 315.

⁴²² Aanwijzing 1 januari 2013 auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten, <http://wetten.overheid.nl/BWBR0032552/2013-01-01> (NL).

⁴²³ Aanwijzing 1 januari 2013 auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten, <http://wetten.overheid.nl/BWBR0032552/2013-01-01> (NL).

⁴²⁴ Aanwijzing 1 januari 2013 auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten, <http://wetten.overheid.nl/BWBR0032552/2013-01-01> (NL).

letterlijk in het proces-verbaal weergegeven worden in bijzondere situaties en op uitdrukkelijk verzoek van de officier van justitie, de advocaat-generaal of de rechter-commissaris.⁴²⁵

1.2.3.3. *Vergelijkend perspectief*

Zowel in België als in Nederland is een audiovisuele of auditieve opname van het verdachtenverhoor mogelijk. In België is dergelijke opname nooit verplicht, maar kan dit in beginsel altijd gemotiveerd bevolen of gevorderd worden door de procureur des Konings of de onderzoeksrechter.⁴²⁶ In Nederland daarentegen zal in een aantal gevallen de auditieve dan wel de audiovisuele opname wel verplicht zijn. Wanneer de onderzochte feiten ernstig zijn is de auditieve opname verplicht. Is de verhoorde persoon daarenboven kwetsbaar, zal ook de audiovisuele opname verplicht zijn.⁴²⁷ Dit biedt een belangrijke waarborg tegen valse en gedwongen bekentenissen. Personen die kwetsbaar zijn omwille van hun leeftijd, fysieke of mentale toestand zijn immers in het bijzonder vatbaar voor beïnvloeding. Wanneer de ondervragers bijgevolg druk zetten tijdens het verhoor, is er bij deze personen een verhoogd risico op valse en gedwongen bekentenissen.⁴²⁸ De audiovisuele opname van het verhoor zal echter toelaten om de omstandigheden van het verhoor te beoordelen zodat eventuele ongeoorloofde druk bestraft kan worden. Derhalve kan aanbevolen worden een gelijkaardige verplichting op te nemen in de Belgische wetgeving, aangezien een eventuele opname nu afhankelijk is van het initiatief van de procureur des Konings of de onderzoeksrechter. Naast de gevallen waarin opname verplicht is in Nederland, kunnen de officier van justitie, de advocaat-generaal of de teamleider van de opsporingsinstantie in bepaalde gevallen het verhoor ook opnemen wanneer ze dit aangewezen achten.⁴²⁹

Waarom Nederland wel en België niet voorziet in de verplichte opname van het verdachtenverhoor valt te verklaren door de ‘Schiedammer Parkmoord’, een zaak uit Nederland

⁴²⁵ Aanwijzing 1 januari 2013 auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten, <http://wetten.overheid.nl/BWBR0032552/2013-01-01> (NL).

⁴²⁶ Art. 112ter, §1 Sv.; art. 158quater Sv.; art. 189 Sv.; D. VAN DAELE, “Het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media: een commentaar bij de wet van 2 augustus 2002”, *T.Strafr.* 2003, (46) 47-48; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 317.

⁴²⁷ Aanwijzing 1 januari 2013 auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten, <http://wetten.overheid.nl/BWBR0032552/2013-01-01> (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 315.

⁴²⁸ S. KASSIN en L. WRIGHTSMAN, “Confession Evidence” in S. KASSIN en L. WRIGHTSMAN (eds.), *The psychology of evidence and trial procedures*, Beverly Hills, Sage Publications, 1985, (67) 77; C. MEISSNER, A. HORGAN en J. ALBRECHTSEN, “False confessions” in R. KOCSIS (ed.), *Applied criminal psychology: A guide to forensic behavioural sciences*, Springfield, IL: Charles C. Thomas Publisher, 2009, (191) 194.

⁴²⁹ Aanwijzing 1 januari 2013 auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten, <http://wetten.overheid.nl/BWBR0032552/2013-01-01> (NL).

waarin een gerechtelijke dwaling begaan werd. Er was bij deze zaak veel discussie over de afgelegde bekentenissen van de veroordeelde tijdens zijn verhoren. Hoewel hij zelf steeds volhield dat zijn bekentenissen vals waren en werden afgelegd onder druk, kon dit niet opgemaakt worden uit het proces-verbaal van het verhoor. Wanneer uiteindelijk zijn onschuld bleek uit een DNA-test, groeide het besef dat er iets ondernomen moest worden teneinde een degelijke controle op het verloop van het verhoor mogelijk te maken. Daarom werd in Nederland de opname van het verdachtenverhoor verplicht gemaakt in bepaalde gevallen.⁴³⁰

In beide landen dient de verdachte wiens verhoor wordt opgenomen hierover geïnformeerd te worden. Zijn toestemming zal evenwel niet vereist zijn.⁴³¹ Een verschil tussen de Belgische en Nederlandse regeling betreft de persoon van de verhoorder bij een opgenomen verhoor. Daar waar dit in België de procureur des Konings, de onderzoeksrechter of een hiertoe specifiek bij naam aangestelde politieambtenaar moet zijn, kan dit in Nederland in principe gebeuren door iedere opsporingsambtenaar.⁴³²

Verder schrijft de Nederlandse regeling voor dat de opname pas beëindigd mag worden wanneer de verdachte de verhooruimte verlaten heeft.⁴³³ In België werd een gelijkaardige bepaling niet weerhouden in de wet.⁴³⁴ De verplichting om het verhoor integraal op te nemen kan nochtans de garantie bieden dat er niet geknoeid wordt met de opname.

Beide rechtssystemen schrijven voor dat een proces-verbaal moet worden opgesteld van het opgenomen verhoor. In beginsel dient dit proces-verbaal samenvattend te zijn en enkel de belangrijkste aspecten te bevatten, al kan er verzocht worden om ook specifieke passages letterlijk over te nemen.⁴³⁵ Het feit dat dit *a posteriori* dient te gebeuren en niet gelijktijdig met

⁴³⁰ R. HORSELENBERG, “Voorkom gerechtelijke dwalingen: neem verdachtenverhoren op video op”, *De orde van de dag: criminaliteit en samenleving* 2009, (43) 43.

⁴³¹ Art. 112ter, §1 Sv.; Aanwijzing 1 januari 2013 auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten, <http://wetten.overheid.nl/BWBR0032552/2013-01-01> (NL); D. VAN DAELE, “Het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media: een commentaar bij de wet van 2 augustus 2002”, *T.Strafr.* 2003, (46) 48; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 317.

⁴³² Art. 112ter, §2 Sv.; Aanwijzing 1 januari 2013 auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten, <http://wetten.overheid.nl/BWBR0032552/2013-01-01> (NL); D. VAN DAELE, “Het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media: een commentaar bij de wet van 2 augustus 2002”, *T.Strafr.* 2003, (46) 49; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 317.

⁴³³ Aanwijzing 1 januari 2013 auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten, <http://wetten.overheid.nl/BWBR0032552/2013-01-01> (NL).

⁴³⁴ Verslag namens de Commissie voor de Justitie uitgebracht door mevrouw Fauzaya Talhaoui, *Parl.St.*, Kamer 2001-2002, nr. 1590/004, 9; D. VAN DAELE, “Het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media: een commentaar bij de wet van 2 augustus 2002”, *T.Strafr.* 2003, (46) 50.

⁴³⁵ Art. 112ter, §3-4 Sv.; Aanwijzing 1 januari 2013 auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten, <http://wetten.overheid.nl/BWBR0032552/2013-01-01> (NL); D. VAN DAELE, “Het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media: een commentaar bij de wet van 2

het verhoor, leidt ertoe dat dit een tijdrovende bezigheid kan worden voor de politieambtenaren, zeker wanneer er passages letterlijk overgenomen moeten worden.⁴³⁶

1.3. Het DNA-onderzoek

Een strafrechtelijk onderzoek raakt vaak aan complexe materies waarvoor de nodige kennis niet aanwezig is bij gerecht en politie. In dat geval zal het noodzakelijk zijn om een beroep te doen op externe personen die wel over de nodige expertise in dergelijke materies beschikken.⁴³⁷ Zo speelt onder meer DNA-onderzoek door deskundigen een steeds grotere rol in strafrechtelijke onderzoeken. Correct uitgevoerde DNA-testen kunnen zorgen voor meer duidelijkheid omtrent iemands schuld dan wel onschuld. Foutief uitgevoerde DNA-testen vormen daarentegen één van de meest voorkomende oorzaken van gerechtelijke dwalingen.⁴³⁸ Bijgevolg is het voor de preventie van gerechtelijke dwalingen van belang dat de rechtssystemen voorzien in een adequate regeling van het DNA-onderzoek. Een DNA-onderzoek kan in strafzaken daarnaast eveneens een preventieve werking hebben wanneer het voldoende mogelijkheden biedt aan de verdachte om ook elementen van zijn onschuld aan te tonen.

1.3.1. België

Het DNA-onderzoek is in België wettelijk geregeld.⁴³⁹ Daarnaast kent België twee nationale DNA-gegevensbanken die verbonden zijn aan het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie.⁴⁴⁰ Het klassieke DNA-onderzoek bestaat uit het vergelijken van DNA-profielen. De wet definieert dergelijk onderzoek als volgt: “*de vergelijking van genetische profielen van aangetroffen sporen met genetische profielen verkregen van referentiestalen of hun onderlinge vergelijkingen*”.⁴⁴¹ Dergelijk DNA-onderzoek mag in strafzaken enkel uitgevoerd worden wanneer het dient om personen die betrokken zijn bij het misdrijf te kunnen identificeren, om

augustus 2002”, *T.Strafr.* 2003, (46) 49; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 317-318.

⁴³⁶ D. VAN DAELE, “Het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media: een commentaar bij de wet van 2 augustus 2002”, *T.Strafr.* 2003, (46) 53; A. VAN AMELSVOORT, I. RISPENS en H. GROLMAN, *Handleiding verhoor*, ‘s-Gravenhage, Reed Business, 2007, 97.

⁴³⁷ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1058.

⁴³⁸ M. KILLIAS en R. HUFF, “Wrongful convictions and miscarriages of justice – what did we learn?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (373) 378.

⁴³⁹ Wet 22 maart 1999 betreffende de identificatieprocedure via DNA-analyse in strafzaken, *BS* 20 mei 1999, 17.547.

⁴⁴⁰ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1064.

⁴⁴¹ Art. 2, 3° Wet 22 maart 1999 betreffende de identificatieprocedure via DNA-analyse in strafzaken, *BS* 20 mei 1999, 17.547.

eventuele vermoedens omtrent personen op te heffen of de onschuld van personen te bewijzen.⁴⁴²

De wet bepaalt dat de procureur des Konings in het kader van een opsporingsonderzoek een DNA-onderzoek kan laten verrichten bij verdachten die ouder zijn dan zestien jaar. Hiervoor is wel de schriftelijke toestemming van deze verdachte vereist.⁴⁴³ Bovendien moet de verdachte op voorhand geïnformeerd worden over een aantal aspecten, zoals de omstandigheden van de zaak die het voorwerp is van het onderzoek, het bestaan van aanwijzingen van schuld van de verdachte, de mogelijke vergelijking van zijn DNA-profiel met andere profielen, de mogelijke bewaring van zijn DNA-profiel in de gegevensbank indien de vergelijking positief is, etc.⁴⁴⁴ Bij een gerechtelijk onderzoek kan er daarentegen een DNA-onderzoek uitgevoerd worden zonder dat de verdachte hiermee moet instemmen. Dit kan wel enkel indien de onderzochte feiten strafbaar zijn met minstens een gevangenisstraf van vijf jaar. Daarnaast moet de onderzoeksrechter onder meer de aanwijzingen van schuld tegen de verdachte en de noodzaak voor de dwang expliciteren. Bovendien dient de onderzoeksrechter de verdachte hierover op voorhand te horen en te informeren. Ook over de omstandigheden van de zaak, de eventuele vergelijkingen van zijn DNA-profiel en de eventuele bewaring hiervan moet de verdachte geïnformeerd worden.⁴⁴⁵ De verdere procedure verschilt nagenoeg niet tussen een opsporings- en een gerechtelijk onderzoek.⁴⁴⁶ De volgende uitleg gaat uit van het opsporingsonderzoek, maar geldt aldus ook voor een gerechtelijk onderzoek.

Voor de opstelling van het DNA-profiel en de eventuele vergelijking ervan met andere profielen, wijst de procureur des Konings een deskundige aan die verbonden is aan een laboratorium dat aan de door de Koning bepaalde erkenningsvoorwaarden voldoet.⁴⁴⁷ Deze

⁴⁴² Art. 3, §1 Wet 22 maart 1999 betreffende de identificatieprocedure via DNA-analyse in strafzaken, *BS* 20 mei 1999, 17.547; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1064.

⁴⁴³ Art. 44*quinqies*, §1 lid 1 Sv.; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1065.

⁴⁴⁴ Art. 44*quinqies*, §1 lid 2 Sv.; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1065.

⁴⁴⁵ Art. 90*undecies*, §1 lid 1-2 Sv.; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1067-1068.

⁴⁴⁶ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1067-1068.

⁴⁴⁷ Art. 44*quinqies*, §4 Sv.; Art. 2, 4° Wet 22 maart 1999 betreffende de identificatieprocedure via DNA-analyse in strafzaken, *BS* 20 mei 1999, 17.547; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1064.

deskundige dient hierover een verslag op te maken en dit te verzenden naar de procureur des Konings.⁴⁴⁸

De verdachte wordt geïnformeerd over het resultaat van het DNA-onderzoek. Hij heeft de mogelijkheid om een tegenonderzoek te eisen, uitgevoerd door een door hem aangewezen deskundige die verbonden is aan een laboratorium dat aan de door de Koning bepaalde erkenningsvoorwaarden voldoet.⁴⁴⁹

De deskundige zendt het opgestelde DNA-profiel van de verdachte naar de nationale DNA-gegevensbanken met het oog op een eenmalige vergelijking met de reeds bewaarde DNA-profielen.⁴⁵⁰ Wanneer de resultaten van de vergelijking uit het onderzoek positief zijn, en het referentiestaal van de verdachte aldus overeenkomt met aangetroffen materiaal op de plaats van het misdrijf, wordt het DNA-profiel van de verdachte opgeslagen in de nationale DNA-gegevensbank.⁴⁵¹

De deskundige die bewust een vergelijking tussen DNA-profielen uitvoert of laat uitvoeren met miskenning van de vormvoorschriften of buiten de wettelijke toepassingsgevallen, begaat een misdrijf.⁴⁵² Aangestelde deskundigen zijn dan ook verplicht om enkel de vergelijkingen uit te voeren die binnen hun specifieke opdracht vallen.⁴⁵³

1.3.2. Nederland

Het DNA-onderzoek wordt in het Nederlandse Wetboek van Strafvordering omschreven als “*het onderzoek van celmateriaal dat slechts gericht is op het vergelijken van DNA-profielen, het vaststellen van uiterlijk waarneembare persoonskenmerken van de onbekende verdachte of het onbekende slachtoffer of het vaststellen van verwantschap.*”⁴⁵⁴ Dergelijk DNA-onderzoek

⁴⁴⁸ Art. 44*quinqies*, §5 Sv.; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1064.

⁴⁴⁹ Art. 44*quinqies*, §6 lid 1-2 Sv.; Art. 90*undecies*, §5 Sv.; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1065.

⁴⁵⁰ Art. 44*quinqies*, §7 Sv.; Art. 90*undecies*, §6 Sv.; Art. 5*quater*, §2 Wet 22 maart 1999 betreffende de identificatieprocedure via DNA-analyse in strafzaken, BS 20 mei 1999, 17.547; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1064.

⁴⁵¹ Art. 44*quinqies*, §8 Sv.; Art. 90*undecies*, §6 Sv.; Art. 5*quater*, §1 Wet 22 maart 1999 betreffende de identificatieprocedure via DNA-analyse in strafzaken, BS 20 mei 1999, 17.547; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1064.

⁴⁵² Art. 5*quater*, §3 Wet 22 maart 1999 betreffende de identificatieprocedure via DNA-analyse in strafzaken, BS 20 mei 1999, 17.547.

⁴⁵³ Art. 8*bis* Wet 22 maart 1999 betreffende de identificatieprocedure via DNA-analyse in strafzaken, BS 20 mei 1999, 17.547.

⁴⁵⁴ Art. 138a Sv. (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 524.

kan enkel uitgevoerd worden indien het in het belang is van het onderzoek.⁴⁵⁵ Dit houdt in dat een bevolen DNA-onderzoek zowel proportioneel als subsidiair moet zijn, en er enkel op gericht mag zijn om een delict te verhelderen.⁴⁵⁶ Daarnaast verzet het onderzoeksbelang er zich echter niet tegen dat onder bepaalde voorwaarden een uitgevoerd DNA-onderzoek bij een concreet misdrijf ook aangewend kan worden om de betrokkenheid van een verdachte na te gaan bij andere misdrijven.⁴⁵⁷

De officier van justitie en de rechter-commissaris hebben de bevoegdheid om ambtshalve of op verzoek van de verdachte een DNA-onderzoek te laten uitvoeren, teneinde het DNA-profiel van de verdachte te vergelijken met andere profielen. De verdachte dient hiervoor in beginsel zijn schriftelijke toestemming te geven.⁴⁵⁸ Alvorens hij dit kan doen, moet hij ingelicht worden over de gevolgen van zijn medewerking.⁴⁵⁹ De toestemming van de verdachte zal evenwel niet vereist zijn indien de onderzochte feiten aanleiding kunnen geven tot een bevel tot voorlopige hechtenis. Bovendien moeten er dan ernstige bezwaren bestaan tegen de verdachte, die ook gehoord moet worden.⁴⁶⁰

Het DNA-onderzoek moet uitgevoerd worden door een deskundige in een laboratorium dat in beginsel verbonden is aan het Nederland Forensisch Instituut. Deze deskundige bezorgt de officier van justitie na afloop van het onderzoek een verslag met de resultaten.⁴⁶¹

Na de uitvoering van het DNA-onderzoek informeert de officier van justitie in beginsel zo snel mogelijk de verdachte schriftelijk van de resultaten. De verdachte wordt ook geïnformeerd over de mogelijkheid om een tegenonderzoek te laten verrichten.⁴⁶² Wanneer de verdachte dergelijk tegenonderzoek wenst, dient hij hierover een verzoek in bij de officier van justitie. Indien daarvoor voldoende celmateriaal beschikbaar is, gaat de officier van justitie in op dit verzoek

⁴⁵⁵ Art. 151a-da Sv. (NL); Art. 195a-g Sv. (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 525.

⁴⁵⁶ G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 528.

⁴⁵⁷ G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 528-529.

⁴⁵⁸ Art. 151a lid 1 Sv. (NL); Art. 195a lid 1 Sv. (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 524.

⁴⁵⁹ Art. 2, lid 2 Besluit 27 augustus 2001 houdende nadere regels over het DNA-onderzoek in strafzaken, *Stb.* 2001, 400 (NL).

⁴⁶⁰ Art. 151b lid 1-2 Sv. (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 529-530.

⁴⁶¹ Art. 151a lid 2 Sv. (NL); Art. 195a lid 2 Sv. (NL); art. 7-9 Besluit 27 augustus 2001 houdende nadere regels over het DNA-onderzoek in strafzaken, *Stb.* 2001, 400 (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 524.

⁴⁶² Art. 151a lid 5 Sv. (NL).

en duidt hij een andere deskundige aan die eveneens verbonden is aan een laboratorium uit het Besluit DNA-onderzoek bij strafzaken.⁴⁶³

DNA-profielen mogen slechts geregistreerd en bewaard worden met het oog op het voorkomen, opsporen, vervolgen en berechten van strafbare feiten of het vaststellen van de identiteit van een lijk.⁴⁶⁴ De bekomen DNA-profielen worden, wanneer het onderzoek een positief resultaat opleverde, bewaard in een DNA-databank voor strafzaken in het Nederland Forensisch Instituut.⁴⁶⁵

1.3.3. Vergelijkend perspectief

In zowel het Belgische als het Nederlandse rechtssysteem kent het DNA-onderzoek een wettelijke definiëring. Beide wettelijke definities leggen de nadruk op het vergelijken van DNA-profielen, wat dan ook als het klassieke DNA-onderzoek wordt beschouwd.⁴⁶⁶ In de Belgische wetgeving wordt expliciet gesteld dat DNA-onderzoek in een strafrechtelijk onderzoek zowel à charge als à décharge gebruikt kan worden.⁴⁶⁷ In Nederland wordt dan weer het meer algemene criterium ‘het belang van het onderzoek’ gehanteerd, wat zowel een proportionaliteits- als een subsidiariteitstoets impliceert.⁴⁶⁸ De Belgische wet erkent dus dat DNA-onderzoek ook aangewend kan worden om iemands onschuld aan te tonen. De mogelijke preventieve werking van het DNA-onderzoek komt hierdoor tot uiting.

De Nederlandse wet voorziet in de mogelijkheid dat de verdachte zelf een verzoek indient bij de officier van justitie of de rechter-commissaris om een DNA-onderzoek te laten uitvoeren.⁴⁶⁹ Dit biedt de verdachte aldus de kans om een actieve inbreng te leveren aan het onderzoek. Hij kan met zijn verzoek immers mogelijk een DNA-onderzoek à décharge laten verrichten. De

⁴⁶³ Art. 151a lid 6 Sv. (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 531.

⁴⁶⁴ Art. 151a lid 8 Sv. (NL); Art. 195a lid 5 Sv. (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 525-526

⁴⁶⁵ Art. 13-14 Besluit 27 augustus 2001 houdende nadere regels over het DNA-onderzoek in strafzaken, *Stb.* 2001, 400 (NL).

⁴⁶⁶ Art. 138a Sv. (NL); Art. 2, 3° Wet 22 maart 1999 betreffende de identificatieprocedure via DNA-analyse in strafzaken, *BS* 20 mei 1999, 17.547; G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 524.

⁴⁶⁷ Art. 3, §1 Wet 22 maart 1999 betreffende de identificatieprocedure via DNA-analyse in strafzaken, *BS* 20 mei 1999, 17.547; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1064.

⁴⁶⁸ Art. 151a-da Sv. (NL); Art. 195a-g Sv. (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 525, 528-529.

⁴⁶⁹ Art. 151a lid 1 Sv. (NL); Art. 195a lid 1 Sv. (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 524.

Belgische wet bevat deze mogelijkheid daarentegen niet. Daar kunnen enkel de procureur des Konings of de onderzoeksrechter een DNA-onderzoek bevelen.⁴⁷⁰ Dit maakt de verdachte afhankelijk van het inzicht van anderen om eventueel een DNA-onderzoek à décharge te kunnen bekomen. Om hieraan tegemoet te komen kan de verdachte na de bekendmaking van de resultaten van het DNA-onderzoek een tegenonderzoek eisen.⁴⁷¹ Dit is ook mogelijk in Nederland.⁴⁷² Terwijl in België de verdachte zelf hiervoor een deskundige kan aanwijzen, die wel dient te werken in een laboratorium dat voldoet aan de voorwaarden, duidt in Nederland de officier van justitie een andere deskundige dan de eerste aan.⁴⁷³ Deze mogelijkheid tot tegenonderzoek op initiatief van de verdachte kan een belangrijke rol spelen voor de preventie van gerechtelijke dwalingen. Op die manier wordt immers de kans geboden om een eventueel fout gelopen initieel DNA-onderzoek nog te corrigeren middels het tegenonderzoek. Hierdoor heeft de verdachte aldus de garantie dat de resultaten van het onderzoek dubbel gecontroleerd kunnen worden.⁴⁷⁴

Beide rechtssystemen vereisen in beginsel de toestemming van de verdachte vooraleer er overgegaan kan worden tot het opstellen van zijn DNA-profiel.⁴⁷⁵ Er geldt hierbij in beide landen een informatieplicht, al is die in de Belgische wet concreter geformuleerd dan in de Nederlandse wet, waar er enkel gesproken wordt over een inlichting omtrent de gevolgen van de medewerking.⁴⁷⁶ Beide landen voorzien daarenboven in een uitzondering op de toestemmingsvereiste bij voldoende ernstige feiten. Hiervoor zijn telkens ook voldoende elementen vereist die wijzen op de schuld van de verdachte.⁴⁷⁷

⁴⁷⁰ Art. 44*quiquies*, §1 lid 1 Sv.; Art. 90*undecies*, §1 lid 1-2 Sv.; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1065, 1067-1068.

⁴⁷¹ Art. 44*quiquies*, §6 lid 1-2 Sv.; Art. 90*undecies*, §5 Sv.; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1065.

⁴⁷² Art. 151a lid 5 Sv. (NL).

⁴⁷³ Art. 44*quiquies*, §6 lid 1-2 Sv.; Art. 90*undecies*, §5 Sv.; Art. 151a lid 6 Sv. (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 531; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1065.

⁴⁷⁴ M. KILLIAS, "Errors occur everywhere – but not at the same frequency. The role of procedural systems in wrongful convictions" in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (61) 71-72.

⁴⁷⁵ Art. 44*quiquies*, §1 lid 1 Sv.; Art. 151a lid 1 Sv. (NL); Art. 195a lid 1 Sv. (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 524; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1065.

⁴⁷⁶ Art. 44*quiquies*, §1 lid 2 Sv.; Art. 2, lid 2 Besluit 27 augustus 2001 houdende nadere regels over het DNA-onderzoek in strafzaken, *Stb.* 2001, 400 (NL); C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1065.

⁴⁷⁷ Art. 90*undecies*, §1 lid 1-2 Sv.; Art. 151b lid 1-2 Sv. (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 529-530; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1067-1068

Zowel in België als in Nederland dient het opstellen van het DNA-profiel van de verdachte te gebeuren door een deskundige die werkt in een laboratorium dat aan bepaalde voorwaarden dient te voldoen.⁴⁷⁸ Door hier voorwaarden aan te stellen, kan een correcte weergave van resultaten meer gegarandeerd worden. Enkel bepaalde laboratoria die voldoen aan normen bepaald door de overheid komen immers in aanmerking om DNA-onderzoeken uit te voeren. Hierdoor kunnen er tot op zekere hoogte garanties gegeven worden omtrent de objectiviteit en kwaliteit van de deskundigen.⁴⁷⁹

In beide landen bestaat de mogelijkheid dat het opgestelde DNA-profiel van de verdachte bewaard wordt in nationale databanken. Hiervoor moet het initiële DNA-onderzoek wel een positief resultaat opgeleverd hebben.⁴⁸⁰ Bovendien vereist de Nederlandse wet een specifiek oogmerk voor het registreren en bewaren van DNA-profielen. Dit is immers maar mogelijk voorzover het bedoeld is om strafbare feiten te voorkomen, op te sporen, te vervolgen of te berechten.⁴⁸¹ De bewaring van de DNA-profielen kan overigens ook een rol spelen bij de aanpak van gerechtelijke dwalingen. Wanneer er immers na een veroordeling twijfel rijst over de correctheid ervan, kan het belangrijk zijn om de resultaten van een eventuele DNA-test te heronderzoeken. Hiervoor zal het echter noodzakelijk zijn dat het bewijsmateriaal gedurende een zekere termijn bewaard blijft, zodat het later herbekeken kan worden.⁴⁸²

Tot slot voorziet België in een specifieke strafbepaling bij misbruik door de deskundige. Wanneer die immers bewust een foutief DNA-onderzoek uitvoert, begaat hij een misdrijf.⁴⁸³ Dit is in Nederland niet expliciet strafbaar gesteld. De strafbaarstelling van eventuele

⁴⁷⁸ Art. 44*quiquies*, §4 Sv.; Art. 151a lid 2 Sv. (NL); Art. 2, 4° Wet 22 maart 1999 betreffende de identificatieprocedure via DNA-analyse in strafzaken, *BS* 20 mei 1999, 17.547; Art. 195a lid 2 Sv. (NL); art. 7-9 Besluit 27 augustus 2001 houdende nadere regels over het DNA-onderzoek in strafzaken, *Stb.* 2001, 400 (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 524; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1064.

⁴⁷⁹ M. KILLIAS, "Errors occur everywhere – but not at the same frequency. The role of procedural systems in wrongful convictions" in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (61) 71-72.

⁴⁸⁰ Art. 44*quiquies*, §8 Sv.; Art. 90*undecies*, §6 Sv.; Art. 5*quater*, §1 Wet 22 maart 1999 betreffende de identificatieprocedure via DNA-analyse in strafzaken, *BS* 20 mei 1999, 17.547; Art. 13-14 Besluit 27 augustus 2001 houdende nadere regels over het DNA-onderzoek in strafzaken, *Stb.* 2001, 400 (NL); C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1064.

⁴⁸¹ Art. 151a lid 8 Sv. (NL); Art. 195a lid 5 Sv. (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 525-526

⁴⁸² M. KILLIAS, "Errors occur everywhere – but not at the same frequency. The role of procedural systems in wrongful convictions" in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (61) 71-72.

⁴⁸³ Art. 5*quater*, §3 Wet 22 maart 1999 betreffende de identificatieprocedure via DNA-analyse in strafzaken, *BS* 20 mei 1999, 17.547.

misbruiken kan dienen ter preventie van gerechtelijke dwalingen. Dit kan er immers toe leiden dat de deskundigen nog meer aandacht besteden aan een correcte uitvoering van het DNA-onderzoek, wat zal leiden tot meer betrouwbare en valide resultaten.

2. De mechanismen ter aanpak van gerechtelijke dwalingen

In dit deel wordt ingegaan op de controlemechanismen ter aanpak van gerechtelijke dwalingen. Deze omvatten de mogelijkheden van het rechtssysteem om vermoedelijke gerechtelijke dwalingen te onderzoeken en eventueel te remediëren. Wanneer er immers twijfel rijst aangaande een strafrechtelijke veroordeling, moeten er middelen openstaan om dit te onderzoeken. Blijkt de twijfel gerechtvaardigd en gaat het inderdaad om een onterechte veroordeling, moet deze gerechtelijke dwaling bovendien gecorrigeerd kunnen worden.⁴⁸⁴ Achtereenvolgens worden het hoger beroep en de herzieningsprocedure besproken.

2.1. Het hoger beroep

Afhankelijk van hoe gerechtelijke dwalingen worden gedefinieerd, zal de beroepsprocedure een mechanisme ter preventie dan wel aanpak van gerechtelijke dwalingen zijn.⁴⁸⁵ Aangezien er in deze masterscriptie voor gekozen wordt om reeds van een gerechtelijke dwaling te spreken wanneer een feitelijk onschuldige persoon strafrechtelijk veroordeeld wordt, en hierbij nog geen in kracht van gewijsde gegane rechterlijke beslissing vereist is, zal de beroepsprocedure beschouwd worden als een controlemechanisme ter aanpak van gerechtelijke dwalingen. Beroepsmogelijkheden kunnen bijgevolg dienen als een bijkomende legale en feitelijke controle op de fase van het strafrechtelijk onderzoek en de vonnisfase.⁴⁸⁶

⁴⁸⁴ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 145.

⁴⁸⁵ E. JACQUES, "Rechtsdwaling" in *Postal Memorialis*, Mechelen, Kluwer, 2013, (253), 259; M. KILLIAS en R. HUFF, "Wrongful convictions and miscarriages of justice – what did we learn?" in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (373) 384.

⁴⁸⁶ De mogelijkheid tot hoger beroep kan echter indirect ook een preventieve werking tegen gerechtelijke dwalingen hebben. Naar verwachting zullen de rechters in eerste aanleg immers extra waakzaam zijn voor eventuele gerechtelijke dwalingen, wanneer ze ervoor willen zorgen dat hun vonnissen in beroep standhouden. Dit kan er bijvoorbeeld toe leiden dat in eerste aanleg meer aandacht wordt besteed aan de beoordeling van de verzamelde bewijselementen tijdens het onderzoek of aan een correcte invulling van alle procedurele rechten ter zitting; C. BRANTS, "Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?" in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 170; M. KILLIAS, "Errors occur everywhere – but not at the same frequency. The role of procedural systems in wrongful convictions" in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (61) 68; M. KILLIAS en R. HUFF,

Een tweede feitelijke controle van een zaak kan ertoe leiden dat eventuele gerechtelijke dwalingen ontdekt kunnen worden om ze vervolgens te remediëren. De verwachting is dat het vonnis in beroep de waarheid nog meer zal benaderen, daar de beroepsrechters nu ook beschikken over het oorspronkelijke vonnis. De confrontatie tussen dit vonnis en de bevindingen van de beroepsrechters kan immers leiden tot een correcter beeld van de zaak. Hierdoor kunnen ook eventuele vergissingen begaan in eerste aanleg hersteld worden. Een nadeel is wel dat bij de behandeling van de zaak in beroep de gepleegde feiten nog verder in het verleden liggen, waardoor de – van nature al imperfecte – herinneringen van de betrokken partijen nog vager zullen geworden zijn.⁴⁸⁷

Het recht om een strafzaak te laten heronderzoeken door een hoger rechtscollege is zowel in een Protocol bij het EVRM als in het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (hierna: IVBPR) opgenomen. Zo waarborgt het Zevende Aanvullend Protocol bij het EVRM het recht op een hoger beroep in strafzaken.⁴⁸⁸ Artikel 14, lid 5 IVBPR stelt dan weer dat een veroordeelde het recht heeft om zijn zaak opnieuw te laten beoordelen door een hoger rechtscollege.⁴⁸⁹ Desalniettemin is het recht op hoger beroep niet absoluut.⁴⁹⁰

2.1.1. België

Het hoger beroep in België houdt in dat de juistheid van een strafrechtelijke beslissing uit eerste aanleg getoetst wordt door een hoger geplaatst rechtscollege.⁴⁹¹ Verschillende partijen kunnen hoger beroep aantekenen tegen een vonnis uit eerste aanleg, voorzover ze hiertoe een belang

“Wrongful convictions and miscarriages of justice – what did we learn?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (373) 384.

⁴⁸⁷ G. CORSTENS, *Het Nederlandse strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2008, 755; G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 894.

⁴⁸⁸ Dat het hoger beroep eventuele gerechtelijke dwalingen kan remediëren, blijkt ook uit de rechtspraak van het EHRM. Dat stelt immers dat een schending van het vermoeden van onschuld in eerste aanleg, wat aldus mogelijk geleid kan hebben tot een gerechtelijke dwaling, geremedieerd kan worden in hoger beroep; Art. 2 Zevende Protocol bij het Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden van 22 november 1984, *Tractatenblad* 1985, 2; EHRM 26 maart 1982, nr. 8269/78, Adolf/Oostenrijk; EHRM 20 mei 2005, nr. 6569/04, Arigo en Vella/Malta; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 862.

⁴⁸⁹ Art. 14, lid 5 IVBPR.

⁴⁹⁰ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1209; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1339.

⁴⁹¹ Art. 172 Sv.; Art. 199 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1209; J. DREESEN en Y. WERBROUCK, *Praktisch strafprocesrecht*, Berchem, De Boeck, 2014, 137; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1339.

kunnen laten gelden.⁴⁹² De beklaagde die in eerste aanleg veroordeeld werd, zal aldus een belang hebben om hiertegen hoger beroep in te stellen.⁴⁹³ De beklaagde kan immers geen zwaardere straf krijgen in hoger beroep wanneer enkel hij beroep aantekent.⁴⁹⁴

De partij die het hoger beroep instelt, moet aangeven tegen welke punten van het vonnis uit eerste aanleg hij bezwaren uit.⁴⁹⁵ De rechter in hoger beroep mag zich in beginsel enkel uitspreken over hetgeen vermeld staat in de akte van hoger beroep. Feiten waarover in eerste aanleg niet geoordeeld werd, mogen ook in graad van hoger beroep niet in rekening gebracht worden.⁴⁹⁶ Uitzonderlijk kan de beroepsrechter echter heel de zaak zelf behandelen, zelfs wanneer slechts tegen bepaalde elementen uit het oorspronkelijke (tussen)vonnis beroep werd aangetekend. Dit kan hij doen wanneer hij vaststelt dat een op straffe van nietigheid voorgeschreven vormvereiste geschonden werd bij het vonnis uit eerste aanleg en dit niet meer te herstellen is.⁴⁹⁷

De behandeling van de zaak in beroep verloopt gelijkaardig als in eerste aanleg.⁴⁹⁸ De beklaagde heeft het recht om gehoord te worden tijdens de zitting in tweede aanleg.⁴⁹⁹ De beroepsrechters kunnen ook ambtshalve enkele bezwaren opwerpen. Zo kunnen ze onder meer zelf aanhalen dat ze van oordeel zijn dat het gevoerde onderzoek naar de gepleegde feiten aangetast werd door een niet te herstellen nietigheid.⁵⁰⁰

Het rechtscollege dat het beroep behandelt, moet uitspraak doen binnen één maand.⁵⁰¹ Het vonnis uit eerste aanleg kan geheel of gedeeltelijk bekrachtigd dan wel hervormd of vernietigd worden.⁵⁰² Deze beslissing wordt genomen door drie rechters, die enkel tot een eenparig

⁴⁹² Art. 202 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1214; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1343.

⁴⁹³ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1214.

⁴⁹⁴ Wanneer het Openbaar Ministerie het hoger beroep instelt, kan de straf uit eerste aanleg daarentegen zowel verhoogd als verlaagd worden door de beroepsrechter; Cass. 25 januari 1984, *Arr. Cass.* 1983-84, 279; Cass. 4 mei 1988, *Arr. Cass.* 1987-88, 545; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1229-1231.

⁴⁹⁵ Art. 204, lid 1 Sv.

⁴⁹⁶ Cass. 13 september 2005, AR P.05.0657.N; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1225.

⁴⁹⁷ Art. 215 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1238-1241; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1340.

⁴⁹⁸ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1243; J. DREESEN en Y. WERBROUCK, *Praktisch strafprocesrecht*, Berchem, De Boeck, 2014, 138.

⁴⁹⁹ Art. 210, lid 1 Sv.

⁵⁰⁰ Art. 210, lid 2 Sv.

⁵⁰¹ Art. 209 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1243.

⁵⁰² R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1245; J. DREESEN en Y. WERBROUCK, *Praktisch strafprocesrecht*, Berchem, De Boeck, 2014, 138; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1347.

akkoord moeten komen in twee gevallen: indien ze enerzijds een vrijspraak uit eerste aanleg willen wijzigen naar een veroordeling of indien ze anderzijds een zwaardere straf dan diegene die werd opgelegd in eerste aanleg willen uitspreken.⁵⁰³

Het Belgische rechtssysteem voorziet echter in een aantal uitzonderingen op het recht op een hoger beroep. Zo zijn de arresten van de hoven van assisen, van de hoven van beroep waarbij de berechte persoon gebruik kan maken van een voorrang van rechtsmacht of van een bijzondere procedure, en de veroordelingen in beroep nadat in eerste aanleg een vrijspraak was uitgesproken, niet vatbaar voor hoger beroep.⁵⁰⁴ Tegen de arresten van het Hof van Cassatie kan eveneens geen hoger beroep worden aangetekend.⁵⁰⁵

2.1.2. Nederland

Na de instelling van een hoger beroep in Nederland, wordt de zaak opnieuw bekeken door een hoger gerechtshof. Dit rechtscollege moet dan de juistheid en volledigheid van het vonnis uit eerste aanleg nagaan.⁵⁰⁶ Het hoger beroep kan ingesteld worden door de officier van justitie bij het gerecht dat het initiële vonnis heeft uitgesproken en door de verdachte indien die niet volledig werd vrijgesproken.⁵⁰⁷ Na een volledige vrijspraak zou de verdachte immers geen belang hebben bij een hoger beroep.⁵⁰⁸

Voorafgaand aan de behandeling in beroep, kan de rechter-commissaris nog een bijkomend onderzoek verrichten. Dit kan onder meer gebeuren op verzoek van de verdachte.⁵⁰⁹ Het kan bijvoorbeeld zijn dat tussen de eerste en tweede aanleg een belangrijke getuige opduikt die relevante informatie heeft omtrent de hangende zaak. Dan kan de rechter-commissaris deze getuige meteen ondervragen.⁵¹⁰

⁵⁰³ Art. 211bis Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1247-1253; J. DREESEN en Y. WERBROUCK, *Praktisch strafprocesrecht*, Berchem, De Boeck, 2014, 138; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1341.

⁵⁰⁴ Art. 479 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1209; J. DREESEN en Y. WERBROUCK, *Praktisch strafprocesrecht*, Berchem, De Boeck, 2014, 137.

⁵⁰⁵ Cass. 26 oktober 1999, AR P.99.1351.N; Cass. 25 april 2006, AR P.06.0555.N; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1211.

⁵⁰⁶ P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 653; G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 894.

⁵⁰⁷ Art. 404, lid 1-2 Sv. (NL).

⁵⁰⁸ CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 896.

⁵⁰⁹ Art. 411a, lid 1 Sv. (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 905.

⁵¹⁰ G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 905.

In beginsel kan er geen partieel hoger beroep worden ingesteld. Het hoger beroep kan dus geen betrekking hebben op bepaalde delen van het vonnis, maar moet daarentegen ingesteld worden tegen het vonnis in zijn geheel.⁵¹¹ De verdachte dient zijn grieven dan ook niet nader te bepalen in zijn schriftuur, al kan hij dit wel doen.⁵¹² Het zal overigens ook in zijn voordeel zijn om dit te doen, zeker gelet op het ‘voortbouwend appèl’ dat hieronder besproken wordt.⁵¹³ Als uitgangspunt geldt dan ook dat het gerechtshof de strafzaak in tweede aanleg volledig opnieuw behandelt.⁵¹⁴

Op het principe van de volledig nieuwe behandeling in tweede aanleg bestaat echter een belangrijke uitzondering. De beroepsrechters hebben immers de mogelijkheid om zich te baseren op het vonnis uit eerste aanleg, waarvan ze bepaalde elementen mogen overnemen. Zo kunnen ze bijvoorbeeld oordelen dat het horen van getuigen die in eerste aanleg reeds gehoord werden niet meer nodig is.⁵¹⁵ Er wordt ook wel een gesproken van het ‘voortbouwend appèl’. Dit houdt in dat de beroepsrechters het originele vonnis als startpunt gebruiken en verder de mogelijkheid hebben om zich bij de behandeling van de zaak in hoger beroep voornamelijk te focussen op twee aspecten uit dit vonnis: enerzijds de elementen waarover de beroepsrechter wezenlijk anders denkt dan de rechter uit eerste aanleg en anderzijds de elementen waartegen de partij die het beroep heeft ingesteld bezwaren maakt.⁵¹⁶ Dit betekent dus dat niet automatisch alle aspecten van de zaak opnieuw bekeken worden, aangezien delen uit eerste aanleg overgenomen kunnen worden. Het gerechtshof blijft evenwel verantwoordelijk voor het nemen van de nodige beslissingen om zo te komen tot een inhoudelijk correct vonnis, wat tot gevolg heeft dat het zich zeker niet altijd tevreden kan stellen met een onderzoek louter naar de bezwaren die de partijen aandragen. Wezenlijke gebreken van het oorspronkelijke vonnis moeten immers ambtshalve gecorrigeerd worden.⁵¹⁷

⁵¹¹ Art. 407, lid 1 Sv. (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 896-897.

⁵¹² Art. 410, lid 1 Sv. (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 900.

⁵¹³ G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 900.

⁵¹⁴ G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 897.

⁵¹⁵ Art. 418, lid 2 Sv. (NL); P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 658.

⁵¹⁶ Art. 415, lid 2 Sv. (NL); G. CORSTENS, *Het Nederlandse strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2008, 756; P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 658; G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 895.

⁵¹⁷ P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 659; G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 901.

Het onderzoek ter zitting in beroep verloopt grotendeels op dezelfde manier als in eerste aanleg. De verdachte mag hierbij bijgevolg opnieuw zijn verdediging voeren.⁵¹⁸ Het is toegelaten om tijdens de beroepsprocedure nieuw bewijsmateriaal voor het eerst aan te halen. Bovendien mogen de partijen ook nieuwe getuigen en deskundigen voor het eerst horen, al zijn er hiervoor wel weigeringsgronden opgenomen in de wet.⁵¹⁹ Zo kan er geweigerd worden om getuigen of deskundigen op te roepen indien het weinig waarschijnlijk is dat deze personen binnen een aanvaardbare termijn kunnen verschijnen ter zitting, indien de gezondheid van deze personen door het afleggen van een verklaring ter zitting in gevaar zou kunnen worden gebracht en dit zwaarder doorweegt dan het belang van de verzoekende partij om ze te ondervragen, of indien door de weigering de verdachte redelijkerwijs niet in zijn verdediging wordt geschaad.⁵²⁰ De beraadslaging in beroep houdt rekening met de gevoerde onderzoeken zowel uit deze fase als uit de eerste aanleg.⁵²¹

Het gerechtshof kan uiteindelijk het vonnis uit eerste aanleg bevestigen dan wel vernietigen. Bij een bevestiging nemen de beroepsrechters de gronden van het originele vonnis geheel of gedeeltelijk over. De vernietiging kan eveneens geheel of gedeeltelijk zijn. In dit geval spreekt de beroepsrechter zich in beginsel zelf uit over de elementen die hij vernietigt en kan hij de verdachte in voorkomend geval vrijspreken.⁵²² Behoudens enkele kleine uitzonderingen wordt deze beslissing genomen door drie raadsheren.⁵²³

Op het recht op hoger beroep bestaan er in het Nederlandse rechtssysteem eveneens enkele uitzonderingen.⁵²⁴ Geen enkele uitzondering heeft evenwel dermate grote impact dat het de aanpak van gerechtelijke dwalingen in het gedrang kan brengen.

2.1.3. Vergelijkend perspectief

Het Belgische en het Nederlandse rechtssysteem voorzien, conform de internationale verdragen waarbij ze partij zijn, dat er tegen een beslissing in eerste aanleg hoger beroep kan worden

⁵¹⁸ Art. 415, lid 1 Sv. (NL); P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 655-656.

⁵¹⁹ Art. 414 Sv. (NL); G. CORSTENS, *Het Nederlandse strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2008, 762; P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 656.

⁵²⁰ Art. 264 Sv. (NL); art. 414 Sv. (NL).

⁵²¹ Art. 422, lid 2 Sv. (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 908.

⁵²² Art. 423 Sv. (NL); P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 658; G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 912.

⁵²³ Art. 411, lid 1 Sv. (NL); P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 655.

⁵²⁴ P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 664.

aangetekend, waarbij de juistheid van deze initiële beslissing getoetst zal worden door een hoger rechtscollege.⁵²⁵ De persoon die veroordeeld werd in eerste aanleg zal het recht hebben om hiertegen beroep aan te tekenen.⁵²⁶ Het instellen van het hoger beroep werkt zowel in België als in Nederland schorsend. Dit wil zeggen dat het vonnis uit eerste aanleg nog niet in kracht van gewijsde treedt.⁵²⁷

In België is de partij die het hoger beroep instelt verplicht om zijn bezwaren tegen het vonnis uit eerste aanleg weer te geven.⁵²⁸ De saisine van de beroepsrechter zal in beginsel hierdoor bepaald worden.⁵²⁹ In Nederland geldt daarentegen het uitgangspunt dat het hoger beroep niet partieel kan zijn, maar gericht is tegen het gehele vonnis uit eerste aanleg.⁵³⁰ De partij die het hoger beroep instelt is aldus niet verplicht om zijn bezwaren expliciet te uiten, al is dit wel in zijn voordeel.⁵³¹

Op deze uitgangspunten uit België en Nederland bestaat telkens een uitzondering. Zo kan in België de zaak toch helemaal behandeld worden door de beroepsrechter wanneer hij vaststelt dat een op straffe van nietigheid voorgeschreven vormvereiste geschonden werd bij het (tussen)vonnis uit eerste aanleg en dit niet meer te herstellen is.⁵³² Voorzover dit ertoe leidt dat de beklaagde hierdoor een aanleg verliest, lijkt dit afbreuk te doen aan de mogelijkheid om een gerechtelijke dwaling te remediëren. Door het verlies van een aanleg, verliest de beklaagde immers ook de garantie dat de zaak dubbel gecontroleerd wordt.⁵³³

⁵²⁵ Art. 172 Sv.; Art. 199 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1209; P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 653; G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 894; J. DREESEN en Y. WERBROUCK, *Praktisch strafprocesrecht*, Berchem, De Boeck, 2014, 137; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1339.

⁵²⁶ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1214; CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 896.

⁵²⁷ Art. 173 Sv.; Art. 203, §3 Sv.; Art. 577, lid 1 Sv. (NL); P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 654; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1346; J. DREESEN en Y. WERBROUCK, *Praktisch strafprocesrecht*, Berchem, De Boeck, 2014, 138.

⁵²⁸ Art. 204, lid 1 Sv.

⁵²⁹ Cass. 13 september 2005, AR P.05.0657.N; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1225.

⁵³⁰ Art. 407, lid 1 Sv. (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 896-897.

⁵³¹ Art. 410, lid 1 Sv. (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 900.

⁵³² Art. 215 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1238-1241; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1340.

⁵³³ R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1238-1240.

Nederland kent met het ‘voortbouwend appèl’ dan weer een uitzondering op het principe dat de zaak in tweede aanleg volledig opnieuw behandeld wordt. Hierdoor kunnen de rechters zich beperken tot de behandeling van de aspecten uit eerste aanleg die ze ambtshalve moeten controleren of die worden betwist door de partij die beroep heeft ingesteld. Andere aspecten kunnen overgenomen worden uit het originele vonnis.⁵³⁴ Hoewel de beroepsrechter verantwoordelijk blijft voor het bekomen van een inhoudelijk correct vonnis, lijkt dit voortbouwend appèl de deur open te zetten voor een al te snelle afhandeling van de zaak in beroep zonder dat daarbij alle relevante elementen herbekeken worden. Bijgevolg bestaat het risico dat een eventuele gerechtelijke dwaling door de summiere behandeling in hoger beroep onontdekt blijft.⁵³⁵ Langs de andere kant wordt gesteld dat dit voortbouwend appèl wél nuttig kan zijn ter aanpak van gerechtelijke dwalingen, daar de nadruk gelegd wordt op de bezwaren die de partijen zelf aanvoeren. Wanneer een onterecht veroordeelde aldus beroep instelt tegen het vonnis uit eerste aanleg, en hierbij alle elementen aanhaalt die hij incorrect acht, heeft hij de zekerheid dat dit opnieuw onderzocht zal worden. Dit onderzoek kan dan misschien zelfs grondiger gebeuren dan bij een volledig nieuwe behandeling van de zaak.⁵³⁶

Zowel bij het Belgische als bij het Nederlandse hoger beroep kunnen de partijen gehoord worden tijdens de zitting in tweede aanleg.⁵³⁷ In Nederland wordt evenwel expliciet toegestaan dat er nieuwe bewijsmateriaal voor het eerst wordt aangehaald tijdens de beroepsprocedure. Indien de weigeringsgronden niet vervuld zijn, mogen bijvoorbeeld nieuwe getuigen en deskundigen gehoord worden.⁵³⁸ Dit kan belangrijk zijn om tunnelvisie te vermijden. Wanneer de zaak immers in hoger beroep onderzocht zou worden aan de hand van dezelfde elementen die in eerste aanleg ook beschikbaar waren, bestaat het risico dat de beroepsrechters zich conformeren aan de beslissing in eerste aanleg. De beroepsrechters beschikken dan over de redenering van de rechter in eerste aanleg, wat tot een onbewuste beïnvloeding kan leiden. Wanneer de veroordeelde echter de mogelijkheid heeft om nieuwe elementen à décharge die aan te reiken in beroep, kan hij een eventuele gedachtegang à charge doorbreken.⁵³⁹ De

⁵³⁴ Art. 415, lid 2 Sv. (NL); G. CORSTENS, *Het Nederlandse strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2008, 756; P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 658; G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 895.

⁵³⁵ P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 659-660.

⁵³⁶ G. CORSTENS, *Het Nederlandse strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2008, 756; G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 895.

⁵³⁷ Art. 210, lid 1 Sv.; Art. 415, lid 1 Sv. (NL); P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 655-656.

⁵³⁸ Art. 414 Sv. (NL); G. CORSTENS, *Het Nederlandse strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2008, 762; P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 656.

⁵³⁹ P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 656-657.

beraadslaging bij het Nederlandse beroep houdt in dat opzicht ook rekening met de gevoerde onderzoeken zowel uit deze fase als uit de eerste aanleg.⁵⁴⁰

Het vonnis uit eerste aanleg kan in beide rechtssystemen geheel dan wel gedeeltelijk vernietigd, hervormd of bevestigd worden.⁵⁴¹ In beginsel oordelen drie rechters over het ingestelde beroep.⁵⁴² Het feit dat ze hierover niet alleen maar met drie moeten oordelen kan ertoe leiden dat ze tot een inhoudelijk correcter oordeel komen. Bovendien beschikken de beroepsrechters over meer ervaring dan de rechters van eerste aanleg, wat de kwaliteit van hun vonnis eveneens ten goede zal komen.⁵⁴³

In beide landen gelden er uitzonderingen op het recht op een hoger beroep.⁵⁴⁴ Daar waar in Nederland deze uitzonderingen nagenoeg geen impact kunnen hebben op de aanpak van gerechtelijke dwalingen, is dit in België wel het geval. Vooral het feit dat er tegen arresten van het hof van assisen geen tweede aanleg openstaat die een feitelijke controle van de zaak mogelijk maakt, lijkt nefast te zijn voor de aanpak van gerechtelijke dwalingen. Hier worden immers de ernstigste zaken behandeld en de zwaarste straffen uitgesproken. Een gerechtelijke dwaling kan bij dergelijke zaken dan ook verregaande gevolgen hebben. Bovendien brengen deze zaken de meeste media-aandacht met zich mee. Hierdoor wordt de druk op het onderzoek en het proces vaak opgevoerd, wat dan weer kan leiden tot fouten.⁵⁴⁵

2.2. De herzieningsprocedure

⁵⁴⁰ Art. 422, lid 2 Sv. (NL); G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 908.

⁵⁴¹ Art. 423 Sv. (NL); R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1245; P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 658; G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 912; ; J. DREESEN en Y. WERBROUCK, *Praktisch strafprocesrecht*, Berchem, De Boeck, 2014, 138; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1347.

⁵⁴² Art. 211bis Sv.; Art. 411, lid 1 Sv. (NL); R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1247-1253; P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 655; J. DREESEN en Y. WERBROUCK, *Praktisch strafprocesrecht*, Berchem, De Boeck, 2014, 138; C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1341.

⁵⁴³ G. CORSTENS, *Het Nederlandse strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2008, 755; G. CORSTENS en M. BORGERS, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 894.

⁵⁴⁴ Art. 479 Sv.; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1209; P. MEVIS, *Capita strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 664; J. DREESEN en Y. WERBROUCK, *Praktisch strafprocesrecht*, Berchem, De Boeck, 2014, 137.

⁵⁴⁵ R. HUFF, A. RATTNER en E. SAGARIN, *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 71; C. BRANTS, "Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?" in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 183-184.

Wanneer blijkt dat een veroordeling die in kracht van gewijsde is gegaan onterecht was, moet er een adequaat rechtsmiddel openstaan om deze gerechtelijke dwaling te herstellen. België en Nederland kennen met de procedure van de herziening een buitengewoon rechtsmiddel om in kracht van gewijsde gegane rechterlijke beslissingen te herbekijken. Via de herziening kunnen veroordelingen die steunen op een vergissing vernietigd worden, waardoor de gerechtelijke dwaling geremedieerd wordt.⁵⁴⁶

2.2.1. België

In België is de herziening geregeld in de artikelen 443 tot 447bis van het Wetboek van Strafvordering.⁵⁴⁷ Veroordelingen in criminele of correctionele zaken die in kracht van gewijsde zijn gegaan kunnen het voorwerp uitmaken van een herziening.⁵⁴⁸ Niet iedereen heeft de mogelijkheid om een herziening van een veroordeling aan te vragen. Artikel 444 Sv. bepaalt de verschillende personen die het recht hebben om een herziening aan te vragen. Uiteraard is de veroordeelde zelf hier één van.⁵⁴⁹

Een herziening kan gesteund worden op een beperkt aantal gronden. Een eerste betreft het geval waarin meerdere personen schuldig bevonden worden aan eenzelfde misdrijf in verschillende veroordelingen die onverenigbaar zijn, en uit die onverenigbaarheid bijgevolg de onschuld blijkt van één van de veroordeelden.⁵⁵⁰ Ten tweede zal een herziening van een veroordeling uitgesproken kunnen worden wanneer een getuige later zelf veroordeeld wordt wegens valse

⁵⁴⁶ R. DECLERCQ, “Herziening”, *Comm. Straf.* 2014, afl. 77, (211) 213; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 383; A. VAN DORST, *Cassatie in strafzaken*, Deventer, Kluwer, 2015, 2; P. VAN KAMPEN en C. VAN OORT, “Herziening ten voordele van de gewezen verdachte” in M. BOONE, M. DE BRUIJN-LÜCKERS, W. FERDINANDUSSE, G. KNOBBOUT, V. MUL, M. VAN STRIEN en A. VAN DER WAL (eds.), *Sdu Commentaar Strafvordering*, II, Den Haag, Sdu, 2015, (583) 584.

⁵⁴⁷ Art. 443-447bis Sv.

⁵⁴⁸ Art. 443 lid 1 Sv.; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 384; R. DECLERCQ, “Herziening”, *Comm. Straf.* 2014, afl. 77, (211) 215-216.

⁵⁴⁹ Art. 444 lid 1 Sv.; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 389; R. DECLERCQ, *Beginselen van strafrechtspleging*, Mechelen, Kluwer, 2014, 1842; R. DECLERCQ, “Herziening”, *Comm. Straf.* 2014, afl. 77, (211) 217-218.

⁵⁵⁰ Art. 443 lid 1, 1° Sv.; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 385-386; R. DECLERCQ, *Beginselen van strafrechtspleging*, Mechelen, Kluwer, 2014, 1840; R. DECLERCQ, “Herziening”, *Comm. Straf.* 2014, afl. 77, (211) 218.

getuigenis tegen de veroordeelde uit de betwiste zaak.⁵⁵¹ Ten slotte kan een herziening gegrond zijn op een ‘novum’, dat is een feit of een omstandigheid dat nog niet gekend was of aangetoond kon worden op het moment van de veroordeling, en waaruit het bewijs volgt dat de veroordeelde onschuldig is of dat een strengere strafwet werd toegepast dan diegene die de veroordeelde in werkelijkheid had overtreden.⁵⁵²

Het verzoek tot herziening zal behandeld worden door het Hof van Cassatie.⁵⁵³ Voor het verdere verloop van de procedure moet een onderscheid gemaakt worden tussen de verschillende gronden waarop het verzoek steunt. Wanneer deze grond onverenigbare veroordelingen zijn, zal het Hof van Cassatie de veroordelingen vernietigen en de zaken doorverwijzen naar een hof van beroep of een hof van assisen dat nog geen kennis heeft genomen van deze zaken.⁵⁵⁴ Steunt de aanvraag tot herziening op de veroordeling van een getuige wegens diens valse getuigenis, verloopt de procedure grotendeels op dezelfde wijze. Het Hof zal de veroordeling die het onderwerp is van de aanvraag tot herziening vernietigen en de zaak eveneens doorverwijzen naar een hof van beroep of een hof van assisen dat nog geen kennis genomen heeft van deze zaak.⁵⁵⁵ Wanneer er echter een nieuw feit of nieuwe omstandigheid is opgedoken, belast het Hof van Cassatie een hof van beroep met een onderzoek naar de aanvraag, waaruit dan zal

⁵⁵¹ Art. 443 lid 1, 2° Sv.; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 386; R. DECLERCQ, *Beginselen van strafrechtspleging*, Mechelen, Kluwer, 2014, 1841; R. DECLERCQ, “Herziening”, *Comm. Straf.* 2014, afl. 77, (211) 215.

⁵⁵² Dergelijk nieuw feit of ‘novum’ kan bijvoorbeeld een verklaring à décharge zijn van een getuige die niet gehoord werd in het vooronderzoek of ter zitting. Een nieuw deskundigenverslag kan daarentegen slechts in beperkte gevallen ingeroepen worden als nieuw feit. Enkel wanneer er gebruik werd gemaakt van een nieuwe techniek die nog onbekend was ten tijde van de initiële vervolging, en hierdoor aldus nieuwe feiten ontdekt zijn, kan dit aangehaald worden als een nieuw feit. Wanneer echter een nieuw deskundigenverslag berustend op nieuwe waarnemingen enkel resultaten weergeeft die de rechter reeds heeft verworpen in het oorspronkelijke proces, kan dit niet ingeroepen worden als een nieuw feit.; Art. 443 lid 1, 3° Sv.; Cass. 25 april 1996, AR P.95.1490.N; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 386-388; R. DECLERCQ, *Beginselen van strafrechtspleging*, Mechelen, Kluwer, 2014, 1841-1842; R. DECLERCQ, “Herziening”, *Comm. Straf.* 2014, afl. 77, (211) 221-223, 226.

⁵⁵³ Art. 444 lid 2 Sv.

⁵⁵⁴ Art. 445 lid 1 Sv.; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 390; R. DECLERCQ, *Beginselen van strafrechtspleging*, Mechelen, Kluwer, 2014, 1843; R. DECLERCQ, “Herziening”, *Comm. Straf.* 2014, afl. 77, (211) 235.

⁵⁵⁵ Art. 445 lid 2 Sv.; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 390; R. DECLERCQ, *Beginselen van strafrechtspleging*, Mechelen, Kluwer, 2014, 1843; R. DECLERCQ, “Herziening”, *Comm. Straf.* 2014, afl. 77, (211) 236-237.

moeten blijken of de nieuwe feiten of omstandigheden beslissend genoeg lijken om de zaak eventueel te herzien.⁵⁵⁶ Vervolgens zal het hof van beroep na dit onderzoek een positief of negatief advies geven omtrent de herziening van de zaak. Het Hof van Cassatie zal naargelang dit bindend advies de aanvraag tot herziening verwerpen of de betwiste veroordeling vernietigen en de zaak doorverwijzen voor behandeling naar een hof van beroep of een hof van assisen dat nog geen kennis heeft genomen van de zaak.⁵⁵⁷

Het hof van beroep of het hof van assisen dat de zaak zal moeten behandelen na doorverwijzing door het Hof van Cassatie heeft twee mogelijkheden. Ofwel spreekt het de veroordeelde vrij, ofwel bevestigt het de vernietigde veroordeling die het voorwerp was van de herziening, eventueel met vermindering van de eerder opgelegde straf.⁵⁵⁸ In het geval van een vrijspraak, wordt in het arrest vermeld dat de onschuld van de ten onrechte veroordeelde persoon vaststaat.⁵⁵⁹ In dat geval maakt de veroordeelde, of desgevallend zijn rechthebbenden, ook aanspraak op een vergoeding van de Belgische Staat.⁵⁶⁰

2.2.2. Nederland

In Nederland werd de herzieningsprocedure hervormd door de “*wet hervorming herziening ten voordele*” van 18 juni 2012. Deze wet trad in werking op 1 oktober 2012.⁵⁶¹ De materie rond

⁵⁵⁶ Art. 445 lid 3 Sv.; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 390-391; R. DECLERCQ, *Beginselen van strafrechtspleging*, Mechelen, Kluwer, 2014, 1843-1844; R. DECLERCQ, “Herziening”, *Comm. Straf.* 2014, afl. 77, (211) 237.

⁵⁵⁷ Art. 445 lid 4 Sv.; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 393; R. DECLERCQ, *Beginselen van strafrechtspleging*, Mechelen, Kluwer, 2014, 1844; R. DECLERCQ, “Herziening”, *Comm. Straf.* 2014, afl. 77, (211) 245.

⁵⁵⁸ Art. 447 lid 1 Sv.; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 394; R. DECLERCQ, *Beginselen van strafrechtspleging*, Mechelen, Kluwer, 2014, 1845; R. DECLERCQ, “Herziening”, *Comm. Straf.* 2014, afl. 77, (211) 248.

⁵⁵⁹ Bovendien kan dit arrest bij uittreksel bekendgemaakt worden in onder meer het Belgisch Staatsblad of kan het aangeplakt worden in de gemeente waar het misdrijf werd vastgesteld of in de gemeente waar de eerste veroordeling werd uitgesproken; art. 447 lid 2 Sv.; R. DECLERCQ, “Herziening”, *Comm. Straf.* 2014, afl. 77, (211) 250.

⁵⁶⁰ Art. 447 lid 3 Sv.; R. DECLERCQ, *Beginselen van strafrechtspleging*, Mechelen, Kluwer, 2014, 1845; R. DECLERCQ, “Herziening”, *Comm. Straf.* 2014, afl. 77, (211) 250.

⁵⁶¹ Wet van 18 juni 2012 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering in verband met een hervorming van de regeling betreffende herziening ten voordele van de gewezen verdachte, *Stb.* 2012, 275 (NL); C. BRANTS, “Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal*

de herziening is nu geregeld in de artikelen 457-482i van het Nederlandse Wetboek van Strafvordering.⁵⁶² Vóór de inwerkingtreding van deze nieuwe regeling kende Nederland de Commissie evaluatie afgesloten strafzaken (hierna: CEAS). Deze Commissie werd in het leven geroepen op 11 april 2006.⁵⁶³ Het had de taak om te onderzoeken of er zich in bepaalde strafzaken “*in de opsporing, vervolging en/of de presentatie van het bewijs ter terechtzitting ernstige manco’s hebben voorgedaan die een evenwichtige beoordeling van de feiten door de rechter in de weg hebben gestaan*”.⁵⁶⁴ Met de komst van de nieuwe regeling omtrent de herziening stopte de CEAS haar activiteiten.⁵⁶⁵

De nieuwe procedure schrijft voor dat zowel de veroordeelde via zijn raadsman als de procureur-generaal een verzoek tot herziening van een onherroepelijk geworden vonnis of arrest kunnen indienen bij de Hoge Raad.⁵⁶⁶ Een herzieningsverzoek kan ook gebruik maken van een rapport van het Project Gerede Twijfel. Dit Project is een Nederlands academisch initiatief die zich bezighoudt met het onderzoeken van vermeende gerechtelijke dwalingen. Wanneer er twijfel heerst omtrent een onherroepelijke veroordeling kan de veroordeelde, zijn advocaat of een andere betrokkene een verzoek indienen bij het Project Gerede Twijfel, die vervolgens kan beslissen om de zaak te onderzoeken. Het Project is gekoppeld aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. Eventuele onderzoeken worden dan ook uitgevoerd door

justice systems, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 187; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 395.

⁵⁶² Art. 457-482i Sv. (NL).

⁵⁶³ P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 396; P. VAN KAMPEN en C. VAN OORT, “Herziening ten voordele van de gewezen verdachte” in M. BOONE, M. DE BRUIJN-LÜCKERS, W. FERDINANDUSSE, G. KNOBBOUT, V. MUL, M. VAN STRIEN en A. VAN DER WAL (eds.), *Sdu Commentaar Strafvordering*, II, Den Haag, Sdu, 2015, (583) 593.

⁵⁶⁴ Art. 2 Instellingsbesluit Commissie evaluatie afgesloten strafzaken van 13 april 2006, *Stcrt.* 2006, nr.74 (NL).

⁵⁶⁵ P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 399; P. VAN KAMPEN en C. VAN OORT, “Herziening ten voordele van de gewezen verdachte” in M. BOONE, M. DE BRUIJN-LÜCKERS, W. FERDINANDUSSE, G. KNOBBOUT, V. MUL, M. VAN STRIEN en A. VAN DER WAL (eds.), *Sdu Commentaar Strafvordering*, II, Den Haag, Sdu, 2015, (583) 594.

⁵⁶⁶ Art. 457 lid 1 Sv. (NL); art. 460 lid 2 Sv. (NL); C. BRANTS, “Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 187; A. VAN DORST, *Cassatie in strafzaken*, Deventer, Kluwer, 2015, 2; P. VAN KAMPEN en C. VAN OORT, “Herziening ten voordele van de gewezen verdachte” in M. BOONE, M. DE BRUIJN-LÜCKERS, W. FERDINANDUSSE, G. KNOBBOUT, V. MUL, M. VAN STRIEN en A. VAN DER WAL (eds.), *Sdu Commentaar Strafvordering*, II, Den Haag, Sdu, 2015, (583) 600.

studenten die hierbij ondersteund worden door universitaire medewerkers. Wanneer het verzoek gegrond blijkt en het daaropvolgende onderzoek nieuwe elementen oplevert, wordt hiervan een rapport opgesteld dat doorgaans gepubliceerd wordt in de boekenreeks ‘Gerede Twijfel’. Hiermee wordt het onderzoek van het Project Gerede Twijfel beëindigd. Het opgestelde rapport kan evenwel door de veroordeelde of zijn raadsman gebruikt worden om bij de Hoge Raad een verzoek in te dienen om de herzieningsprocedure op te starten, al zal het Project Gerede Twijfel hier dus niet bij betrokken zijn.⁵⁶⁷

Het verzoek tot herziening kan gesteund zijn op drie gronden. Een eerste grond betreft de situatie waarbij verschillende arresten of vonnissen zijn geveld ten aanzien van de veroordeelde die onverenigbaar zijn, ook wel ‘conflict van rechtspraak’ genoemd.⁵⁶⁸ Vervolgens kan een verzoek tot herziening ook gebaseerd zijn op een uitspraak van het EHRM waarin gesteld wordt dat het EVRM, of een van de protocollen ervan, geschonden werd bij de procedure die heeft geleid tot de veroordeling van de betrokken persoon. Hierbij is daarnaast ook vereist dat de herziening noodzakelijk is teneinde rechtsherstel te bekomen.⁵⁶⁹ Ten slotte kan een herzieningsverzoek ook ingegeven zijn door een nieuw feit of ‘novum’ dat bij de veroordeling niet bekend was voor de rechter en dat, moest het wel bekend geweest zijn, niet tot een veroordeling of tot een minder zware veroordeling dan diegene die is uitgesproken zou hebben geleid.⁵⁷⁰ Diegene die de herziening aanvraagt moet de zwaarwichtigheid van het nieuwe feit

⁵⁶⁷ P. VAN KOPPEN, “Rechterlijke dwalingen” in P. VAN KOPPEN, H. MERCKELBACH, M. JELICIC en J. DE KEIJSER (eds.), *Reizen met mijn rechter: psychologie van het recht*, Deventer, Kluwer, 2010, (911) 930; X., *Project Gerede Twijfel – Over het Project*, www.projectgeredetwijfel.nl/Project_Gerede_Twijfel/Over_het_project.html.

⁵⁶⁸ Art. 457 lid 1, a. Sv. (NL); P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 396; A. VAN DORST, *Cassatie in strafzaken*, Deventer, Kluwer, 2015, 2; P. VAN KAMPEN en C. VAN OORT, “Herziening ten voordele van de gewezen verdachte” in M. BOONE, M. DE BRUIJN-LÜCKERS, W. FERDINANDUSSE, G. KNOBBOUT, V. MUL, M. VAN STRIEN en A. VAN DER WAL (eds.), *Sdu Commentaar Strafprocedure*, II, Den Haag, Sdu, 2015, (583) 587.

⁵⁶⁹ Art. 457 lid 1, b. Sv. (NL); A. VAN DORST, *Cassatie in strafzaken*, Deventer, Kluwer, 2015, 2; P. VAN KAMPEN en C. VAN OORT, “Herziening ten voordele van de gewezen verdachte” in M. BOONE, M. DE BRUIJN-LÜCKERS, W. FERDINANDUSSE, G. KNOBBOUT, V. MUL, M. VAN STRIEN en A. VAN DER WAL (eds.), *Sdu Commentaar Strafprocedure*, II, Den Haag, Sdu, 2015, (583) 588-589.

⁵⁷⁰ In tegenstelling tot wat de Belgische rechtspraak aanneemt, kan het ‘novum’ in Nederland wel een veranderd deskundigenverslag over reeds bekende feiten uitmaken. Rechterlijke onoplettendheid of rechterlijk onbegrip bij de initiële veroordeling worden in Nederland dan weer niet aanvaard als nieuwe feiten; Art. 457 lid 1, c. Sv. (NL); C. BRANTS, “Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 170; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 395-397; A. VAN DORST, *Cassatie in strafzaken*, Deventer, Kluwer, 2015,

aantonen, in die zin dat het duidelijk wordt dat de rechter bij kennis hiervan tot een andere uitspraak was gekomen dan de betwiste veroordeling.⁵⁷¹

De Hoge Raad zal zich vervolgens uitspreken over de gegrondheid van de herzieningsaanvraag.⁵⁷² Indien de Hoge Raad het verzoek gegrond acht, zal de afhandeling van de zaak afhangen van de grond waarop het verzoek gesteund werd. In het geval er onverenigbare arresten zijn, zal de Hoge Raad het veroordelende arrest of vonnis vernietigen en wordt de zaak verwezen naar een gerechtshof dat nog geen kennis ervan heeft genomen.⁵⁷³ Is er echter een arrest van het EHRM dat stelt dat bij de veroordeling een bepaling uit het EVRM geschonden werd, zal de Hoge Raad de zaak zelf afhandelen of zal het de zaak doorverwijzen naar een gerechtshof dat hier nog geen kennis van had.⁵⁷⁴ Ook in het geval er een nieuw feit is opgedoken wordt de zaak door de Hoge Raad doorverwezen naar een gerechtshof dat de zaak nog niet behandeld heeft. Het onderzoek naar de gegrondheid van dit nieuwe feit wordt gevoerd door de Hoge Raad zelf.⁵⁷⁵

2; P. VAN KAMPEN en C. VAN OORT, “Herziening ten voordele van de gewezen verdachte” in M. BOONE, M. DE BRUIJN-LÜCKERS, W. FERDINANDUSSE, G. KNOBBOUT, V. MUL, M. VAN STRIEN en A. VAN DER WAL (eds.), *Sdu Commentaar Strafvordering*, II, Den Haag, Sdu, 2015, (583) 584, 589.

⁵⁷¹ A. VAN DORST, *Cassatie in strafzaken*, Deventer, Kluwer, 2015, 2; P. VAN KAMPEN en C. VAN OORT, “Herziening ten voordele van de gewezen verdachte” in M. BOONE, M. DE BRUIJN-LÜCKERS, W. FERDINANDUSSE, G. KNOBBOUT, V. MUL, M. VAN STRIEN en A. VAN DER WAL (eds.), *Sdu Commentaar Strafvordering*, II, Den Haag, Sdu, 2015, (583) 601.

⁵⁷² Art. 471 Sv. (NL); C. BRANTS, “Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 188; P. VAN KAMPEN en C. VAN OORT, “Herziening ten voordele van de gewezen verdachte” in M. BOONE, M. DE BRUIJN-LÜCKERS, W. FERDINANDUSSE, G. KNOBBOUT, V. MUL, M. VAN STRIEN en A. VAN DER WAL (eds.), *Sdu Commentaar Strafvordering*, II, Den Haag, Sdu, 2015, (583) 586.

⁵⁷³ Art. 471 lid 1 Sv. (NL); P. VAN KAMPEN en C. VAN OORT, “Herziening ten voordele van de gewezen verdachte” in M. BOONE, M. DE BRUIJN-LÜCKERS, W. FERDINANDUSSE, G. KNOBBOUT, V. MUL, M. VAN STRIEN en A. VAN DER WAL (eds.), *Sdu Commentaar Strafvordering*, II, Den Haag, Sdu, 2015, (583) 617.

⁵⁷⁴ Art. 472 lid 1 Sv. (NL); P. VAN KAMPEN en C. VAN OORT, “Herziening ten voordele van de gewezen verdachte” in M. BOONE, M. DE BRUIJN-LÜCKERS, W. FERDINANDUSSE, G. KNOBBOUT, V. MUL, M. VAN STRIEN en A. VAN DER WAL (eds.), *Sdu Commentaar Strafvordering*, II, Den Haag, Sdu, 2015, (583) 621.

⁵⁷⁵ Art. 472 lid 2 Sv. (NL); P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 397; C. BRANTS, “Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 170; P. VAN KAMPEN en C. VAN OORT, “Herziening ten voordele van de gewezen verdachte” in M. BOONE, M. DE BRUIJN-LÜCKERS, W. FERDINANDUSSE, G. KNOBBOUT, V. MUL, M. VAN STRIEN en A. VAN DER WAL (eds.), *Sdu Commentaar Strafvordering*, II, Den Haag, Sdu, 2015, (583) 620.

Dit gerechtshof kan vervolgens ofwel de betwiste uitspraak en bijgevolg het schuldoordeel handhaven, ofwel deze uitspraak vernietigen. Dit laatste geval kan betekenen dat het openbaar ministerie onontvankelijk verklaard wordt, dat de verdachte vrijgesproken wordt, dat de verdachte niet-straftbaar gesteld wordt of dat de verdachte een lagere straf krijgt dan die was bepaald in de initiële veroordeling.⁵⁷⁶ De verdachte wordt in dat geval in vrijheid gesteld en kan eventueel aanspraak maken op een schadevergoeding.⁵⁷⁷

2.2.3. *Vergelijkend perspectief*

België en Nederland hebben beiden het buitengewoon rechtsmiddel van de herziening wettelijk geregeld. Hierdoor kunnen veroordelingen die in kracht van gewijsde zijn getreden alsnog herzien worden. De veroordeelde beschikt uiteraard over het recht om een verzoek tot herziening in te dienen.⁵⁷⁸ In Nederland is er bovendien met het Project Gerede Twijfel een initiatief die vermeende gerechtelijke dwalingen onderzoekt. Op basis van de bevindingen uit dit onderzoek kan de veroordeelde of zijn advocaat een verzoek tot herziening indienen bij de Hoge Raad.⁵⁷⁹ Dergelijk initiatief is er niet in België, wat het bekomen van een herziening aanzienlijk kan bemoeilijken. Vaak zijn de veroordeelden immers afhankelijk van de bereidwilligheid van enkelingen om hen te steunen bij het indienen van een verzoek tot herziening. Een initiatief die deze ondersteuning structureel kan bieden, zou de kansen voor een geslaagd verzoek tot herziening doen toenemen, wat aldus de aanpak van gerechtelijke dwalingen ten goede kan komen. Een onafhankelijke buitengerechtelijke commissie zou deze functie kunnen vervullen. Dergelijke commissie zou onder bepaalde voorwaarden een

⁵⁷⁶ Art. 472, lid 2 Sv. (NL); A. VAN DORST, *Cassatie in strafzaken*, Deventer, Kluwer, 2015, 2.

⁵⁷⁷ Art. 472, lid 3 Sv. (NL); art. 480, lid 1 Sv. (NL); P. VAN KAMPEN en C. VAN OORT, “Herziening ten voordele van de gewezen verdachte” in M. BOONE, M. DE BRUIJN-LÜCKERS, W. FERDINANDUSSE, G. KNOBBOUT, V. MUL, M. VAN STRIEN en A. VAN DER WAL (eds.), *Sdu Commentaar Strafvordering*, II, Den Haag, Sdu, 2015, (583) 621, 637-638.

⁵⁷⁸ Art. 444 lid 1 Sv.; Art. 457 lid 1 Sv. (NL); art. 460 lid 2 Sv. (NL); C. BRANTS, “Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 187; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 389; R. DECLERCQ, *Beginselen van strafrechtspleging*, Mechelen, Kluwer, 2014, 1842; R. DECLERCQ, “Herziening”, *Comm. Straf.* 2014, afl. 77, (211) 217-218; A. VAN DORST, *Cassatie in strafzaken*, Deventer, Kluwer, 2015, 2; P. VAN KAMPEN en C. VAN OORT, “Herziening ten voordele van de gewezen verdachte” in M. BOONE, M. DE BRUIJN-LÜCKERS, W. FERDINANDUSSE, G. KNOBBOUT, V. MUL, M. VAN STRIEN en A. VAN DER WAL (eds.), *Sdu Commentaar Strafvordering*, II, Den Haag, Sdu, 2015, (583) 600.

⁵⁷⁹ P. VAN KOPPEN, “Rechterlijke dwalingen” in P. VAN KOPPEN, H. MERCKELBACH, M. JELICIC en J. DE KEIJSER (eds.), *Reizen met mijn rechter: psychologie van het recht*, Deventer, Kluwer, 2010, (911) 930; X., *Project Gerede Twijfel – Over het Project*, www.projectgeredetwijfel.nl/Project_Gerede_Twijfel/Over_het_project.html.

onderzoek kunnen instellen wanneer er twijfel rijst omtrent de juistheid van een onherroepelijk geworden veroordeling. Personen die niet behoren tot de rechterlijke macht zouden hierin kunnen participeren. Er kan dan gedacht worden aan advocaten of academici. Er zou van dergelijke commissie geen bindende beslissingen mogen uitgaan, daar de rechterlijke macht ten allen tijde haar onafhankelijkheid dient te bewaren. Een adviesfunctie lijkt dan ook aangewezen. Om een overvloed aan lichtzinnige verzoeken te vermijden, zou de toegang tot de commissie verbonden moeten zijn aan strikte voorwaarden. Zo zou de indiener van een verzoek bijvoorbeeld reeds zelf enkele aanneembare aanwijzingen van zijn onschuld moeten aantonen, die dan verder diepgaand onderzocht kunnen worden door deze commissie. Een rechterlijke beoordeling over de betwiste veroordeling zal echter noodzakelijk blijven. De haalbaarheid van een onafhankelijke commissie kan evenwel in vraag gesteld worden, aangezien dit afhankelijk zou zijn van de participatiebereidheid van advocaten en academici. Bovendien lijkt het aannemelijk dat een externe controle op de rechterlijke macht niet door iedereen positief onthaald zal worden.⁵⁸⁰

Zowel in België als in Nederland kan de herziening gesteund worden op drie gronden. Twee gronden – onverenigbare veroordelingen en het ‘novum’ – zijn gemeenschappelijk aan de rechtssystemen. België kent als derde grond de valse getuigenis, terwijl Nederland een uitspraak van het EHRM waarin de schending van het EVRM wordt vastgesteld aanneemt als mogelijke grond tot herziening.⁵⁸¹

Beide landen vertrouwen de behandeling van het verzoek tot herziening toe aan de hoogste rechtscolleges. In België gebeurt dit aldus door het Hof van Cassatie, in Nederland door de Hoge Raad.⁵⁸² Wanneer één van de gronden rechtmatig ingeroepen wordt, zal het hoogste

⁵⁸⁰ M. COLETTE, “Filip Meert en de herziening in strafzaken: het moet anders”, *Juristkr.* 2012, afl. 258, (13) 13; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 405-406.

⁵⁸¹ Art. 443 lid 1, 1°-3° Sv.; Art. 457 lid 1, a.-c. Sv. (NL); P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 385-386, 396; R. DECLERCQ, *Beginselen van strafrechtspleging*, Mechelen, Kluwer, 2014, 1840; R. DECLERCQ, “Herziening”, *Comm. Straf.* 2014, afl. 77, (211) 215-221; A. VAN DORST, *Cassatie in strafzaken*, Deventer, Kluwer, 2015, 2; P. VAN KAMPEN en C. VAN OORT, “Herziening ten voordele van de gewezen verdachte” in M. BOONE, M. DE BRUIJN-LÜCKERS, W. FERDINANDUSSE, G. KNOBBOUT, V. MUL, M. VAN STRIEN en A. VAN DER WAL (eds.), *Sdu Commentaar Strafvordering*, II, Den Haag, Sdu, 2015, (583) 584-589.

⁵⁸² Art. 444 lid 2 Sv.; art. 471 Sv. (NL); C. BRANTS, “Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 188; P. VAN KAMPEN en C. VAN OORT, “Herziening ten voordele van de gewezen verdachte” in M. BOONE, M.

rechtscollege de foute veroordeling vernietigen en de zaak ter behandeling doorverwijzen naar een rechtscollege dat nog geen kennis heeft genomen van de zaak. Hierop bestaat echter één uitzondering. Deze procedure zal in beide landen verschillend verlopen wanneer de ingeroepen grond het ‘novum’ is. In België spreekt het Hof van Cassatie zich in dat geval niet uit over de zwaarwichtigheid van dit ingeroepen nieuw feit. Een hof van beroep zal aangeduid worden om hierover te oordelen, waarna het een bindend advies zal geven aan het Hof van Cassatie.⁵⁸³ In Nederland daarentegen voert de Hoge Raad zelf het onderzoek naar de gegrondheid van het nieuwe feit uit.⁵⁸⁴ Dit verschil kan verklaard worden door het principe dat het Hof van Cassatie niet kan oordelen over feiten en bijgevolg ook niet over nieuw ingeroepen feiten.⁵⁸⁵ Bovendien kende Nederland met de CEAS reeds een onafhankelijke commissie dat eventuele gerechtelijke dwalingen diende te onderzoeken.⁵⁸⁶ De vernieuwde herzieningsprocedure kwam in de plaats van deze CEAS, waarbij de waarborg dat een onpartijdige instantie moet beslissen over een eventuele herziening behouden bleef.

Bij deze Belgische regeling kunnen bedenkingen geuit worden. Het wetsartikel dat deze procedure regelt bepaalt immers niet dat het onderzoek naar de zwaarwichtigheid van het nieuwe feit gevoerd moet worden door een hof van beroep dat nog geen kennis heeft genomen van de betwiste zaak. Bijgevolg kan het hof van beroep dat moet beslissen of de aanvraag tot herziening gegrond is hetzelfde hof van beroep zijn dat eerder de betwiste veroordeling heeft uitgesproken. Dit kan problemen van vooringenomenheid met zich meebrengen, aangezien het

DE BRUIJN-LÜCKERS, W. FERDINANDUSSE, G. KNOBBOUT, V. MUL, M. VAN STRIEN en A. VAN DER WAL (eds.), *Sdu Commentaar Strafvordering*, II, Den Haag, Sdu, 2015, (583) 586.

⁵⁸³ Art. 445 lid 3-4 Sv.; P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 390-391; R. DECLERCQ, *Beginselen van strafrechtspiegeling*, Mechelen, Kluwer, 2014, 1843-1844; R. DECLERCQ, “Herziening”, *Comm. Straf.* 2014, afl. 77, (211) 237.

⁵⁸⁴ Art. 472 lid 2 Sv. (NL); P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 397; C. BRANTS, “Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 170; P. VAN KAMPEN en C. VAN OORT, “Herziening ten voordele van de gewezen verdachte” in M. BOONE, M. DE BRUIJN-LÜCKERS, W. FERDINANDUSSE, G. KNOBBOUT, V. MUL, M. VAN STRIEN en A. VAN DER WAL (eds.), *Sdu Commentaar Strafvordering*, II, Den Haag, Sdu, 2015, (583) 620.

⁵⁸⁵ P. TRAEST, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 405.

⁵⁸⁶ C. BRANTS, “Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?” in R. HUFF en M. KILLIAS (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 172-173.

niet uitgesloten is dat de procureur-generaal die het onderzoek naar de aanvraag moet uitvoeren dezelfde is als diegene die de vervolging bij de initiële strafzaak heeft gedaan.⁵⁸⁷ Daarnaast bestaat het risico dat een hof van beroep dat zich eerder al ten gronde heeft uitgelaten over een bepaalde zaak zich laat leiden door “*belief perseverance*”. Wanneer het immers eerder overtuigd was van de schuld van de beklaagde, zal het achteraf moeilijk zijn om van deze overtuiging af te stappen. Door de “*belief perseverance*” heerst de neiging om de elementen die deze schuldovertuiging tegenspreken - de ingeroepen nieuwe feiten dus - te devalueren, waardoor het initiële standpunt vastgehouden kan worden.⁵⁸⁸

Nu kan er niet gesteld worden dat het Hof van Cassatie een verzoek tot herziening steeds zal laten beoordelen door een hof van beroep dat reeds eerder betrokken was bij de zaak. De wet stelt immers dat het Hof van Cassatie het verzoek zal laten onderzoeken door “*een hof van beroep dat het daarmee belast*”.⁵⁸⁹ Dit impliceert dat dit onderzoek gevoerd kan worden door ieder hof van beroep. Wanneer een hof van beroep dat nog geen kennis heeft genomen van de zaak het verzoek tot herziening moet beoordelen, kunnen er dan ook weinig bezwaren zijn tegen deze procedure.⁵⁹⁰ De mogelijkheid blijft echter wel bestaan dat een eerder betrokken hof van beroep zich moet uitlaten over een verzoek tot herziening.⁵⁹¹

Om te vermijden dat hoven van beroep die reeds een bepaalde veroordeling hebben bevestigd later kunnen verzocht worden om een bindend advies uit te brengen aangaande een verzoek tot herziening van deze veroordeling, dient er best een wetswijziging doorgevoerd te worden. Er

⁵⁸⁷ Voorstel van wet (M. Taelman en R. Torfs) tot wijziging van de artikelen 443 en 445 van het Wetboek van strafvordering met betrekking tot de herziening in strafzaken, *Parl. St.* Senaat 2011-12, nr. 5-1627/1; P. Traest, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. Deruyck, E. Goethals, L. Huybrechts, J.-F. Leclercq, J. Rozie, M. Rozie, P. Traest en R. Verstraeten (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 391.

⁵⁸⁸ J. Lieberman en J. Arndt, “Understanding the limits of limiting instructions: Social psychological explanations for the failures of instructions to disregard pretrial publicity and other inadmissible evidence”, *Psychology, Public Policy and Law* 2000, (677) 691; A. Burke, “Improving prosecutorial decision-making: some lessons of cognitive science”, *William & Mary Law Review* 2006, (1588) 1599; C. Brants, “Tunnel vision, belief perseverance and bias confirmation. Only human?” in R. Huff en M. Killias (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, (161) 164; J. Petro en N. Petro, “The prosecutor and wrongful convictions – Misplaced priorities, misconduct, immunity and remedies” in R. Huff en M. Killias (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal*

⁵⁸⁹ Art. 445 lid 3 Sv.

⁵⁹⁰ M. Colette, “Filip Meert en de herziening in strafzaken: het moet anders”, *Juristkr.* 2012, afl. 258, (13) 13; P. Traest, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. Deruyck, E. Goethals, L. Huybrechts, J.-F. Leclercq, J. Rozie, M. Rozie, P. Traest en R. Verstraeten (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 391; R. Declercq, “Herziening”, *Comm. Straf.* 2014, afl. 77, (211) 221.

⁵⁹¹ Zie bijvoorbeeld de zaak rond Filip Meert; M. Colette, “Filip Meert en de herziening in strafzaken: het moet anders”, *Juristkr.* 2012, afl. 258, (13) 13.

is reeds een wetsvoorstel hieromtrent ingediend door MARTINE Taelman en RIK Torfs. Zij menen dat deze lacune in de wet in strijd is met het principe van de objectiviteit.⁵⁹² Deze wetswijziging kan voorkomen dat dit onderzoek beïnvloed zal worden door de “*belief perseverance*” van het hof van beroep dat zich reeds ten gronde heeft uitgelaten over de zaak, waardoor eventuele gerechtelijke dwalingen onontdekt zouden blijven. Hoewel het wetsvoorstel van al dateert van 13 maart 2012 is het nog steeds niet in werking getreden.

De eventuele gerechtelijke dwaling kan uiteindelijk in België en Nederland geremedieerd worden door het rechtscollege dat de zaak moet behandelen na doorverwijzing door respectievelijk het Hof van Cassatie of de Hoge Raad. Dit rechtscollege kan de betwiste veroordeling handhaven dan wel geheel of gedeeltelijk vernietigen. In dit laatste geval wordt het slachtoffer van de gerechtelijke dwaling vrijgesproken, waarna hij aanspraak kan maken op een vergoeding van de staat.⁵⁹³

⁵⁹² Bijgevolg stellen ze voor om artikel 445 lid 4 Sv. op volgende wijze aan te passen: “*Over de uitkomst van het onderzoek wordt bij een met redenen omkleed arrest uitspraak gedaan en, naargelang het hof van beroep dat er vroeger geen kennis van genomen heeft en advies voor of tegen herziening uitbrengt, vernietigt het Hof van Cassatie de veroordeling en verwijst de zaak naar een hof van beroep of een hof van assisen, zoals in het eerste lid van dit artikel bepaald is, ofwel verwerpt het de aanvraag tot herziening.*”. Hierbij zijn de woorden “*dat er vroeger geen kennis van genomen heeft*” toegevoegd aan het originele wetsartikel; Voorstel van wet (M. Taelman en R. Torfs) tot wijziging van de artikelen 443 en 445 van het Wetboek van strafvordering met betrekking tot de herziening in strafzaken, *Parl. St.* Senaat 2011-12, nr. 5-1627/1; M. Colette, “Filip Meert en de herziening in strafzaken: het moet anders”, *Juristkr.* 2012, afl. 258, (13) 13; P. Traest, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. Deruyck, E. Goethals, L. Huybrechts, J.-F. Leclercq, J. Rozie, M. Rozie, P. Traest en R. Verstraeten (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 391-392.

⁵⁹³ Art. 447 lid 1-2 Sv.; art. 472, lid 2-3 Sv. (NL); art. 480, lid 1 Sv. (NL); P. Traest, “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. Deruyck, E. Goethals, L. Huybrechts, J.-F. Leclercq, J. Rozie, M. Rozie, P. Traest en R. Verstraeten (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (383) 394; R. Declercq, *Beginselen van strafrechtspleging*, Mechelen, Kluwer, 2014, 1845; R. Declercq, “Herziening”, *Comm. Straf.* 2014, afl. 77, (211) 248-250; P. Van Kampen en C. Van Oort, “Herziening ten voordele van de gewezen verdachte” in M. Boone, M. De Bruijn-Lückers, W. Ferdinandusse, G. Knobbout, V. Mul, M. Van Strien en A. Van der Wal (eds.), *Sdu Commentaar Strafvordering*, II, Den Haag, Sdu, 2015, (583) 621, 637-638.

CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

Er kan gesproken worden van een gerechtelijke dwaling wanneer een feitelijk onschuldige persoon strafrechtelijk veroordeeld wordt voor een bepaald misdrijf dat hij niet heeft gepleegd of dat niet heeft plaatsgevonden. Hoe frequent gerechtelijke dwalingen voorkomen kan niet precies bepaald worden. Vermoedelijk blijven immers veel gerechtelijke dwalingen onontdekt. Wat wel met zekerheid kan gesteld worden, is dat ieder rechtssysteem geconfronteerd wordt met dit probleem. Geen enkel rechtssysteem is onfeilbaar, daar menselijke fouten nooit uit te sluiten zijn. Bovendien zijn gerechtelijke dwalingen moeilijk te vermijden. Vaak liggen immers verschillende oorzaken aan de grondslag ervan.

Gerechtelijke dwalingen vormen aldus een universeel en moeilijk aan te pakken probleem. Bovendien kan de impact van een gerechtelijke dwaling zowel op persoonlijk als op maatschappelijk vlak groot zijn. De negatieve gevolgen zullen uiteraard in de eerste plaats voelbaar zijn voor de onterecht veroordeelde en zijn naasten. Daarnaast kan een gerechtelijke dwaling ook de veiligheid van de gemeenschap en de geloofwaardigheid van het rechtssysteem in het gedrang brengen.

Bijgevolg dient ieder rechtssysteem te voorzien in een aantal wettelijke en buitenwettelijke controlemechanismen die gerechtelijke dwalingen enerzijds kunnen voorkomen en anderzijds kunnen aanpakken. De controlemechanismen ter preventie moeten gericht zijn op de oorzaken van gerechtelijke dwalingen, zodat onterechte veroordelingen tot een minimum beperkt worden. Te strikte waarborgen zijn echter eveneens niet aan te raden, aangezien dit zou kunnen leiden tot andere “*miscarriages of justice*”, zoals de vrijspraak van feitelijk schuldigen. De controlemechanismen ter aanpak van gerechtelijke dwalingen moeten het dan weer mogelijk maken om vermeende gerechtelijke dwalingen te kunnen onderzoeken en in voorkomend geval te remediëren. Ook hier moet echter omzichtig omgesprongen worden met de mechanismen. Te ruime mogelijkheden om strafrechtelijke veroordelingen te heronderzoeken, zullen immers nefast zijn voor het rechtssysteem.

Deze masterscriptie onderzocht de wettelijke en buitenwettelijke controlemechanismen ter preventie en aanpak van gerechtelijke dwalingen in België en Nederland. Vooreerst kan het principe van de wapengelijkheid en het bijhorende recht op tegenspraak ertoe leiden dat gerechtelijke dwalingen vermeden worden. Het inzagerecht en het recht om bijkomende onderzoekshandelingen te verzoeken stellen de verdachte immers in de mogelijkheid om zowel

tijdens het onderzoek als ter zitting actief te kunnen bijdragen tot de waarheidsvinding. Hierdoor kan hij alternatieve scenario's en elementen à décharge aanreiken, wat een eventuele tunnelvisie kan doorbreken. Zo kan hij op gelijke voet komen met de vervolgende instantie. In beide landen geldt het recht op inzage in het strafdossier echter pas in ruime mate bij de afsluiting van het onderzoek. Hierdoor zijn verdachten vaak niet op de hoogte van het lopende onderzoek, waardoor ze ook geen nuttige verzoeken tot het stellen van bijkomende onderzoekshandelingen kunnen indienen. De positie van de verdachte zou meer gelijk gesteld kunnen worden aan die van de vervolgende instantie, indien de ruime toepassing van dit recht aldus vroeger gegarandeerd zou worden. Bovendien zou dit er ook toe leiden dat rechters zich reeds vroeg een evenwichtig beeld kunnen vormen van de zaak, wat hun latere besluitvorming ten goede zou komen.

Vervolgens kan ook een correct uitgevoerd verhoor een belangrijke rol spelen in de preventie van gerechtelijke dwalingen. Ongeoorloofde verhoortechnieken of een gebrekkige naleving van de rechten van de verdachte tijdens het verhoor kunnen immers aanleiding geven tot valse en gedwongen bekentenissen, die op hun beurt tot een gerechtelijke dwaling kunnen leiden. Conform de rechtspraak van het EHRM dienen bekentenissen in volle vrijheid te worden afgelegd, alvorens er enige geloofwaardigheid aan mag worden toegekend. Bijgevolg zijn zowel in België als in Nederland verhoortechnieken die gebruik maken van enige vorm van geweld, ongeoorloofde druk of bedrog niet toegelaten. In Nederland lijkt echter de rechtsbescherming tegen ongeoorloofde druk ruimer te zijn dan in België. Nederland voorziet immers expliciet in een wettelijke omschrijving van het pressieverbod en van de maximale duur van een verhoor. In België moet er hiervoor een beroep gedaan worden op de Deontologische Code van de politie en rechtspraak. Ruimere wettelijke waarborgen tegen ongeoorloofde druk lijken in België aldus aangewezen. De standaard verhoortechniek die in Nederland gehanteerd wordt, houdt dan weer een groter risico op valse en gedwongen bekentenissen in dan de Belgische basisverhoortechniek. De Nederlandse techniek tracht immers de verhoorde onder toenemende druk te plaatsen door hem in te sluiten met verzameld bewijsmateriaal en hem te belonen indien zijn verklaringen richting de veronderstelde waarheid gaan. Dit gaat uit van een zekere vooringenomenheid van schuld, wat kan leiden tot een valse en gedwongen bekentenis. Een techniek die meer ruimte laat voor een open en vrije verhaalvertelling door de verdachte, zoals de Belgische techniek, moet de voorkeur genieten.

Wat de rechten van de verdachte tijdens het verhoor betreft, zorgde het Salduz-arrest van het EHRM tot verregaande wetswijzigingen in beide landen, die in Nederland evenwel nog in

werking moeten treden. Een arrest van de Hoge Raad verzekert echter voorlopig de naleving van de voorschriften. De belangrijkste rechten van de verdachte tijdens het verhoor zijn het recht om geen zelf-incriminerende verklaringen af te leggen, het zwijgrecht, het recht op voorafgaand vertrouwelijk overleg met een advocaat en het recht op bijstand van een advocaat tijdens het verhoor. Vooral deze laatste twee rechten kunnen bijdragen tot de preventie van gerechtelijke dwalingen. Het voorafgaand vertrouwelijk overleg kan de advocaat aanwenden om zijn cliënt te wijzen op zijn rechten, hem voor te bereiden op het stressvolle verhoor en de aangewezen strategie te bespreken. Dat dit recht enkel geldt bij het eerste verhoor, doet echter enigszins afbreuk aan de rechtsbescherming. De bijstand van de advocaat tijdens het verhoor biedt dan weer een bijkomende waarborg dat het verhoor op een correcte manier zal verlopen, zonder ongeoorloofde druk van de ondervragers en met naleving van alle rechten. Enkel de aangehouden verdachte beschikt echter over dit recht, waardoor de niet-aangehouden verdachte een cruciale bescherming ontzegd wordt. Bovendien wordt er enigszins afbreuk gedaan aan de effectiviteit van dit recht doordat de advocaat slechts een passieve rol mag vervullen tijdens het verhoor. Een actievere rol, die evenwel niet tot misbruik vanwege de advocaat mag leiden, zou de bescherming van de verdachte ten goede kunnen komen. Een Europese Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad tracht enkele lacunes van de rechtsbescherming tijdens het verhoor weg te werken. Zo krijgt de advocaat een actievere rol toebedeeld en zullen de rechten bij het verhoor ook onverkort gelden voor de niet-aangehouden verdachte. De Richtlijn moet omgezet worden in nationale wetgeving uiterlijk tegen 27 november 2016.

De auditieve of audiovisuele opname van het verdachtenverhoor kan eveneens nuttig zijn ter voorkoming van gerechtelijke dwalingen. Zo is er immers meer controle mogelijk op het correcte verloop van het verhoor en de omstandigheden waarin een bekentenis werd afgelegd, waardoor de geloofwaardigheid ervan beter beoordeeld kan worden. In tegenstelling tot België voorziet Nederland in een aantal situaties waarin er verplicht moet worden overgegaan tot de opname van het verdachtenverhoor. Vooral de verplichting tot audiovisuele opname van het verhoor van een kwetsbare verdachte kan bijdragen tot de preventie van valse en gedwongen bekentenissen. Personen die kwetsbaar zijn omwille van hun leeftijd, fysieke of mentale toestand zijn immers in het bijzonder vatbaar voor beïnvloeding en druk vanwege de verhoorders. Een gelijkaardige wettelijke verplichting lijkt derhalve aanbevolen in België.

Tot slot kunnen ook correct uitgevoerde DNA-testen gerechtelijke dwalingen helpen voorkomen. Er wordt tegenwoordig immers veel waarde toegekend aan bewijsmateriaal afkomstig uit DNA-testen. De correcte uitvoering ervan zal bijgevolg cruciaal zijn om te komen

tot een inhoudelijk correcte beslissing omtrent iemands schuld. Vooral het recht dat de verdachte in België en Nederland heeft om een tegenonderzoek te vorderen na een belastende DNA-test biedt een waarborg tegen gerechtelijke dwalingen, daar de resultaten zo dubbel gecontroleerd worden. Ook de voorwaarden waaraan een laboratorium dient te voldoen alvorens er DNA-testen voor een strafzaak mogen uitgevoerd worden, garanderen tot op zekere hoogte de objectiviteit en kwaliteit van de resultaten.

De controlemechanismen ter aanpak moeten dan weer toelaten om de correctheid van een veroordeling te onderzoeken en eventueel te corrigeren. Het hoger beroep in België en Nederland kan deze functie vervullen, daar dit een bijkomende legale en feitelijke controle op de rechterlijke beslissing uit eerste aanleg impliceert. De confrontatie tussen het eerste vonnis en de bevindingen uit het hoger beroep kunnen leiden tot een correctere kijk op de zaak. In dat opzicht zijn de mogelijkheid tot evocatie uit België en het voortbouwend appel uit Nederland twee regelingen die de ontdekking van gerechtelijke dwalingen kunnen bemoeilijken. De mogelijkheid tot evocatie leidt immers tot het verlies van een aanleg, waardoor de garantie van de dubbele controle verloren gaat. Het voortbouwend appel verleent de Nederlandse beroepsrechters dan weer de mogelijkheid om een zaak in hoger beroep eerder summier te behandelen, waarbij ze zich kunnen beperken tot de controle van slechts enkele aspecten uit het originele vonnis. Een grondig onderzoek van het vonnis uit eerste aanleg lijkt nog steeds de beste garantie tegen het ontdekken van gerechtelijke dwalingen. De Nederlandse wet laat echter in beginsel wel toe dat nieuw bewijsmateriaal voor het eerst kan worden aangehaald tijdens de beroepsprocedure. Dit is een positieve bepaling, daar de verdachte zo de mogelijkheid krijgt om nieuwe elementen à décharge aan te halen die een ander licht kunnen werpen op de zaak zoals die voorlag in eerste aanleg. Er kunnen evenwel bedenkingen geuit worden bij feit dat er in België geen feitelijk beroep kan worden aangetekend tegen arresten van het hof van assisen. Bij dit hof worden immers de zwaarste zaken behandeld die de grootste impact kunnen hebben op de veroordeelde. De mogelijkheid tot een bijkomende feitelijke controle op de genomen beslissing zou aldus een belangrijke bescherming kunnen bieden tegen gerechtelijke dwalingen.

Tot slot voorzien zowel België als Nederland in de mogelijkheid tot herziening van een in kracht van gewijsde gegane veroordeling. De belangrijkste grond waarop een verzoek tot herziening kan steunen vormt het 'novum'. Nieuwe feiten die zijn opgedoken sinds de veroordeling en die allicht hadden geleid tot een andere uitkomst kunnen aldus ingeroepen worden ter herziening van deze veroordeling. Op die manier kunnen gerechtelijke dwalingen geredieerd worden. In Nederland kan de veroordeelde onrechtstreeks geholpen worden bij

het indienen van zijn verzoek door het Project Gereede Twijfel. Dit academisch initiatief onderzoekt vermeende gerechtelijke dwalingen om hier uiteindelijk een rapport over te schrijven. Dit rapport kan vervolgens gebruikt worden door de veroordeelde om zijn verzoek tot herziening kracht bij te zetten. België kent geen gelijkaardig initiatief, wat de toegang tot de herzieningsprocedure kan bemoeilijken. Bijgevolg zou de oprichting van een organisatie die betwifelbare veroordelingen structureel kan onderzoeken nuttig zijn in de aanpak van gerechtelijke dwalingen. Dergelijke organisatie kan de vorm aannemen van een buitengerechtelijke onafhankelijke commissie, waarin academici en advocaten kunnen zetelen. Om de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht te waarborgen zou deze commissie geen bindende beslissingen kunnen nemen, maar enkel een adviserende functie moeten hebben. Bovendien zouden de voorwaarden voor de commissie om over te gaan tot een onderzoek strikt geregeld moeten worden om lichtzinnige verzoeken te vermijden. Verder onderzoek zou de haalbaarheid en wenselijkheid van dergelijke commissie moeten nagaan. De Belgische herzieningsprocedure vertoont daarnaast een groot manco wanneer het ingediende verzoek steunt op nieuwe feiten. In dat geval kan het onderzoek naar de zwaarwichtigheid van deze ingeroepen feiten toevertrouwd worden aan een hof van beroep dat reeds eerder kennis heeft genomen van de zaak. Dit kan op zijn minst aanleiding geven tot een schijn van partijdigheid of vooringenomenheid. Bovendien kan het hof van beroep dat reeds eerder de zaak behandelde geleid worden door "*belief perseverance*", waardoor de neiging ontstaat om vast te houden aan de initiële overtuigingen van schuld. Om er zeker van te zijn dat het onderzoek naar het 'novum' objectief, onbevooroordeeld en onpartijdig gebeurt, dringt een wetswijziging zich op. Dit onderzoek zou immers verplicht dienen te gebeuren door een hof van beroep dat nog geen kennis heeft genomen van de zaak. Er werd reeds een wetsvoorstel in die zin ingediend.

Het is aldus duidelijk dat zowel België als Nederland voorzien in een aantal controlemechanismen ter preventie en aanpak van gerechtelijke dwalingen. Desalniettemin kunnen gerechtelijke dwalingen nooit volledig uitgesloten worden. Als laatste aanbeveling kan vanuit het adagium "voorkomen is beter dan genezen" gesteld worden dat rechtssystemen voornamelijk dienen te investeren in controlemechanismen ter preventie van gerechtelijke dwalingen. Verder onderzoek zou zich dan ook hierop kunnen toespitsen. Wanneer de preventie alsnog tekortschiet, moeten er adequate middelen openstaan om de gerechtelijke dwaling te corrigeren.

BIBLIOGRAFIE

1. Wetgeving

1.1. Internationaal

Art. 14, lid 5 IVBPR.

1.2. Europees

Art. 6 EVRM.

Art. 2 Zevende Protocol bij het Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden van 22 november 1984, *Tractatenblad* 1985, 2.

Richtlijn Europees Parlement en Raad nr. 2013/48/EU, 22 oktober 2013 betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming, *PB* 6 november 2013, L 294/1.

1.3. Belgisch

Wetboek van Strafvordering

Strafwetboek

Wet 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, *BS* 14 augustus 1990, 15.779.

Wet 12 maart 1998 tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek, *BS* 2 april 1998, 10.027.

Wet 22 maart 1999 betreffende de identificatieprocedure via DNA-analyse in strafzaken, *BS* 20 mei 1999, 17.547.

Wet 13 augustus 2011 tot wijziging van het Wetboek van strafvordering en van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, om aan elkeen die wordt verhoord en aan elkeen wiens vrijheid wordt benomen rechten te verlenen, waaronder het recht om een advocaat te raadplegen en door hem te worden bijgestaan, *BS* 5 september 2011, 56.347.

KB 10 mei 2006 houdende de vaststelling van de deontologische code van de politiediensten, *BS* 30 mei 2006, 27.086.

Verslag namens de Commissie voor de Justitie uitgebracht door mevrouw Fauzaya Talhaoui, *Parl.St.*, Kamer 2001-2002, nr. 1590/004, 33 p.

Voorstel van wet (M. TAELEMAN en R. TORFS) tot wijziging van de artikelen 443 en 445 van het Wetboek van strafvordering met betrekking tot de herziening in strafzaken, *Parl. St. Senaat* 2011-12, nr. 5-1627/1.

Salduz-gedragscode 7 december 2011 na afkondiging van de wet consultatie- en bijstandsrecht van 13 augustus 2011, [http://www.elfri.be/sites/default/files/Salduz-gedragscode%20NL\[1\].pdf](http://www.elfri.be/sites/default/files/Salduz-gedragscode%20NL[1].pdf).

1.4. Nederlands

Wetboek van Strafvordering (NL).

Wet van 18 juni 2012 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering in verband met een hervorming van de regeling betreffende herziening ten voordele van de gewezen verdachte, *Stb.* 2012, 275 (NL).

Besluit 27 augustus 2001 houdende nadere regels over het DNA-onderzoek in strafzaken, *Stb.* 2001, 400 (NL).

Art. 2 Instellingsbesluit Commissie evaluatie afgesloten strafzaken van 13 april 2006, *Stcrt.* 2006, nr.74 (NL).

Aanwijzing 1 januari 2013 auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten, <http://wetten.overheid.nl/BWBR0032552/2013-01-01> (NL).

Voorstel van wet ter Implementatie van richtlijn nr. 2013/48/EU van het Europees parlement en de Raad van 22 oktober 2013 betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming, Tweede Kamer der Staten-Generaal 2014-15,

www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?id=2015Z02976&dossier=34157

(NL).

Voorstel van wet tot Wijziging van het Wetboek van Strafvordering en enige andere wetten in verband met aanvulling van bepalingen over de verdachte, de raadsman en enkele dwangmiddelen, Tweede Kamer der Staten-Generaal 2014-15,

www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?id=2015Z02981&dossier=34159

(NL).

2. Rechtspraak

2.1. Europees

EHRM 26 maart 1982, nr. 8269/78, Adolf/Oostenrijk.

EHRM 6 mei 1985, nr. 8658/79, Bönisch/Oostenrijk.

EHRM 29 mei 1986, nr. 8562/79, Feldbrugge/Nederland.

EHRM 6 december 1988, nr. 10590/83, Barbera, Messegue en Jabardo/Spanje.

EHRM 26 maart 1996, nr. 20524/92, Doorson/Nederland.

EHRM 17 december 1996, nr. 19187/91, Saunders/Verenigd Koninkrijk.

EHRM 18 december 1996, nr. 21987/93, Aksoy/Turkije.

EHRM 23 april 1997, nr. 21363/93, Van Mechelen/Nederland

EHRM 25 maart 1998, nr. 23103/93, Belziuk/Polen.

EHRM 9 juni 1998, nr. 22496/93, Tekin/Turkije.

EHRM 16 februari 2000, nr. 29777/96, Fitt/Verenigd Koninkrijk.

EHRM 16 februari 2000, nr. 27052/95, Jasper/Verenigd Koninkrijk.

EHRM 7 juni 2001, nr. 39594/98, Kress/Frankrijk.

EHRM 5 november 2002, nr. 32576/96, Wynen/België.

EHRM 20 mei 2005, nr. 6569/04, Arigo en Vella/Malta.

EHRM 13 april 2006, nr. 75699/01, Vaturi/Frankrijk.

EHRM 27 november 2008, nr. 36391/02, Salduz/Turkije.

ECRM 6 oktober 1976, nr. 7306/75, X/Verenigd Koninkrijk.

2.2. Belgisch

GwH 14 februari 2013, nr. 7/2013.

Cass. 18 april 1966, *Pas.* 1966, I, 1046.

Cass. 23 augustus 1966, *Pas.* 1966, I, 1418.

Cass. 14 mei 1980, *RW* 1980-81, 1658.

Cass. 25 januari 1984, *Arr. Cass.* 1983-84, 279.

Cass. 11 december 1984, *Pas.* 1985, I, 452.

Cass. 13 mei 1986, *Arr. Cass.* 1985-86, 556.

Cass. 4 mei 1988, *Arr. Cass.* 1987-88, 545.

Cass. 25 april 1996, AR P.95.1490.N.

Cass. 16 oktober 1996, AR P.96.1278.F.

Cass. 26 oktober 1999, AR P.99.1351.N.

Cass. 5 januari 2000, AR P.99.1085.F.

Cass. 31 oktober 2000, AR P.00.1280.N.

Cass. 5 december 2000, AR P.99.0195.N.

Cass. 31 juli 2001, AR P.01.1011.F.

Cass. 11 december 2001, AR P.01.1535.N.

Cass. 20 november 2002, AR P.02.0708.F.

Cass. 19 februari 2003, AR P.02.1400.F.

Cass. 29 april 2003, AR P.02.1461.N.

Cass. 13 september 2005, AR P.05.0657.N.

Cass. 25 april 2006, AR P.06.0555.N.
Cass. 6 september 2006, AR P.06.0889.F.
Cass. 13 februari 2007, AR P.06.1533.N.
Cass. 14 juli 2009, AR P.09.1076.N.
Cass. 10 maart 2010, AR P.09.1899.F.
Cass. 9 augustus 2011, AR P.11.1401.F.
Cass. 19 december 2012, AR P.12.1310.F.

2.3. *Nederlands*

HR (NL) 22 juni 1982, *Nederlandse Jurisprudentie* 1983, 104.
HR (NL) 19 april 1988, *Nederlandse Jurisprudentie* 1989, 16.
HR (NL) 13 mei 1997, *Nederlandse Jurisprudentie* 1998, 152.
HR (NL) 22 september 1998, *Nederlandse Jurisprudentie* 1999, 104.
HR (NL) 9 mei 2000, *Nederlandse Jurisprudentie* 2000, 521.
HR (NL) 3 maart 2015, *Nederlandse Jurisprudentie* 2015, 311.
HR (NL) 22 december 2015, *Nederlandse Jurisprudentie* 2016, 52.

3. **Rechtsleer**

3.1. *Boeken*

BOCKSTAELE, M., DEVROE E. en PONSAERS, P. (eds.), *Salduz-bijstand van advocaten bij verhoren*, Antwerpen, Maklu, 2011, 361 p.

BOCKSTAELE, M. en PONSAERS, P. (eds.), *Salduz Plus: Aandachtspunten bij de implementatie van de EU-richtlijn 2013/48*, Antwerpen, Maklu, 2015, 308 p.

BORGERS, M., DUKER, M. en STEVENS, L. (eds.), *Politie in beeld – Liber amicorum Jan Naeyé*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2009, 384 p.

- BOSLY, H. en VANDERMEERSCH, D., *Droit de la procédure pénale*, Brugge, Die Keure, 2001, 1098 p.
- CLEIREN, C., CRIJNS, J. en VERPALEN, M. (eds.), *Strafvordering – Tekst & Commentaar*, Deventer, Kluwer, 2015, 3313 p.
- CONNORS, E., LUNDREGAN, T. en MILLER, N., *Convicted by juries, exonerated by science: case studies in the use of DNA evidence to establish innocence after trial*, Washington (D.C.), National institute of justice, 1996, 85 p.
- CORSTENS, G., *Het Nederlandse strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2008, 964 p.
- CORSTENS, G. en BORGERS, M., *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2014, 1091 p.
- COTTERRELL, R., “Comparative law and legal culture” in REIMANN, M. en ZIMMERMANN (eds.), *The Oxford handbook of comparative law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, 709-737.
- CROMBAG, H., “Ook rechters maken menselijke fouten” in P. VAN KOPPEN (ed.), *Het hart van de zaak. Psychologie van het recht*, Deventer, Gouda Quint, 1997, 561-577.
- DANNEMANN, G., “Comparative law: study of similarities or differences?” in REIMANN, M. and ZIMMERMANN (eds.), *The Oxford handbook of comparative law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, 383-419.
- DECAIGNY, T., *Tegenspraak in het vooronderzoek*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 719 p.
- DECLERCQ, R., *Beginselen van strafrechtspleging*, Mechelen, Kluwer, 2014, 1892 p.
- DE HERT, P., DECAIGNY, T. en COLETTE, M., *De wet consultatie- en bijstandsrecht (Salduz-wet)*, Mechelen, Kluwer, 2011, 755 p.
- DE WOLF, D., *De rol van de rechter bij de waarheidsvinding in de correctionele procedure. Een rechtsvergelijkend onderzoek naar Belgisch, Frans en Nederlands recht*, Brugge, Die Keure, 2010, 713 p.
- DREESEN, J. en WERBROUCK, Y., *Praktisch strafprocesrecht*, Berchem, De Boeck, 2014, 304 p.

FEELY, M.M., “Comparative criminal law for criminologists: comparing for what purpose?” in NELKEN, D. (ed.), *Comparing legal cultures*, Aldershot, Dartmouth, 1997, 93-104.

GARLAND, D., *Punishment and modern society: a study in social theory*, Oxford, Clarendon, 1990, 312 p.

GARRETT, B., *Convicting the innocent: where criminal prosecutions go wrong*, Cambridge, Harvard University Press, 2011, 367 p.

GOOSSENS, F., BERKMOES, H., DUCHATELET, A. en HUTSEBAUT, F. (eds.), *De Salduz-regeling: Theorie en praktijk vandaag en morgen*, Brussel, Politeia, 2012, 770 p.

HUFF, R. en KILLIAS, M. (eds.), *Wrongful convictions and miscarriages of justice: causes and remedies in North American and European criminal justice systems*, Abingdon, Routledge, 2013, 431 p.

HUFF, R., RATTNER, A. en SAGARIN, E., *Convicted but innocent: wrongful conviction and public policy*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1996, 180 p.

JACQUES, E., “Rechtsdwaling” in *Postal Memorialis*, Mechelen, Kluwer, 2013, 253-265.

KASSIN, S. en WRIGHTSMAN, L., “Confession Evidence” in S. KASSIN en L. WRIGHTSMAN (eds.), *The psychology of evidence and trial procedures*, Beverly Hills, Sage Publications, 1985, 67-94.

KENNEDY, D., “The methods and the politics” in LEGRAND, P. and MUNDAY, R. (eds.), *Comparative legal studies: traditions and transitions*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, 345-369.

KEULEN, B. en KNIGGE, G., *Strafprocesrecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 687 p.

KRONENBERG, M. en DE WILDE, B., *Grondtrekken van het Nederlandse strafrecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 393 p.

MEISSNER, C., HORGAN, A. en ALBRECHTSEN, J., “False confessions” in R. KOCSIS (ed.), *Applied criminal psychology: A guide to forensic behavioural sciences*, Springfield, IL: Charles C. Thomas Publisher, 2009, 191-212.

- MEVIS, P., *Capita Strafrecht: een thematische inleiding*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, 1034 p.
- MICHAELS, R., “The functional method of comparative law” in REIMANN, M. en ZIMMERMANN (eds.), *The Oxford handbook of comparative law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, 339-382.
- NELKEN, D., “Comparatists and transferability” in LEGRAND, P. en MUNDAY, R. (eds.), *Comparative legal studies: traditions and transitions*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, 437-466.
- NELKEN, D., “Legal culture” in SMITS, J.M. (ed.), *Elgar Encyclopedia of comparative law*, Cheltenham, Edward Elgar, 2006, 372-381.
- NELKEN, D., *Comparative criminal justice*, London, Sage, 2010, 117 p.
- ÖRÜCÜ, E., *The enigma of comparative law. Variations on a theme for the twenty-first century*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, 242 p.
- PAKES, F., *Comparative criminal justice*, Devon, Willian Publishing, 2004, 248 p.
- RASSIN, E., *Tussen sofa en toga: een inleiding in de rechtspsychologie*, Den Haag, Boom, 2009, 252 p.
- SCHECK, B., NEUFELD, P. en DWYER, J., *Actual innocence: Five days to execution and other dispatches from the wrongly convicted*, New York, Doubleday, 2000, 204 p.
- SHELLINGEN, R. en SCHOLTEN, N. (eds.), *Het verdachtenverhoor: meer dan het stellen van vragen*, Mechelen, Kluwer, 2014, 314 p.
- TRAEST, P., “Is de herziening in strafzaken aan herziening toe?” in F. DERUYCK, E. GOETHALS, L. HUYBRECHTS, J.-F. LECLERCQ, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *Amicus Curiae: Liber amicorum Marc De Swaef*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 383-407.
- TRAEST, P. en DE MEESTER, T., *De wet Franchimont: capita selecta voor de rechtspraak in Gandaius Actueel IV*, Antwerpen, Kluwer, 1999, 1-16.

- VAN AMELSVOORT, A., RISPENS, I. en GROLMAN, H., *Handleiding verhoor*, 's-Gravenhage, Reed Business, 2007, 407 p.
- VAN DEN WYNGAERT, C., *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 2014, 1378 p.
- VAN DE PLAS, M. en MAGEROTTE, S., *Handboek politieverhoor: basistechnieken*, Brussel, Uitgeverij Politeia, 2012, 186 p.
- VAN DORST, A., *Cassatie in strafzaken*, Deventer, Kluwer, 2015, 329 p.
- VAN KAMPEN, P. en VAN OORT, C., “Herziening ten voordele van de gewezen verdachte” in M. BOONE, M. DE BRUIJN-LÜCKERS, W. FERDINANDUSSE, G. KNOBBOUT, V. MUL, M. VAN STRIEN en A. VAN DER WAL (eds.), *Sdu Commentaar Strafvordering*, II, Den Haag, Sdu, 2015, 583-639.
- VAN KOPPEN, P., *Overtuigend bewijs – indammen van rechterlijke dwalingen*, Amsterdam, Nieuw Amsterdam, 2011, 320 p.
- VAN KOPPEN, P., MERCKELBACH, H., JELICIC, M. en DE KEIJSER, J. (eds.), *Reizen met mijn rechter: psychologie van het recht*, Deventer, Kluwer, 2010, 1299 p.
- VERSTRAETEN, R., *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2012, 1372 p.
- WEIGEND, T., “Criminal law and criminal procedure” in SMITS, J.M. (ed.), *Elgar Encyclopedia of comparative law*, Cheltenham, Edward Elgar, 2006, 214-227.
- WESTFELT, L. en ESTRADA, F., “International crime trends: Sources of comparative crime data and post-war trends in Western Europe” in SHEPTYCKI, J. en WARDAK, A. (eds.), *Transnational and comparative criminology*, Oxon, Routledge-Cavendish, 2006, 19-48.
- ZWEIGERT, K. en KÖTZ, H., *Introduction to comparative law*, Oxford, Clarendon Press, 1998, 714 p.

3.2. Tijdschriften

BRANTS, C., “The reluctant Dutch response to Salduz”, *Edinburgh Law Review* 2011, 298-305.

BURKE, A., “Improving prosecutorial decision-making: some lessons of cognitive science”, *William & Mary Law Review* 2006, 1588-1633.

DECLERCQ, R., “Herziening”, *Comm. Straf.* 2014, afl. 77, 211-250.

CLIFFORD, B. en SCOTT, J., “Individual and situational factors in eyewitness testimony”, *Journal of Applied Psychology* 1978, 352-359.

COLETTE, M., “Filip Meert en de herziening in strafzaken: het moet anders”, *Juristkr.* 2012, afl. 258, 13.

COOLEY, C., “Reforming the forensic science community to avert the ultimate injustice”, *Stanford Law & Policy Review* 2004, 381-446.

FINDLEY, K. en SCOTT, M., “The multiple dimensions of tunnel vision in criminal cases”, *Wisconsin Law Review* 2006, 291-397.

GARRETT, B., “Judging Innocence”, *Columbia Law Review* 2008, 55-142.

GIANNELLI, P., “Wrongful convictions and forensic science: the need to regulate crime labs”, *North Carolina Law Review* 2007, 163-236.

GOULD, J., CARRANO, J., LEO, R. en HAIL-JARES, K., “Predicting erroneous convictions”, *Iowa Law Review* 2014, 471-522.

GROSS, S., JACOBY, K., MATHESON, D., MONTGOMERY, N. en PATEL, S., “Exonerations in the United States 1989 through 2003”, *Journal of Criminal Law & Criminology* 2005, 524-560.

HORSELENBERG, R., “Voorkom gerechtelijke dwalingen: neem verdachtenverhoren op video op”, *De orde van de dag: criminaliteit en samenleving* 2009, 43-46.

HUFF, R., “Wrongful Convictions: The American Experience”, *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 2004, 107-120.

HUFF, R., RATTNER, A. en SAGARIN, E., “Guilty until proven innocent: wrongful conviction and public policy”, *Crime & Delinquency* 1986, 518-544.

KASSIN, S., “False confessions”, *Albany Law Review* 2010, 1227-1234.

KASSIN, S. en GUDJONSSON, G., “The psychology of confessions: a review of the literature and issues”, *Psychological Science in the Public Interest* 2004, 33-67.

LIEBERMAN, J. en ARNDT, J., “Understanding the limits of limiting instructions: Social psychological explanations for the failures of instructions to disregard pretrial publicity and other inadmissible evidence”, *Psychology, Public Policy and Law* 2000, 677-711.

MARGOT, P., “Forensic science on trial - What is the law of the land?”, *Australian Journal of Forensic Sciences* 2011, 89-103.

MARTIN, D., “Lessons about justice from the “laboratory” of wrongful convictions: tunnel vision, the construction of guilt and informer evidence”, *UMKC Law Review* 2002, 847-864.

MEISSNER, C., REDLICH, A., BHATT, S. en BRANDON, S., “Interview and interrogation methods and their effects on true and false confessions”, *Campbell Systematic Reviews* 2012, 1-52.

NICKERSON, R., “Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises”, *Review of General Psychology* 1998, 175-220.

NORRIS, R. en BONVENTRE, C., “Advancing Wrongful Conviction Scholarship: Toward New Conceptual Frameworks”, *Justice Quarterly* 2015, 929-949.

OFSHE, R. en LEO, R., “The decision to confess falsely: rational choice and irrational action”, *Denver University Law Review* 1997, 979-1122.

RAMSAY, R. en FRANK, J., “Wrongful conviction: perceptions of criminal justice professionals regarding the frequency of wrongful convictions and the extent of system errors”, *Crime & Delinquency* 2007, 436-470.

RAPP, G.C., “DNA’s Dark Side”, *The Yale Law Journal* 2000, 163-171.

RISINGER, D., “Innocents convicted: an empirically justified factual wrongful conviction rate”, *The Journal of Criminal Law and Criminology* 2007, 761-806.

RISINGER, D., SAKS, M., THOMPSON, W. en ROSENTHAL, R., “The Daubert/Kumho implications of observer effects in forensic science: hidden problems of expectation and suggestion”, *California Law Review* 2002, 1-56.

ROZIE, J., “Tegenspraak in de bestrafing”, *NC* 2014, 91-117.

SAKS, M. en KOEHLER, J., “The coming paradigm shift in forensic identification science”, *Science* 2005, 892-895.

SCHEELE, C., “Het beoordelen van getuigenverzoeken: een leidraad voor de praktijk”, *Strafblad* 2011, 62-72.

SPRONKEN, T., “1 maart 2016: een mijlpaal voor verhoorbijstand”, *NJB* 2016, 552.

THOMPSON, W., “Beyond bad apples: analysing the role of forensic science in wrongful convictions”, *Southwestern University Law Review* 2008, 1027-1050.

THOMPSON, W., “Painting the target around the matching profile: the Texas sharpshooter fallacy in forensic DNA interpretation”, *Law, Probability and Risk* 2009, 257-276.

THOMPSON, W., “What role should investigative facts play in the evaluation of scientific evidence?”, *Australian Journal of Forensic Sciences* 2011, 123-134.

VAN DAELE, D., “Het afnemen van verklaringen met behulp van audiovisuele media: een commentaar bij de wet van 2 augustus 2002”, *T.Strafr.* 2003, 46-61.

X., “TK 2014/15, 34 157 Toegang tot een advocaat in strafprocedures”, *NJB* 2015, <http://njb.nl/wetgeving/wetsvoorstellen/toegang-tot-een-advocaat-in-strafprocedures.13650.lynkx>.

X., “Beleidsbrieven ‘Toepassing recht op verhoorbijstand per 1 maart 2016’”, *NJB* 2016, <http://njb.nl/nieuws/beleidsbrieven-toepassing-recht-op.19154.lynkx>.

ZALMAN, M., “An integrated justice model of wrongful convictions”, *Albany Law Review* 2011, 1465-1524.

ZALMAN, M., “Qualitatively estimating the incidence of wrongful convictions”, *Criminal Law Bulletin* 2012, 221-277.

ZALMAN, M. en CARRANO, J., “Sustainability of innocence reform”, *Albany Law Review* 2013, 955-1003.

ZALMAN, M., SMITH, B. en KIGER, A., “Officials' estimates of the incidence of "actual innocence" convictions”, *Justice Quarterly* 2008, 72-100.

3. Internetbronnen

GROSS, S. en SHAFFER, M., *Exonerations in the United States, 1989 – 2012 Report by the National Registry of Exonerations – June 2012*, 2012, 40, www.law.umich.edu/special/exoneration/documents/exonerations_us_1989_2012_full_report.pdf.

LOPEZ, G., *Netflix's Making a Murderer exposes flaws that go far beyond Steven Avery's trial – 15 January 2016*, 2016, www.vox.com/2016/1/12/10755690/netflix-making-a-murderer-avery-guilty.

X., *Exonerations by year: DNA and non-DNA*, 2016, www.law.umich.edu/special/exoneration/Pages/Exoneration-by-Year.aspx (laatste consultatie: 30 mei 2016).

X., *Incentivized informants*, 2016, www.innocenceproject.org/causes/incentivized-informants/.

X., *Project Gerede Twijfel – Over het Project*, www.projectgeredetwijfel.nl/Project_Gerede_Twijfel/Over_het_project.html.

X., *Recht van verdachten op verhoorbijstand; ook voor meerderjarigen – 12 februari 2016*, 2016, www.rvr.org/nieuws/2016/februari/recht-van-verdachten-op-verhoorbijstand-ook-voor-meerderjarigen.html

X., *The Innocence Projects*, 2016, www.innocenceproject.org/ (laatste consultatie: 30 mei 2016).